İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTA ÇAĞ KENT SURLARINA BİR ÖRNEK: GALATA SURLARI VE RESTİTÜSYON SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selin SUR

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

OCAK 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTA ÇAĞ KENT SURLARINA BİR ÖRNEK: GALATA SURLARI VE RESTİTÜSYON SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selin SUR
(502111212)

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal Kutgün EYÜPGİLLER

OCAK 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502111212 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Selin SUR**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"ORTA ÇAĞ KENT SURLARINA BİR ÖRNEK: GALATA SURLARI VE RESTİTÜSYON SORUNLARI"** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Kemal Kutgün EYÜPGİLLER** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Kemal Kutgün EYÜPGİLLER** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Nejat Turgut SANER .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz CAN .....
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **15 Aralık 2014**
Savunma Tarihi : **22 Ocak 2015**

Anneme ve Babama,

ÖNSÖZ

Tez yazım sürecinde bilgi ve görüşleriyle beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. K. Kutgün Eyüpgiller'e ve çalışmamın zenginleşmesine katkıda bulunan değerli jüri üyelerine,

İtalya'da, Venedik IUAV Üniversitesi'nde geçirdiğim bir dönem boyunca Cenova Surları hakkındaki araştırmalarıma yön veren ve yardımcı olan Prof. Giorgio Gianighian ve Mimar Federica Restiani'ye,

Saha çalışmalarım sırasında beni yalnız bırakmayan, yabancı kaynakların çevirilerinde yardımlarını esirgemeyen ve bilgilerini paylaşan tüm sevgili dost ve arkadaşlarıma,

Tüm öğrenim hayatım boyunca bana olan destek ve inançlarını hep hissettiğim, ne yazık ki bugünleri göremeyen canım babama, ama en çok da bu uzun süreçte maddi ve manevi anlamda hep yanımda olan biricik anneme içten teşekkürler…

Ocak 2015 Selin Sur

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 1
1.2 Çalışma Yöntemi 2
2. GALATA SURLARI **3**
2.1 Galata'nın Kısa Tarihi 3
2.1.1 İlk yerleşimler 3
2.1.2 Cenevizler'in Galata'ya yerleşmesi 5
2.2 Galata Surları'nın Tarihi 8
2.2.1 XIV. yüzyıl surları 8
2.2.2 XV. yüzyıl surları 12
2.2.3 Konstantinopolis'in alınması ve sonrasında Galata ve surları 13
2.2.4 Surların yıkılması 16
2.2.5 Cumhuriyet Dönemi'nde Galata Surları 19
2.3 Teknik Özellikler ve Korunmuşluk Durumu 21
3. GALATA SURLARI'NIN RESTİTÜSYON SORUNLARI **75**
3.1 Restitüsyon Verileri 75
3.1.1 Surlar ile ilgili veriler 94
3.1.2 Kapılar ile ilgili veriler 104
3.1.3 Burçlar ile ilgili veriler 109
3.2 Cenova Surları Araştırması 124
3.2.1 İlk yerleşim ve XII. yüzyıla kadar kent surları 125
3.2.2 XII-XIII. yüzyıl (Barbarossa) surları 128
3.2.2.1 Teknik özellikler ve korunmuşluk durumu 130
3.2.3 XIV. yüzyıl surları 142
3.2.3.1 Teknik özellikler ve korunmuşluk durumu 144
3.3 Galata Surları ile Cenova Surları'nın Karşılaştırılması 147
3.3.1 Mimari ve teknik özellikler yönünden karşılaştırılması 147
3.3.2 Korunmuşluk durumu yönünden karşılaştırılması 153
3.4 Restitüsyon Önerisi 154
4. SONUÇ VE ÖNERİLER **165**
KAYNAKLAR **169**
EKLER **173**
ÖZGEÇMİŞ **201**

KISALTMALAR

İAE **:** İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
KVKK **:** Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Galata'nın konumu. 3
Şekil 2.2 : Regio XIII, Sykai. 4
Şekil 2.3 : Tabula Petungeriana'da "Thimea XII Sycas". 5
Şekil 2.4 : 1303 yılında Cenevizler'e verilen, sınırları tanımlanmış imtiyaz bölgesi. 9
Şekil 2.5 : 1301 yılında Galata haritası. 9
Şekil 2.6 : 1316-1335 yılları arasında sur içine alınmış alan 10
Şekil 2.7 : Galata'da son dönem Bizans arması. 10
Şekil 2.8 : 1349 yılında Galata. 11
Şekil 2.9 : 1951 tarihli Galata haritası. 13
Şekil 2.10 : Surların yıkımı sırasında çekilmiş bir fotoğraf, 1865. 18
Şekil 2.11 : Surların yıkımı sırasında çekilmiş bir fotoğraf. 18
Şekil 2.12 : Karaköy-Beşiktaş yolu krokisi ve tahrip edilen burç. 19
Şekil 2.13 : Galata Surları kalıntılarının mevcut durumdaki konumları. 21
Şekil 2.14 : Galata Kulesi ve S1 sur kalıntısının konumu. 22
Şekil 2.15 : Galata Kulesi. 22
Şekil 2.16 : S1 sur kalıntısının Lüleci Hendek yönündeki parçası. 23
Şekil 2.17 : S1 sur kalıntısının dairesel kısmında bulunan bir payanda. 24
Şekil 2.18 : S1 sur kalıntısının dairesel parçası. 24
Şekil 2.19 : S1 sur kalıntısı dairesel parçasının zemin seviyesinde bulunan kısmı 25
Şekil 2.20 : S2, S3, S4 sur kalıntıları ve B2 burcunun konumu. 25
Şekil 2.21 : S2 sur kalıntısı batı cephesi 26
Şekil 2.22 : S2 sur kalıntısı üzerinde bulunan atış delikleri. 26
Şekil 2.23 : S2 sur kalıntısında seğirdim kotu ve dendanların bir kısmı. 27
Şekil 2.24 : Haliç Metrosu Tüneli'nin çıkışı ve arkasında surlar. 28
Şekil 2.25 : Çelik strüktürle desteklenen Harup Kapı. 28
Şekil 2.26 : S2 sur kalıntısının doğu cephesi. 29
Şekil 2.27 : Koruma Amaçlı İmar Planı'nda sur güzergahı 29
Şekil 2.28 : B2 burcu kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri 30
Şekil 2.29 : B2 burcu güneybatı cephesi. 31
Şekil 2.30 : B2 burcu güneydoğu cephesi. 31
Şekil 2.31 : S3 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi 32
Şekil 2.32 : S3 sur kalıntısı güneydoğu cephesi 32
Şekil 2.33 : S4 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi ve üzerindeki açıklıklar 33
Şekil 2.34 : S4 sur kalıntısı güneybatı cephesi. 34
Şekil 2.35 : S4 sur kalıntısı duvar örgüsünde görülen farklılıklar. 34
Şekil 2.36 : S5 ve S6 sur kalıntılarının konumu. 35
Şekil 2.37 : S5 sur kalıntısı güneydoğu cephesi. 36
Şekil 2.38 : S5 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi 36
Şekil 2.39 : S5 sur kalıntısı en kesiti 37
Şekil 2.40 : S5 sur kalıntısı üzerinde Cihangir Geçidi. 38

Şekil 2.41 : S6 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi 38
Şekil 2.42 : S6 sur kalıntısının duvar örgüsü. 39
Şekil 2.43 : S7, S8 ve S9 sur kalıntıları ile B3 burcunun konumu. 40
Şekil 2.44 : S7 sur kalıntısı güneybatı cephesi 40
Şekil 2.45 : S7 sur kalıntısı güneybatı cephesinde bozulmalar 41
Şekil 2.46 : B3 burcu kuzey cephesi ve batı cephesinin bir kısmı. 41
Şekil 2.47 : B3 burcu kuzey cephesinde bulunan kemer parçası 42
Şekil 2.48 : B3 burcu kuzey cephesinde bulunan açıklıklar 43
Şekil 2.49 : B3 burcu batı cephesinde bulunan açıklıklar 43
Şekil 2.50 : B3 burcu güney cephesinin görülebilen kısmı 44
Şekil 2.51 : B3 burcu doğu cephesinin görülebilen kısmı. 44
Şekil 2.52 : B3 burcu ve S8 sur kalıntısının 1969 yılındaki görünümü 45
Şekil 2.53 : B3 burcu ve S8 sur kalıntısının 1969 yılındaki görünümü 46
Şekil 2.54 : S8 sur kalıntısının mevcut durumu 46
Şekil 2.55 : S8 sur kalıntısı. 47
Şekil 2.56 : S8 sur kalıntısı üzerinde kemer 48
Şekil 2.57 : S8 sur kalıntısı üzerindeki kemerin ayakları 48
Şekil 2.58 : Burç beden duvarı üzerinde bulunan kemer 49
Şekil 2.59 : 1854 yılında çekilen fotoğrafta burcun kuzey cephesi 49
Şekil 2.60 : S10 ve S11 sur kalıntılarının konumu. 50
Şekil 2.61 : S10 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi. 51
Şekil 2.62 : S10 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi. 51
Şekil 2.63 : S10 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi 51
Şekil 2.64 : S11 sur kalıntısı güneydoğu cephesi. 52
Şekil 2.65 : B4, B5 burçları ile S12 sur kalıntısının konumu. 53
Şekil 2.66 : B4 burcu güneydoğu cephesi. 53
Şekil 2.67 : B4 burcu güneybatı cephesi. 54
Şekil 2.68 : B4 burcu kuzeydoğu cephesinde bulunan açıklık 54
Şekil 2.69 : B4 burcu kuzeydoğu cephesinde bulunan açıklığın dışarıdan görünümü 55
Şekil 2.70 : S12 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi. 56
Şekil 2.71 : S12 sur kalıntısının Kafesçi Naci Sokağı'ndan görünüşü 56
Şekil 2.72 : B5 burcu zemin kat planı. 57
Şekil 2.73 : B5 burcu kuzey cephesi 58
Şekil 2.74 : B5 burcu güneydoğu cephesi. 59
Şekil 2.75 : S13 ve S14 sur kalıntıları ile B6 ve B7 burçlarının konumu. 59
Şekil 2.76 : S13 sur kalıntısı ve kemerler. 60
Şekil 2.77 : S13 sur kalıntısı üzerinde bulunan atış delikleri 61
Şekil 2.78 : S13 sur kalıntısının kuzeydoğu cephesi 61
Şekil 2.79 : B6 burcu zemin kat planı 62
Şekil 2.80 : B6 burcuna ait fotoğraf. 63
Şekil 2.81 : B6 burcunun çökmüş durumdaki çatısı 64
Şekil 2.82 : B6 Burcu kuzeybatı cephesi 64
Şekil 2.83 : B6 burcu güneybatı cephesinde bulunan arma 65
Şekil 2.84 : S14 no'lu sur kalıntısının 50 Parselde bulunan bölümü. 66
Şekil 2.85 : S14 sur kalıntısının 55 Parselde bulunan kısmı. 66
Şekil 2.86 : S14 sur kalıntısı üzerinde görülebilen atış delikleri. 67
Şekil 2.87 : S14 sur kalıntısının B6 burcunu takip eden parçası. 68
Şekil 2.88 : S14 sur kalıntısı üzerinde bulunan kapatılmış kapı boşluğu. 68
Şekil 2.89 : B7 burcu kuzeybatı cephesi 69

Şekil 2.90 : B7 burcu güneybatı cephesi. 70
Şekil 2.91 : B7 burcu temeli 70
Şekil 2.92 : Galata Kulesi'nden B7 burcunun görünümü 71
Şekil 2.93 : B7 burcunun 1968 yılındaki görünümü 72
Şekil 2.94 : B8 no'lu yapının konumu 72
Şekil 2.95 : B8 no'lu yapının görünümü 73
Şekil 3.1 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifi 76
Şekil 3.2 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Paris'teki kopyası 76
Şekil 3.3 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Londra'daki kopyası 77
Şekil 3.4 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin bir başka kopyası 78
Şekil 3.5 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Venedik kopyası 78
Şekil 3.6 : Schedel'in Konstantinopolis ve Pera perspektifi 79
Şekil 3.7 : Matrakçı Nasuh'un Galata minyatürü 80
Şekil 3.8 : Münster'in İstanbul tasvirinde Pera 80
Şekil 3.9 : Ballino'nun İstanbul tasvirinde Pera 81
Şekil 3.10 : Nakkaş Osman'a ait İstanbul görünümünde Galata 82
Şekil 3.11 : Rosaccio'nun Pera haritası 82
Şekil 3.12 : Albizzi'nin Pera haritası 83
Şekil 3.13 : Pieter van der Keere'nin Galata gravürü 84
Şekil 3.14 : Kitab-ı Bahriye'de İstanbul haritası 84
Şekil 3.15 : Portolan Atlası'nda Galata 85
Şekil 3.16 : Kitab-ı Bahriye'de bulunan bir Galata görünümü kopyası 86
Şekil 3.17 : Isac'in çiziminde Galata detayı 87
Şekil 3.18 : Aveline'in Galata'dan İstanbul ve Sarayburnu gravürü 87
Şekil 3.19 : Le Bruyn'un Galata gravürü 88
Şekil 3.20 : Lewis'in çiziminde Galata Kulesi ve burçlar 89
Şekil 3.21 : Flandin'in Galata Surları çizimi 89
Şekil 3.22 : Kauffer'in İstanbul haritasında Galata ve surları 90
Şekil 3.23 : Lopez'in İstanbul haritasında Galata ve surları 91
Şekil 3.24 : d'Ostoya'nın Pera haritasında surlar 91
Şekil 3.25 : Stolpe Haritası'nda Galata 92
Şekil 3.26 : Schneider ve Nomidis'in Galata haritasında surlar 93
Şekil 3.27 : Schneider ve Nomidis'in Galata haritasında surlar 93
Şekil 3.28 : 1. döneme ait deniz surlarının bir kısmı 95
Şekil 3.29 : d'Ostoya Haritası'nda Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar 95
Şekil 3.30 : Schneider ve Nomidis'in haritasında Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar 96
Şekil 3.31 : Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar 96
Şekil 3.32 : Dendanlarda görülen atış delikleri 97
Şekil 3.33 : Yüksekkaldırım hattındaki surların bir kısmı 97
Şekil 3.34 : Schneider ve Nomidis'in haritasında 1349 yılında yapılan surlar 98
Şekil 3.35 : Lüleci Hendek Caddesi yönünden Kule ile birleşen surlar, 1890 98
Şekil 3.36 : Seğirdim kotuna ulaşan çıkma detayı 99
Şekil 3.37 : Hacı Ali Sokak'ta bulunan surların d'Ostoya Haritası'ndaki yeri 100
Şekil 3.38 : Hacı Ali Sokak'ta bulunan surların bir kısmı 100
Şekil 3.39 : 1387 yılı genişlemesine ait surlar 101
Şekil 3.40 : Büyük Hendek Caddesi üzerindeki surlar 101
Şekil 3.41 : Yolcuzade Sokak hattındaki surlarda atış delikleri 102
Şekil 3.42 : 1400 yılı genişlemesine ait surlar 102

Şekil 3.43 : Barker'ın panoramasında 1400 yılı genişlemesine ait surlar 103
Şekil 3.44 : Bir Galata gravüründe Lüleci Hendek yönündeki surlar..... 103
Şekil 3.45 : Dr. Covel'ın eskiz olarak çizdiği Galata surları haritası 105
Şekil 3.46 : Harup Kapı'nın eski bir fotoğrafı..... 106
Şekil 3.47 : Goad Haritası'nda Buğluca Geçidi 107
Şekil 3.48 : Buğluca Geçidi 107
Şekil 3.49 : Karaköy Kapısı olabileceği düşünülen kemerli yapı..... 108
Şekil 3.50 : Haritalarda Karaköy Kapısı 108
Şekil 3.51 : Lorichs'in İstanbul panoramasında Galata Surları'na ait burçlar..... 110
Şekil 3.52 : Portolan Atlası Galata görünümünde çıkmalı dendana sahip burçlar .. 110
Şekil 3.53 : Yüksekkaldırım Caddesi hattında bulunan bir burcun dendanları 111
Şekil 3.54 : Rüstem Paşa Hanı önünde bulunan burcun çatı izi 112
Şekil 3.55 : Barker'ın gravüründe Rüstem Paşa Hanı önünde bulunan burcun çatısı 112
Şekil 3.56 : d'Ostoya haritasında Büyük Hendek hattındaki burçlar 113
Şekil 3.57 : Büyük Hendek hattındaki 2 no'lu burç 114
Şekil 3.58 : Büyük Hendek hattındaki 3 no'lu burç 114
Şekil 3.59 : Büyük Hendek hattındaki 3 no'lu burç 115
Şekil 3.60 : Lüleci Hendek ve Yüksekkaldırım hatlarındaki surların kesişiminde bulunan burç 116
Şekil 3.61 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattında burçlar 117
Şekil 3.62 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattındaki 2. burç ve sur ilişkisi 117
Şekil 3.63 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattındaki 2. burcun kuzey cephesi 118
Şekil 3.64 : 1854 yılında Büyük Hendek Caddesi hattındaki sur ve burçlar 118
Şekil 3.65 : 1857 yılında Büyük Hendek Caddesi hattındaki sur ve burçlar 119
Şekil 3.66 : Yelkenciler ve Fermeneciler Caddeleri üzerindeki burçların dış cepheleri 119
Şekil 3.67 : d'Ostoya Haritası'nda Büyük Hendek'ten Şişhane'ye doğru ilerleyen sur üzerindeki burçlar 120
Şekil 3.68 : Robertson'ın panoramasında Büyük Hendek'ten Şişhane'ye doğru ilerleyen sur üzerindeki burçlar..... 120
Şekil 3.69 : Melling'in Galata gravüründe Galata Kulesi 122
Şekil 3.70 : Galata Kulesi ile Voyvoda Caddesi'ne inen surların birleşim yeri..... 123
Şekil 3.71 : Galata Kulesi'nde sonradan kapatıldığı düşünülen boşluk 123
Şekil 3.72 : Galata Kulesi üzerinde yıkılan sur parçasının izleri..... 124
Şekil 3.73 : Cenova'nın konumu..... 124
Şekil 3.74 : Cenova'nın Roma Dönemi'ndeki yerleşim biçimi. 126
Şekil 3.75 : XI. yüzyılda Cenova. 126
Şekil 3.76 : IX-X. yüzyıl surları ile XII. yüzyıl surlarının ve Porta Castri'nin restitüsyon çizimi 127
Şekil 3.77 : Bölgenin günümüzdeki durumu 127
Şekil 3.78 : Torre degli Embriaci..... 128
Şekil 3.79 : 13. yüzyılda Cenova 129
Şekil 3.80 : 12. yüzyıl surlarına ait günümüzde mevcut olan parçalar..... 130
Şekil 3.81 : Porta Soprana dış cephesi. 131
Şekil 3.82 : Porta Soprana iç cephesi..... 131
Şekil 3.83 : Porta Soprana iç cephesinin 1882 restorasyonu sırasındaki durumu ... 132

Şekil 3.84 : Porta Soprana önünde bulunan otopark ve park 133
Şekil 3.85 : Porta Soprana kulesine ve sur üzerine çıkan merdivenler. 134
Şekil 3.86 : Sur üzerine inşa edilmiş bir yapı. 134
Şekil 3.87 : Yüzey kayıpları. 135
Şekil 3.88 : Bitkilenmeye ve eleman kayıplarına görülen bir sur parçası. 135
Şekil 3.89 : Üzerinde pencere ve kapı açılmış, bitkilenmeye maruz kalmış bir sur bölümü. 136
Şekil 3.90 : Via del Colle üzerinde bulunan bir geçit ve surlar üzerinde mazgallı siperler. 136
Şekil 3.91 : Via del Colle'deki surların duvar örgüsünde görülen bozulma ve müdahaleler 137
Şekil 3.92 : Sur üzerinde farklı dönemlerde yapılan müdahaleler. 137
Şekil 3.93 : Via del Colle sonunda surların en kesiti. 138
Şekil 3.94 : Sıvanmış bir sur yüzeyi ve üzerinde bulunan geçit 138
Şekil 3.95 : Vice sotto le Murette üzerinde bulunan surlar 139
Şekil 3.96 : Vice sotto le Murette üzerinde bulunan surların fiziksel durumu 139
Şekil 3.97 : Porta dei Vacca dış cephesi 140
Şekil 3.98 : Porta dei Vacca iç cephesi 140
Şekil 3.99 : Porta dei Vacca, 2. Dünya Savaşı sırasında çekilmiş bir fotoğraf. 141
Şekil 3.100 : Kapı iç yüzeyinde görülen bozulmalar. 142
Şekil 3.101 : 15. yüzyılda Cenova 143
Şekil 3.102 : 15. yüzyılda Francesco Maria Accinelli (1700-1777)'ye ait, 14. yüzyıl surlarını gösteren bir Cenova haritası 143
Şekil 3.103 : Porta di Carbonara. 144
Şekil 3.104 : XIV. yüzyıl surlarının incelenen bölümü 145
Şekil 3.105 : Via Mura del Prato boyunca devam eden surlar 145
Şekil 3.106 : Harç ile müdahale edilmiş surlar 146
Şekil 3.107 : Duvar örgüsünün okunamadığı burç 146
Şekil 3.108 : Bitkilenme ve yosunlanma görülen burç 147
Şekil 3.109 : Cenova'da iki kademeli sur parçası 149
Şekil 3.110 : Mamboury Haritası'nda Tophane Kapısı 149
Şekil 3.111 : Porta Soprana kapı kulelerinin girişleri 150
Şekil 3.112 : Porta Soprana kapı kulesinin seğirdim seviyesindeki girişi 151
Şekil 3.113 : Porta Soprana kapı kulesi arka cephesi 151
Şekil 3.114 : Porta Soprana kapı kulelerinde dendanlar ve dekoratif elemanlar 152
Şekil 3.115 : Porta Soprana kapı kulelerinde dendanlar ve dekoratif elemanlar 153
Şekil 3.116 : S13 sur kalıntısı planı ve görünüşü 156
Şekil 3.117 : B6 burcu zemin kat girişinde bulunan kemer 157
Şekil 3.118 : S13 surunun seğirdim kotu olduğu tahmin edilen seviye ile atış deliklerinin ilişkisi 158
Şekil 3.119 : B6 burcu güneybatı cephesi üzerinde bulunan kapı 159
Şekil 3.120 : B6 burcu güneydoğu cephesinde bulunan kemerli açıklık 160
Şekil 3.121 : B7 burcu güneydoğu cephesindeki kemerli açıklık 161
Şekil 3.122 : B7 burcu güneydoğu cephesindeki kemerli açıklıkları gösteren rölöve çizimi 161
Şekil 3.123 : B7 burcunun S14 suru ile ilişkisini gösteren rölöve çizimi 162
Şekil 3.124 : B7 burcunda atış delikleri 162
Şekil A.1 : Henry Aston Barker'ın İstanbul panoraması, 1801 175
Şekil A.2 : James Robertson'ın İstanbul panoraması, 1854 177
Şekil A.3 : James Robertson'ın Galata panoraması, 1854 177

Şekil B.1 : Mevcut surların tipolojisi 179
Şekil B.2 : Dönemlere göre surların yapı malzemesi ve yapım sistemi analizi 180
Şekil B.3 : Burç tipolojisi. 181
Şekil B.4 : Gravürlerde görülen burç tipleri 182
Şekil C.1 : B6 burcu boy kesit ve kuzeybatı görünüşü (üstte), boy kesit ve güneybatı görünüşü (altta) 183
Şekil D.1 : Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon planları, Alternatif-1 185
Şekil D.2 : Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon plan ve görünüşü, Alternatif-1 187
Şekil D.3 : Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon planları, Alternatif-2 189
Şekil D.4 : Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon plan ve görünüşü, Alternatif-2 191
Şekil D.5 : Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon kesitleri 193
Şekil E.1 : Yolcuzade Sokak sur hattı restitüsyon planları 195
Şekil E.2 : Yolcuzade Sokak sur hattı restitüsyon kesitleri. 197
Şekil F.1 : Galata Surları hattı koruma önerileri 199

ORTA ÇAĞ KENT SURLARINA BİR ÖRNEK: GALATA SURLARI VE RESTİTÜSYON SORUNLARI

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, Cenevizler tarafından 14 ve 15. yüzyıllarda inşa edilen, hakkında çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen günümüzde hala bilinmeyen yönleri bulunan ve korunmasına dair belirli bir çalışma bulunmayan Galata Surları'nın, Cenevizler'in anavatanı olan Cenova Kent Surları ile karşılaştırılması ve görsel ve yazılı kaynaklarından faydalanarak mimari özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Galata Surları'nın fotoğraf yaygınlaşmadan yıkılmış olması, restitüsyon sorunlarını oluşturan etkenlerin başında gelmektedir. Surların tarihi hakkında çalışmalar bulunmasına rağmen, kendi içinde nasıl bir sistemi olduğuna dair kesin ve detaylı bilgi elde edilememektedir. Mevcut parçaların az sayıda ve zarar görmüş olması da bu durumu zorlaştırmaktadır. Çalışmada, mevcut belgeler ışığında Galata Surları'na dair mümkün olduğunca detaylı bilgi elde edilmesi ve Cenova Surları ile karşılaştırma yoluyla iki kent arasındaki etkileşimin düzeyinin belirlenmesi ile restitüsyon sorunlarına cevap aranmıştır.

Orta Çağ'dan itibaren yoğun ticaret hayatıyla önem kazanmaya başlayan Cenova'nın kolonizasyon sürecinin başlamasıyla beraber, Cenevizler Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Konstantinopolis'te de kendilerine yer edinmiş ve ticaret yapmışlardır. 14. yüzyılın başından itibaren ise Galata'da yerleşmişler ve Galata'nın önem kazanmasında ve kentsel görünümünün şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Galata, "Cenova'nın çocuğu"dur. Dolayısıyla bu iki kent arasında organik bağlar bulunmaktadır. Tezin çıkış noktası iki kent arasındaki bu bağ olmuştur.

Çalışmaya öncelikle Galata Surları ele alınarak başlanmıştır. Cenevizler'in çeşitli yerlere sürüldükten sonra 1303 yılında Galata'da bir imtiyaz bölgesi elde etmesi ve imparatorluk içinde imparatorluk unvanını alması ile, Galata hem yeni ticaret merkezi olmuş, hem de kentsel olarak örgütlenmeye başlamıştır. Konstantinopolis'te bulunan rakipleri olan Venedikliler ile sürekli çatışma durumundaki Cenevizler, Bizans'tan talep etmelerine rağmen uzun süre sur yapımı için izin alamamış, ancak burç benzeri kagir evler inşa ederek ve Bizans'ın zayıflıklarından faydalanarak fırsat buldukları andan itibaren sur inşasına başlamışlardır. Kent, 1349 yılında kuzey, 1387 ve 1397 yıllarında batı ve 1400 yılında ise doğuya doğru genişlemiş ve surlar ile çevrilmiştir. Galata Surları böylece son şeklini almıştır. Ancak Osmanlılar'ın 1453'te Konstantinopolis'i ele geçirmesiyle beraber Cenevizler de teslim olmuş, eski konumlarını kaybetmişlerdir.

Galata Surları bu tarihten itibaren kent içinde kalmasından dolayı işlevini bir anlamda kaybetmiş olsa da, 19. yüzyıla kadar onarımları yapılmış, kapıları geceleri geleneksel olarak kapatılmıştır. Ancak, 1864 yılında Altıncı Daire-i Belediye'nin aldığı modernleşme kararları doğrultusunda ise büyük kısmı yıkılmış ve elde edilen

araziler satılarak imara açılmıştır. Dolayısıyla günümüze kadar ancak bir kısım sur, birkaç burç ve Galata Kulesi kalabilmiştir.

Bir sonraki bölümde ise restitüsyon sorunları ele alınmıştır. Restitüsyon sorunlarının başlıcalarını sur, burç ve kapıların mimari ve teknik özellikleri, arazi ile surların, arazi ile burçların ve surlar ile burçların ilişkileri oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için surlar yıkılmadan önce çekilen fotoğraflar ve Galata Surları'nın mimari özelliklerini gerçekçi bir şekilde yansıtan gravürlerden faydalanılmış, bunlar kalıntılarda görülen ipuçları ile beraber değerlendirilmiştir. Cenova Surları araştırması da bu bölüm kapsamında ele alınmıştır.

Cenova'da 10. yüzyıldan itibaren kent surları yapılmaya başlanmış ve ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenmiş, genişletilmiş veya yeni surlar inşa edilmiştir. Günümüzde bu surların bir kısmı ayaktadır. Galata Surları'nın inşa sürecinde Cenova Surları'ndan nasıl etkilenildiğini daha iyi analiz edebilmek amacıyla Cenova'nın 14. yüzyıla kadar inşa edilen surları incelenmiştir. 10. yüzyıla ait surlardan günümüze kalan parça yoktur, 14. yüzyıl surları 16. yüzyılda rekonstrüksiyon geçirmiştir; dolayısıyla 12-13. yüzyıl surlarının kalan parçaları Cenova Surları'na dair en detaylı bilgiyi vermektedir ve karşılaştırma için veri oluşturmaktadır.

Tüm bu veriler kullanılarak, günümüzde mevcut olan Galata Kulesi-Voyvoda (Bankalar) Caddesi hattında ve Haliç Metro Geçiş Köprüsü'nün Şişhane'de tünele girdiği yerde bulunan Yolcuzade Sokak hattındaki sur ve burçlar için restitüsyon önerilerinde bulunulmuştur. Burada asıl amaç, çalışma kapsamında varılan sonuçlar doğrultusunda zemin-sur-burç ilişkilerinin örneklenmesi olmuştur.

AN EXAMPLE OF MEDIEVAL CITY WALLS: WALLS OF GALATA AND THEIR RESTITUTION PROBLEMS

SUMMARY

The aim of this thesis study is to reveal the architectural features of Walls of Galata, which were built by the Genoese in 14th and 15th centuries, subjected to many studies but yet not very well known and not well preserved. To achieve this aim, many visual data and written documents are collected and Walls of Galata are compared with Walls of Genoa to understand the interaction between two cities.

Restitution problems are caused by the destruction of Walls of Galata before photographs became widespread. Although there are research studies on the history of these walls, it is difficult to obtain certain and detailed information about their system. As being very few and seriously damaged in time, the existing parts make this difficult, too.

The Genoese settled in Constantinople in the 12th century as they settled throughout Anatolia. They started a commerce life as Genoa became more and more important in the Middle Age and started the colonisation. They settled in Galata in the beginning of the 14th century and played an important role making Galata a prominent settlement and shaping its urban view. Galata is "the daughter of Genoa". This is the reason that these two cities have organic bonds between them. This bond is the starting point of this thesis.

Firstly, Walls of Galata are examined in the study. Galata became the new trade center and had an urban organisation when the Genoese obtained a concession area in 1303 after being exiled to different places around Constantinople. The Genoese obtained the title "empire in empire" in 1304 as well. The size of the first concession area was 130 meters in the east, 156 meters in the west, 336 meters in the north and 587 meters in the south borders, considering the Castle of Galata (Kastellion) as the reference point. The perimeter was almost 1250 meters and the area was 9.6 hectares. The Genoese, who were constantly in conflict with their rivals, the Venetian, could not get a permission from Byzantine Empire to build city walls; yet they started building masonry houses like towers and took advantage of weakness of Byzantine Empire and built their first walls after 1303. They obtained new areas, expanded their borders towards north in 1349, west in 1387 and 1397, and east in 1400 and enceinted these areas as well. The walls were surrounded by a moat which had 15 meters of width. Consequently, Walls of Galata had their final shape. They consisted of 5 different areas which contained a total area of 37 hectares.

The Genoese surrendered peacefully and lost their positions when the Ottoman took Constantinople in 1453. Even though Walls of Galata lost their function after 1453, they had been repaired when needed and their gates had been closed at night traditionally until the 19th century. In the year of 1712, building new residential or commercial buildings in or on the parts of the Walls was permitted by the Ottoman Sultan.

By the foundation of the Sixth Chamber of Municipality, which was responsible for Pera district, in 1857, urban rehabilitation and modernization works had been started. In the year of 1864, the destruction of the Walls of Galata was decided to build a healthier and more modern environment. According to the verdict, most parts of the Walls were destroyed, the moat was filled up and 10 hectares of land was gained by the destruction and filling. These lands were sold afterwards and modern masonry buildings were built on these lands. As a result, only a few parts of the walls, a few towers and Galata Tower survived until today.

There are 8 towers including Galata Tower and 14 wall fragments that belong to the Walls of Galata and are present. Each wall fragment and tower is examined in the study to come to a better understanding of the architectural and technical features of the walls, and changes of the features for each construction period.

Restitution problems are examined in the third chapter. The major restitution problems are the architectural and technical features of the walls and towers, the relations between the ground and walls, ground and towers and walls and towers. In order to resolve these problems, all visual data and written documents are analysed along with the features and clues that are seen on the existing fragments of the Walls. Walls of Genoa are also examined in this chapter and their features are compared with the Walls of Galata.

Visual data concerning the Walls of Galata is consisted of mostly engravings. The first plan-perspective of Constantinople was made by Cristoforo Buondelmonti in 1422. The Walls of Galata are clearly visible in this engraving, but each copy of it shows different features about the walls. In another engraving which belongs to Münster was published in 1550, all walls are seen and it gives a realistic idea about the Walls. Although there are many others, each of them pictures the walls with different features and this makes it difficult to understand which represents the most accurate data. These are discussed in detail in the third chapter.

Istanbul was an important subject for panoramas which appeared in the 18th century. In 1801, Scottish artist Henry Aston Barker exhibited his work, which is a panorama of İstanbul, drawn from Galata Tower. The title of the work is *Panorama of the City of Constantinople and Its Environs*, and Galata district is drawn very detailed and realistic. Walls of Galata are seen clearly in this drawing, including the towers and the interventions they went through.

In the middle of the 19th century, James Robertson took panorama pictures of both İstanbul and Galata, along with other photographs of the Walls of Galata. Panorama of İstanbul which was taken in 1854 perfectly matches with the drawing of Henry Aston Barker. Furthermore, comparing these two images, it is possible to see some construction and destructions concerning the Walls and their environs.

These images give the most reliable data on the Walls before the destruction and they are frequently referred in the study to reach information. Other photographs which are used mostly include only wall fragments or individual towers.

Walls of Genoa were started to be built in 10th century. These were renewed or expanded or new walls had been built according to the needs until the 17th century. In order to compare, only the ones that were built before or contemporarily with Walls of Galata are examined. City walls were built in 10th, 12-13th and 14th century in Genoa, whereas Walls of Galata were built in 14th and 15th centuries. Some parts of these walls are still standing. There is not any existing part from 10th

century walls, 14th century walls were reconstructed in 16th century; thus, the existing parts of 12-13th century walls give the most detailed information on Walls of Genoa.

As a conclusion, restitution is proposed for the wall line between Galata Tower-Voyvoda (Bankalar) Street and another wall line in Yolcuzade Street. All the collected data is used for the restitution of these lines, especially considering the relations between the ground, the walls and the towers.

1. GİRİŞ

Orta Çağ'da deniz aşırı ticaretin gelişmesi ile beraber Venedik, Pisa, Amalfi, Cenova gibi şehir devletleri Bizans'la ticaretlerini artırmış, 10. yüzyıldan itibaren de Konstantinopolis'te yerleşmeye başlamışlardır. Cenevizler adıyla anılan Cenovalılar Bizans'a rakiplerinden daha geç yerleşmişler, fakat çok güçlü ticari ilişkiler kurmuşlar ve sonunda Galata'ya yerleşerek hemen hemen bağımsız ve Galata'nın tarihiyle beraber anılır duruma gelmişlerdir. Galata Surları 14. yüzyıldan itibaren Cenevizler tarafından inşa edilmeye başlanmış ve Galata, Cenevizler tarafından bir kent haline getirilmiştir. Dolayısıyla Galata ve Cenova arasında çok güçlü tarihi ve kültürel bağlar bulunduğunu söylemek mümkündür.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma, hakkında çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen günümüzde hala bilinmeyen yönleri bulunan ve korunmasına dair belirli bir çalışma bulunmayan Galata Surları'nın, Cenova Surları ile karşılaştırılması ve mümkün olduğunca çok sayıda görsel ve yazılı kaynakların elde edilmesi ile mimari özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda ikinci bölümde Galata Surları ele alınacaktır. Galata'nın tarihi özellikle Cenevizler ekseninde irdelenecek, surların yapım aşamaları ve genişleme süreci anlatılacaktır. Konstantinopolis'in Osmanlılar tarafından alınması ile Osmanlı idaresine geçen Galata ve surların bu dönemde geçirdiği değişiklikler ile yıkım süreci incelenecektir. Son olarak da Cumhuriyet Dönemi'nde surlar hakkında alınan kararlardan bahsedilecek ve Galata Surları'nın günümüze ulaşan bölümleri ile bunların mimari özellikleri ve korunmuşluk durumları tespit edilecektir.

Üçüncü bölümde Galata Surları'nın restitüsyon sorunlarından bahsedilecek, bu sorunların çözümünde yardımcı olabilecek veriler bir araya getirilerek surların mimari özellikleri ve birbiriyle olan ilişkileri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Cenova'nın tarihinden kısaca bahsedilecek, Galata Surları'nın yapıldığı 14-15.

yüzyıla kadar Cenova'da yapılmış olan kent surlarının mimari ve teknik özellikleri ile mevcut durumları incelenecektir. Buradan elde edilecek ipuçlarının Galata Surları'nın restitüsyonuna katkı sağlayıp sağlamayacağı görülecektir. Daha sonra Galata ve Cenova kent surları mimari, teknik ve korunmuşluk durumu yönlerinden karşılaştırılarak; ortak ve ortak olmayan özellikleri doğrultusunda Cenova Surları'nın, Galata Surları'nın mimarisinin belirlenmesinde ne düzeyde etkili olduğu araştırılacaktır. Sonrasında ise elde edilen tüm veriler ışığında restitüsyon önerileri yapılacaktır.

1.2 Çalışma Yöntemi

Tez çalışması kapsamında, Galata ve Cenova Surları üzerine literatür araştırması yapılmış ve her iki kentteki surlar yerinde görülmüştür. Literatür araştırmaları haritalar ve fotoğraf, gravür gibi görsel verilerle desteklenerek ve her iki kentte günümüzde mevcut olan surlar incelenerek Galata Surları hakında ayrıntılı bir analiz elde edilmeye çalışılmış; Cenova Surları ile karşılaştırma yöntemiyle aralarında bulunan benzerlikler ve farklılıklar irdelenerek bunların Galata Surları'na etkileri araştırılmıştır.

Hakkında çok sayıda detaylı yazılı bilgiye ulaşılamayan Galata Surları'nın restitüsyon sorunlarına çözüm arayışında özellikle 19. yüzyıldan itibaren çıkarılan haritalar ve fotoğraflardan yararlanılmıştır. G. d'Ostoya'nın 1858-1860 yıllarında hazırladığı *Plan General de Galata, Pera et Pancalti* isimli haritası, Mamboury'nin 1951 tarihli Galata Surları haritası ve Schneider-Nomidis'in 1944 ve 1946 tarihli haritaları temel başvuru kaynaklarını oluşturmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un fotoğraflarını çeken James Robertson'ın panoramaları ve fotoğraflarından da Galata Surları'nın mimari özelliklerinin anlaşılmasında sıkça yararlanılmıştır.

2. GALATA SURLARI

2.1 Galata'nın Kısa Tarihi

Cenevizlerin Konstantinopolis'teki son yerleşimi ve kolonisi olan Galata, tarihte Cenevizlerle anılan bir yerleşimdir. Bazı kaynaklarda Galata, "Cenova'nın çocuğu" olarak geçmektedir. Cenevizler Galata'yı var etmiş, burayı bir kent görünümüne büründürmüş, surlarla çevrili, korunaklı bir yer haline getirmişlerdir. Günümüzde Cenevizlerin bıraktığı izler, az da olsa görülebilmektedir.

2.1.1 İlk yerleşimler

Bizantium'un karşısında, Haliç'in kuzeyinde kıyılanan Galata (Şekil 2.1), tarihte ilk olarak Yunanca "incirlik" anlamına gelen Sykai, Sycae, Sykudis ya da Sykaena isimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Arseven, 1989; Eyice, 1969). Eyice (1969), adını vermediği bir kaynağa göre bu bölgenin I. Constantin (324-337) tarafından surlarla kuşatılmış olduğunu söyler. Fakat bununla ilgili bilinen bir kanıt yoktur.

Şekil 2.1 : Galata'nın konumu (Google Haritalar, Url-1, 2013).

Sykai'nin II. Theodosius döneminde (408-450) öneminin arttığı anlaşılmaktadır, çünkü bu dönemde kentin XIII. Regio (Bölge)'su ilan edilir (Eyice, 1969) (Şekil 2.2). M.S. 447'de yazıldığı tahmin edilen bir şehir tasviri olan *Notitia Urbis*

Constantinopolitanae'de, Sycena'nın XIII. Bölge olduğu, kentten dar bir körfezle ayrıldığı, burada kilise, Honorius Forumu, Honorius Hamamı, tiyatro, tersane, 1 büyük portiko, 431 ev, 5 hamam, 5 değirmen bulunduğu bilgisi verilmiştir. Çeşitli kaynaklarda bunları çevreleyen bir de surun varlığından bahsedilmektedir (Arseven, 1989; Başgelen, 2010). Ancak, bunlara dair günümüzde hiçbir iz yoktur.

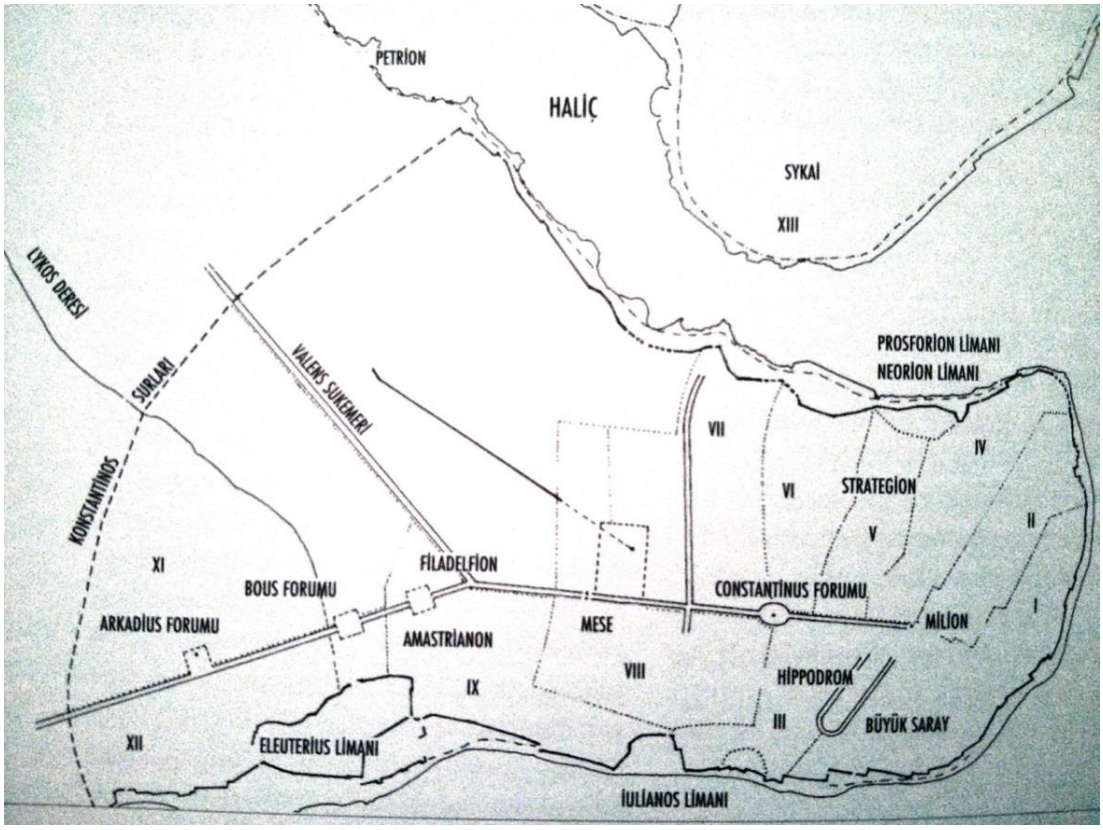

Şekil 2.2 : Regio XIII, Sykai (Kuban, 2010).

528'de İmparator Iustinianos, Regio Sycaena'da bulunan burçları ve yapıları tamir ettirerek bunun yanında başka imar faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bu sebeple bu dönemde bölge Iustinianai veya Iustinianapolis olarak anılmaya başlanmıştır (Arseven, 1989).

6. yüzyılda son halini aldığı düşünülen *Tabula Peutingeriana*'da Galata bölgesi Thimea XII Sycas olarak anılmış ve tek katlı, beşik çatılı bir yapı ile tasvir edilmiştir. *Theme*, memurlar tarafından yönetilen, belirli idari özgürlükleri bulunan, daha sonra Osmanlılarda da görüleceği gibi bir sancak beyi tarafından yönetilen sancak benzeri küçük bir vilayettir. Bu nedenle bu çizimin Iustinianos devrinde Sykai'nin Regio'dan kent statüsüne yükseltildiği dönemde yapıldığı düşünülmektedir (Genim, 2004) (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 : Tabula Petungeriana'da "Thimea XII Sycas" (Url-2).

Galata adının ortaya çıkış nedeni çokça tartışılmış olmasına rağmen, buna dair bir uzlaşmaya varılamadığı görülmektedir. Haliç'in girişini kapatmak için İmparator II. Tiberios (578-582) döneminde yaptırıldığı düşünülen Kastellion tou Galatou (Galata Kalesi) 'nun adından da anlaşılabileceği gibi, Galata adı 6. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkmaktadır (Eyice, 1969). Galata adı ile beraber Yunanca'da "karşı" anlamına gelen Perama ya da Pera adı da kullanılagelmiştir (Arseven, 1989).

2.1.2 Cenevizler'in Galata'ya yerleşmesi

Ticaret için Bizans'a gelen Venedik, Pisa, Amalfi, Cenova tüccarları Bizans'a yavaş yavaş yerleşerek koloniler geliştirmişler ve büyümeye başlamışlardır (Arseven, 1989). Bizans'a Venedikliler, Pisalılar ve Amalfililer'den sonra gelen Cenevizlerin Bizans'la olan ilişkisi, 11. yüzyılda başlar. 1050'lere ait kaynaklarda, Ceneviz gemilerinin Filistin, Mısır ve Bizans arasında ticaret yaptığı anlatılır. Haçlı Seferleri sırasındaki yardımları karşılığında Akka, Kudüs ve Yafa'da birer mahalle edinen Cenevizler, Komnenos Hanedanı'nın (1081-1185) ilk yıllarında İmparatorluk sularında korsanlık yapmışlar, ancak I. Haçlı Seferi'nin son dalgası olan 1101 yılı seferi sırasında Bizans'la ilişkilerini düzeltmişlerdir (Hür, 2010).

Cenevizlerin ticarethaneleri 1142 tarihine kadar şehir dışında ve sahildedir. Bizanslılar Ceneviz ticaret mallarının keyfi şekilde vergi almadan şehre girişine izin

vermemişler; ancak Cenevizler'in İmparator Ioannes Komnenos'a verdikleri hizmet ve gösterdikleri kolaylıklar sayesinde vergilerine düzenlemeler getirmişlerdir. 1155'te Cenevizler, Pisalılarla aynı ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Bu çerçevede, ticaret mallarından alınan gümrük vergisi azaltılmış, kent içinde yaşamalarına müsaade edilmiş ve kendilerini bağımsız yönetme hakkı kazanmışlardır. Karşılığında ise Bizans düşmanlarına yardım etmemeyi ve Bizans'ı korumayı taahhüt etmişlerdir (Arseven, 1989).

Yine de Cenevizler'in Konstantinopolis'e yerleşmeleri vakit almıştır. İlk yerleştikleri yerin Santa Croce adı verilen bir bölge olduğu söylenmektedir. Nerede olduğu tam olarak bilinmeyen Santa Croce yerleşimi hakkında kesin bir bilgi yoktur. 1155'te hala Santa Croce'yi elde etmiş değillerdir, fakat Bizans'tan söz almışlardır (Desimoni, 1874). Bizans İmparatoru Manuel'e sadık kalan, ancak -1155'te Cenova'da Barbarossa Surları'nın yapılmasına sebep olan- Almanya İmparatoru Friedrich Barbarossa ile antlaşma imzalayan Cenevizler; buna sinirlenen imparatorun Pisalılar'ı teşvik etmesi üzerine saldırıya uğramışlardır. Sonuç olarak Ceneviz yerleşimi Pisalılarca yağmalanmıştır (Arseven, 1989). 1162'de Pisalılar tarafından yağmalanan bir Ceneviz yerleşimi var olduğuna göre, bu yerleşim Santa Croce olmalıdır (Desimoni, 1874). Cenevizlerin bundan sonraki yerleşimleri ile ilgili belge 1169 tarihlidir, aradaki zamanda neler yaşandığı bilinmemektedir.

Ekim 1169'da yapılan bir anlaşma ile Cenevizler'e "Orcu" adı verilen yerde yerleşim hakkı verilmiştir. Yeri tam olarak bilinmeyen Orcu için "Ultra/Trans Costantinopoli" yani "Konstantinopolis'in karşısı" denmiştir. Dolayısıyla Orcu'nun Pera-Galata'da bir bölge olabileceği akla gelmektedir (Desimoni, 1874).

Ceneviz kolonisinin ilk çekirdeğini oluşturan yerleşim ise, İmparator Manuel Komnenos tarafından, Nisan 1170'te yapılan anlaşmayla Cenevizler'e verilen Koparion'dur. Burası, Konstantinopolis surları içindedir ve Porta Eugenii (Yalı Köşkü Kapısı) ve Porta Neorii (Bahçe Kapısı) arasında olduğu tahmin edilir. Alanın derinliği de Ayasofya'dan San Demetrio Akropolü'ne (Sarayburnu) kadardır (Desimoni, 1874).

Manuel Komnenos'un halefi II. Aleksios (h.d. 1180-1183) zamanında halk Latinlere karşı ayaklanmış ve 1182'de bir katliam yaşanmıştır. Bu ayaklanma sırasında evler yağmalanmış, Latin mahalleleri ateşe verilmiş, çok sayıda insan öldürülmüştür.

Kaçabilenler gemilerle Marmara'ya açılmış, karşılık vermek için adalarda ve sahil köylerinde yağma yapmışlardır. Bu olaydan sonra Latinler mümkün olduğunca Bizans'tan uzak durmuşlardır. İmparator İsaakios Angelos (h.d. 1185-1203) zamanında, 1192 yılında yeniden Bizans'a bağlılıklarını sunan Cenevizler eski ayrıcalıklarını ve yerleşimlerini geri kazanmışlardır (Arseven, 1989). 1192'ye ait bir belgede Koparion'dan yine bahsedilir, yerleşimin genişlemesi, eski ve yeni ölçülerinin verilmesi sözkonusudur (Desimoni, 1874).

IV. Haçlı Seferi sırasında, Venediklilerin de katkısı ve yönlendirmesiyle Konstantinopolis, Temmuz-Ağustos 1203 tarihlerinde ilk kez kuşatılmıştır. 1204'te şehrin ele geçirilmesiyle birlikte Rumlar ve İtalyanlar arasında birikmiş olan nefret açığa çıkmıştır (Yerasimos, 2010). Kente giren Haçlılar, kentin büyük bölümünü ve Latinlerin mahallelerini ve ticarethanelerini ateşe vermiştir. Bu saldırılardan canını kurtarabilenler ise Galata'ya göçmek zorunda bırakılmışlardır (Desimoni, 1876). O sıralarda Galata büyük değilse de Konstantinopolis içerisinde yer bulmanın zorluğundan dolayı Latinlerin ve özellikle Venediklilerin çoğu Galata'da yerleşmişlerdir (Arseven, 1969). Bazı tarihçilere göre, Cenevizler yangınlardan sonra Konstantinopolis'te kalmış, ya da muhtemelen eski yerleşimlerini onarmak için Galata'dan dönmüşlerdir (Desimoni, 1876).

Latin İmparatorluğu'nu ele geçirme planları yapan, o sırada Nicea (İznik)'da hükümdarlık süren İmparator VIII. Mikael Paleologos (h.d. 1261-1282), 13 Mart 1261'de, Venedikliler'in tek rakibi olan Cenevizler ile Nymphaion (Nif) Antlaşması'nı yaparak; kenti geri almalarına savaş gemileriyle destek vermeleri karşılığında, Cenevizler'e eski ayrıcalıklarının geri verileceğini, gümrük vergisinden muaf tutulacaklarını ve kentte yerleşim kurabileceklerini taahhüt etmiştir (Mitler, 1979; Yerasimos, 2000). Bazı kaynaklarda Galata'nın bu antlaşma ile onlara verildiği yazılmıştır (Millas, 2006). Cenova'dan filolar hemen yola çıkmıştır. Fakat onlar yetişemeden İmparator Paleologos kenti Latinler'den geri almış, dolayısıyla anlaşmanın hükmü kalmamıştır; yine de aralarındaki birlik bozulmamıştır (Desimoni, 1876).

Cenevizler için bundan sonraki birkaç yıl sorunlu geçmiştir, 1264'te Bizans'a karşı komplo kurdukları ortaya çıkınca tüm koloni İmparator Paleologos tarafından Eraclea (Marmara Ereğlisi)'ya sürgüne gönderilmiştir. 1265'ten itibaren Cenova'dan gönderilen elçiler koloninin kente dönebilmesi için İmparator ile görüşmeler

yapmaya başlamıştır (Desimoni, 1876). 1267'de İmparator Paleologos, Venedik'in Ege Denizi üzerindeki hakimiyetini kırmak için Cenevizler'e, kendi hakimiyetini tanımaları şartı ile yarı özerk bir koloni kurma hakkı tanımış ve Haliç'in karşı kıyısında, Galata'da yerleşmelerine izin vermiştir (Mitler, 1979). Cenevizler, kendi içlerinde Cenova'dan gönderilen bir *podestà* tarafından yönetilmeye başlamıştır (İnciciyan, 1956). Cenevizler Eraclea'dan dönüp Galata'ya yerleştiklerinde burada bulunan surlar yıktırılmış ve Galata Hisarı'nda bir Bizans garnizonu bırakılmıştır (Desimoni, 1876; Eyice, 1969). Galata'nın kentleşme ve önem kazanma süreci de böylece başlamıştır.

2.2 Galata Surları'nın Tarihi

Cenova'nın en büyük rakibi, siyasal açıdan çok daha istikrarlı bir devlet olan ve doğudaki koloniler üzerinde daha sıkı bir denetim kuran Venedik'ti. Bu rekabet sonucunda, iki devlet arasında çeşitli savaşlar yaşanmış, ancak aralarındaki denge değişmemiş ve iki taraf da birbirine üstünlük sağlayamamıştır. 1294-1299 yılları arasında meydana gelen Curzola Savaşı'nda, Venedikliler Temmuz 1296'da Galata'yı ateşe vermişler; buna karşılık Cenevizler ise Venedik *bailo*'sunu (baylos) ve Venedikli tüccarları öldürmüşlerdir (Fleet, 2009). Bu olaydan sonra kendilerini güvensiz hisseden Cenevizler, yerleşimlerini surlarla çevirmek istemişlerdir. Bizans yönetimi buna izin vermemiş, hatta sur ve kule yapımını yasaklamıştır (Eyice, 1969). Fakat daha sonra yerleşimlerinin sınırları belirlenen Cenevizler, elde ettikleri imtiyazları ve politik fırsatları değerlendirerek bir şekilde sur inşa etmeyi başarmışlardır.

2.2.1 XIV. yüzyıl surları

1303 tarihli bir anlaşma ile Ceneviz yerleşiminin sınırları belirlenmiştir. Buna göre Cenevizler'e verilen bölge hemen hemen dörtgen bir alanı kaplamaktadır; Galata Hisarı (Kastellion) referans alıdığında yaklaşık olarak doğuda 130, batıda 156, kuzeyde 336 ve güney yönünde 587 m ebatlarındadır (Desimoni, 1876). Çevresi 1250 m'ye yakın olup, alanı ise 9.6 hektar civarındadır. Kıyıdan itibaren yamaca doğru Voyvoda (günümüzde Bankalar) Caddesi ve Yanıkkapı Sokağı hizasına ve Kalafatyeri'nden Karaköy'e kadar kavis halinde bir bölgedir (Eyice, 1969) (Şekil 2.4, Şekil 2.5, Şekil 2.6). İmparator II. Andronikos bu bölgenin hendek ile

çevrelenmesine izin vermiştir. Cenevizler'in Galata Hisarı ve zincirine belli bir mesafe uzaklıkta kalmaları gerektiği belirtilmiştir. (Millas, 2006). Mart 1304'te imzalanan bir başka antlaşma ile *imperium in imperio* (egemenlik içinde egemenlik) olarak tanımlanmış olan Cenevizler'in imtiyaz bölgeleri dışında ev yaptırmaları ve bu bölgeyi sur ile çevirmeleri kesinlikle yasaklanmış ve bölgenin çevresinde boş bir arazi şeridi bırakılması İmparator tarafından şart koşulmuştur. Antlaşmaya göre, sınırlar içerisinde et ve buğday pazarları, hamamlar, kiliseler, kantar yeri kurabileceklerdir (Eyice, 1969).

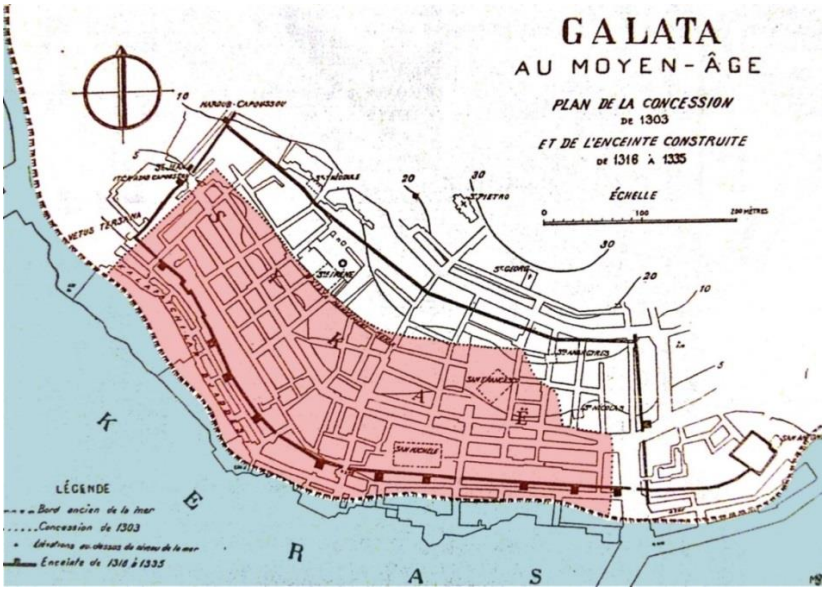

Şekil 2.4 : 1303 yılında Cenevizler'e verilen, sınırları tanımlanmış imtiyaz bölgesi (Üsdiken, 1999).

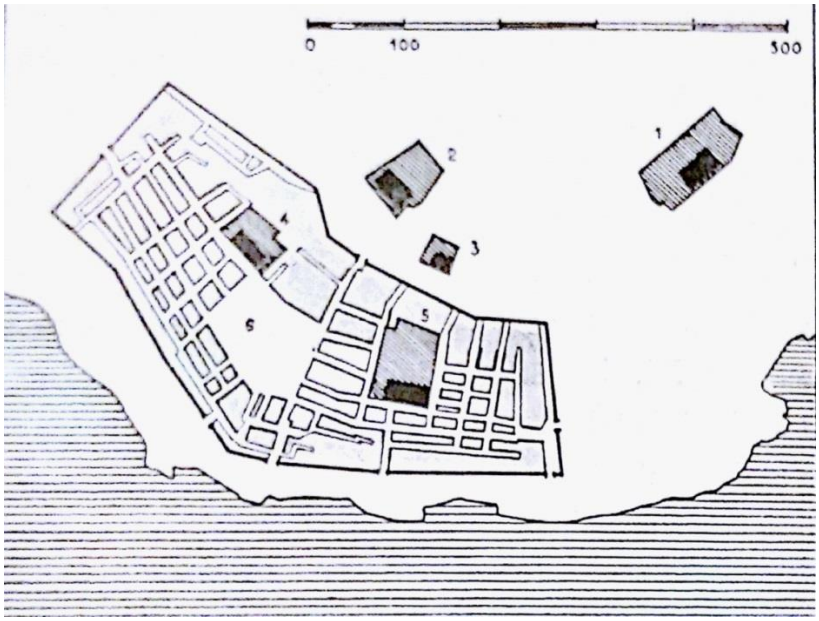

Şekil 2.5 : 1301 yılında Galata haritası (Sauvaget, 1934).

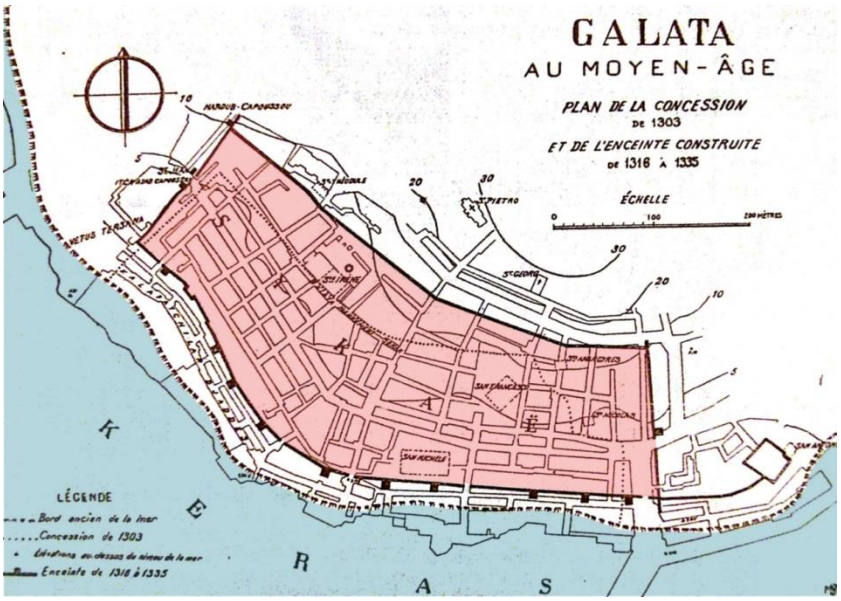

Şekil 2.6 : 1316-1335 yılları arasında sur içine alınmış alan (Üsdiken, 1999).

1304 yılında 75 Venedik gemisinin Galata'ya saldırması üzerine Cenevizler, ev bahanesiyle hendek boyunca müstahkem kagir burçlar ve fırsat buldukça da surlar inşa etmişlerdir (Arseven, 1989; Millas, 2006). 1306 yılından itibaren, yerleşim bölgelerini arazi satın alarak genişletmişlerdir. 1315 yılındaki kent yangınının ardından denize bakan taraftaki surlar kısmen yenilenmiştir (Müller-Wiener, 2002). Galata'nın resmi sahibi olan Bizans'ın onuruna, bu surların bazı yerlerine bir haçın dört kolu arasına dört B'den (*Basileus Basileon Basileuon Basileosi*: Hükümdarlara hükmeden hükümdarların hükümdarı) meydana gelen Bizans arması konulmuştur (Şekil 2.7).

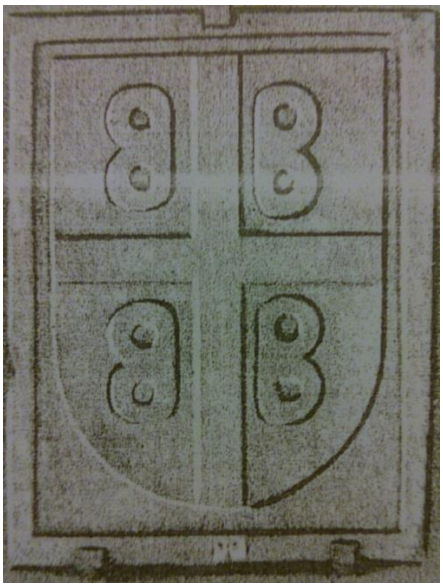

Şekil 2.7 : Galata'da son dönem Bizans arması (Eyice, 2006).

Surlara ait en eski armalı kitabe, Voyvoda Kapısı civarındaki -artık mevcut olmayan- dört köşeli kulede görülmüştür. 1335 tarihli bu kitabede, yan yana üç arma bulunmaktaydı. Ortadaki Bizans'ı, iki yandakiler ise Cenova'yı temsil etmekteydi (Eyice, 1969). Bu surların kuzey hattını oluşturan kısmının büyük çoğunluğu, 1836'dan önceki bir tarihte yıkılmıştır (Schneider ve Nomidis, 1944).

14. yüzyılın ortalarında gelindiğinde Cenevizler, İmparator Ioannes VI. Kantakuzenos'un (h.d. 1347-1354) kentte bulunmayışından faydalanarak bölgelerini genişletmişlerdir (Müller-Wiener, 2002). Cenevizler'in sahip olduğu ayrıcalıklar nedeniyle ekonomik açıdan zarara uğrayan Bizans, gümrük tarifelerini büyük oranda indirince, Cenevizler bunu savaş sebebi olarak görüp, 1349 ilkbaharında Bizans donanmasını imha etmişlerdir (Genim, 2004). Kaynaklara göre yeni elde ettikleri alanda da, "kadın ve erkekler gece boyunca uyanık kalıp", "tepenin üstünde bir kule inşa etmişlerdir" (Millas, 2006). Bu kule 1348-1349 yılında kentin kuzeyinde inşa edilen Galata Kulesi (Turris Sancte Crucis, Torre di Cristo, Megalos Pyrgos)'dir. Kule ile beraber iki taraftan eski surlara bağlanan hem dörtgen hem yarım yuvarlak kulelerle sağlamlaştırılmış surlar inşa etmişlerdir (Şekil 2.8). Bizans'la yaşadıkları çatışmadan zaferle çıkan Cenevizler, 1351 yılında bu çatışmayı bir antlaşma ile bitirmişlerdir. 1352 yılında ise surlarını genişletmişlerdir. Bunun sonucunda kentin doğusundaki sahil bölgesi ve Galata Hisarı da bölgelerine dahil olmuştur (Müller-Wiener, 2002).

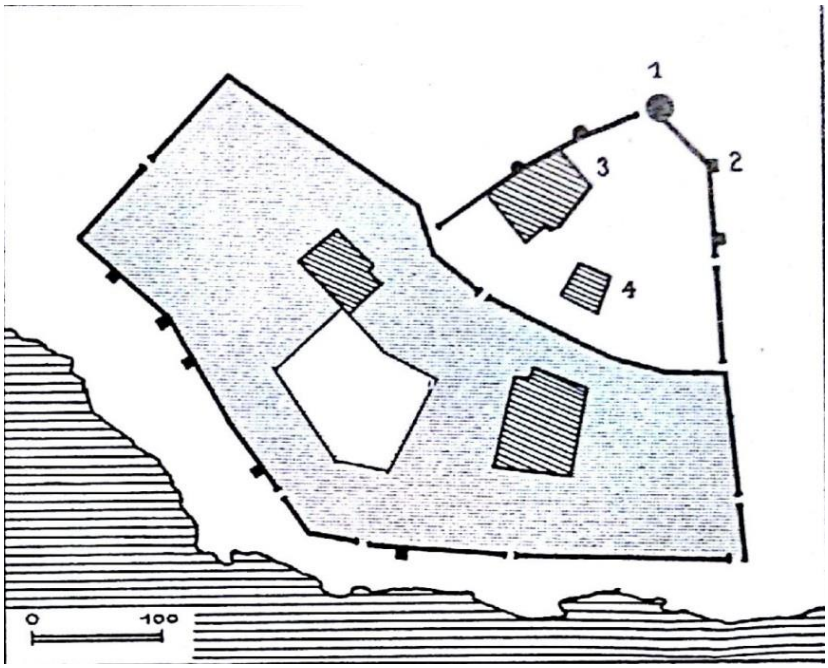

Şekil 2.8 : 1349 yılında Galata (Sauvaget, 1934).

1335 tarihli kitabede ortada olan Bizans arması, sonraki tarihli bir kitabede şeref yeri olan sağ tarafta görülürken, 1349 tarihli başka bir kitabede ise daha az şerefli olan sol tarafa işlenmiştir ve bundan sonra tamamen ortadan kalkmıştır (Eyice, 1969).

14. yüzyılın sonlarına doğru Galata biraz daha genişlemiştir. Kitabelere göre 1387'de Kule ile bugünkü Şişhane arasında kalan bölge surlarla çevrilmiş, bu surlar da Galata Kulesi'nin etrafına inşa edilen yarım daire bir ön surla eski surlara bağlanmıştır. 1390-1391'de eski surlar onarılmıştır ve Sultan I. Bayezid tehdidi nedeniyle hendekler genişletilmiştir. Yine kitabelere göre 1397'de kentin batısında, Spiga (bugünkü Azapkapı) denen bölgede yeni bir sur yapımına başlanmıştır. 1399 yılında başlayan I. Bayezid kuşatması ve kentin topa tutulması nedeniyle yapımı 1435 yılına kadar sürmüştür (Eldem, 2010; Müller-Wiener, 2002).

2.2.2 XV. yüzyıl surları

15. yüzyılın başında Rum ve Ermenilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları bir bölge olan, Galata'nın doğusundaki yaklaşık 500 m uzunluğunda ve 250 m genişliğindeki Largirio (bugünkü Tophane) bölgesi, 1100 m uzunlukta bir sur ile eski surlara bağlanmıştır. Bu surlar Galata Kulesi'nden başlayarak, Lüleci Hendek Caddesi boyunca Bitpazarı'na kadar ilerleyerek, buradan güneye dönüyor ve sahile kadar iniyor, buradan batıya dönerek Kastellion'a bağlanıyordu. Bu surların yapımı 1422 yılında Konstantinopolis kuşatıldığında hızlansa da, tamamlanmasının zaman aldığı, 1404-1447 yılları arasında inşaatın devam ettiği bilinmektedir. 1446 yılında surlar, Podesta Baldassare Maruffo tarafından kulelerle sağlamlaştırılmış ve yükseltilmiştir. (Arseven, 1989; Desimoni, 1876; Mamboury, 1953; Müller-Wiener, 2002).

Bu surların tamamlanmasıyla beraber Galata Surları son şeklini almıştır (Şekil 2.9). Farklı dönemlerde inşa edilen surlar nedeniyle, Galata Surları kapladıkları toplam alanı beş farklı mahalleye ayırmış ve surların bir kısmı iç sura dönüşmüştür.

Izgara planında düzenlenmiş sokakları, surları, limanı, canlı ticaret hayatı ve Latin halkı ile Galata'nın, 15. yüzyılda tipik bir Akdeniz liman kenti görünümünde olduğu anlaşılmaktadır.

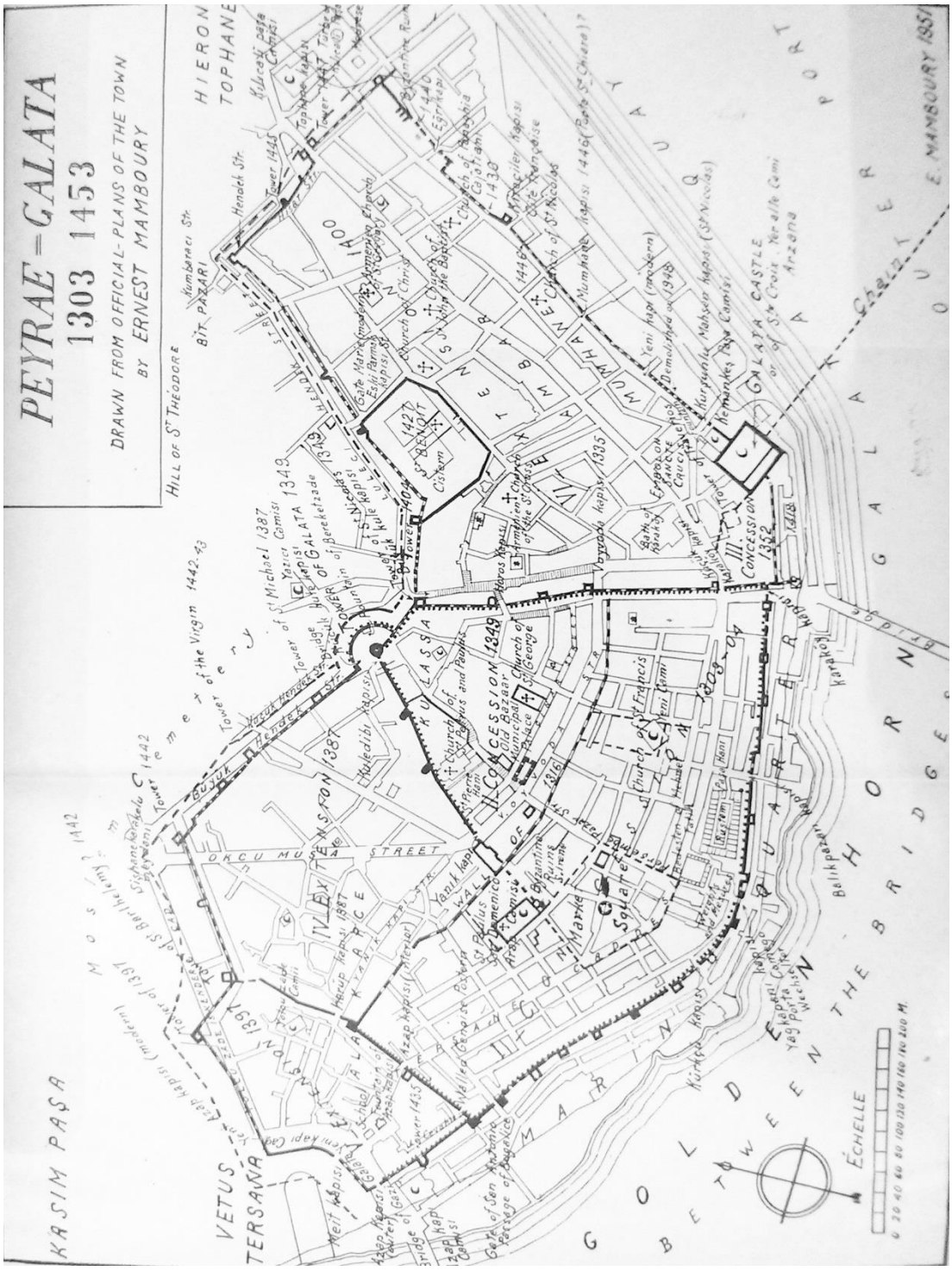

Şekil 2.9 : 1951 tarihli Galata haritası (Mamboury, 1953).

2.2.3 Konstantinopolis'in alınması ve sonrasında Galata ve surları

Osmanlılar ve Cenevizler, Osmanlı'nın kuruluşundan 1453'te Konstantinopolis'in fethine kadar yakın ilişki içerisinde olmuşlardır. Cenevizler Latin güçler tarafından kurulan Türk karşıtı birliklere zaman zaman katılsalar da, bu konuda başlıca rakipleri Venedikliler kadar etkin olmamışlardır. Hatta Cenevizler için, Türklere karşı

kurulacak bir Hristiyan ittifakına katılmaktansa, Venedikliler'in hak iddialarına karşı Doğu'daki Ceneviz kolonilerini ve ticari ağları korumak daha önemlidir. Osmanlılar ile aralarında tam bir çıkar ilişkisi kurmuşlardır (Fleet, 2009).

Galata'da bulunan Cenevizler, Konstantinopolis kuşatması sırasında bile Türklerle ilişkilerini sürdürmüş; yine de şehri savunanların yanında yer almış, bir yandan Cenova'ya acil yardım isteyen mektuplar, diğer yandan ise Edirne'de bulunan Osmanlı sultanına dostluklarını sunmak ve antlaşmalarını yenilemek için elçiler göndermiş, Konstantinopolis'e asker verirken Osmanlı topları için sultanın ordugahına yağ göndemişlerdir (Fleet, 2009).

29 Mayıs 1453 günü Konstantinopolis Osmanlılar'ın eline geçtiğinde, Cenevizler'in asıl isteği yerleşimlerinde kalmak ve eski ticaret hayatına devam etmektir. Bu amaçla Osmanlı'ya vergi ödemeye hazırlardır. İlgilendikleri tek şey hareket özgürlüğünü ve özellikle de Karadeniz'e erişimi güvenceye almaktır (Fleet, 2009). 1 Haziran 1453'te Galata idarecileri Sultan II. Mehmed (Fatih) ile bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşma Cenevizler'in Bizans'tan gelen ayrıcalıklarını kabul etmekle beraber, şehrin sahibi olduklarını kabul etmeyen bir belgedir. Galata teslim edildiği için yağmadan kurtulmuştur. Fatih Sultan Mehmed, şehrin sahibi olduğunu belirtmek üzere surların bir kısmını –tahminen dendanlarını- yıktırmıştır (Eyice, 1969). 3 Haziran'da ise Galata Kulesi'nin yüksekliğinin 7.5 metre düşürülmesini ve yağmadan kurtulan mal ve mülklerin listelendirilmesini emretmiş ve bu envanter üzerinden Gayrimüslimleri % 2-5 oranında gelir vergisine bağlamıştır (Mitler, 1979).

Cenevizler eski durumlarını yeniden kazanabilmek umuduyla 1454'te Luciano Spinola ve Baldassare Marduffo'yu, yıkılan sur kısımlarının yeniden yapılması ve kentin yönetiminin kendilerine geri verilmesi talebiyle Osmanlı Sultanı'na yollamışlardır. Ancak, Osmanlı'nın başkentinin karşısında kendi kendini yöneten Hristiyan bir kent olması fikri kabul edilemez bulunmuş olmalıdır (Millas, 2006). Daha sonra Galata, yöneticisi "voyvoda" olan bir kadılık olarak Osmanlı yönetimine geçse de, hukuk işleri *Magnifica Communità di Pera* adındaki Katolik cemaat tarafından Katolik Kiliseleri yönetimine bırakılmış ve bu cemaat 1682 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Eyice, 1969).

Fethin ardından Türkleştirilmeye başlanan Galata, yine de kozmopolit bir liman kenti olma özelliğini sürdürmüştür. 1476 tarihli bir belgeye göre Galata'da o dönemde 535 Müslüman, 592 Rum, 62 Ermeni ve 332 Frenk evi bulunmaktadır (Eyice, 1969).

Osmanlı Dönemi'nde surların önemini korumaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Kıyamet-i Sugrâ (Küçük Kıyamet) olarak da adlandırılan 1509 depreminde Galata Kulesi'nin yanısıra surların büyük kısmı çökmüş, fakat birkaç yıl içinde onarılmıştır. 1533 yılında surlar, kenti birkaç gün süren Yeniçeri isyanından korumuştur (Müller-Wiener, 2002).

1665 kışında, Müslüman şehir halkı, Galata'da konuşlanmış tavernalar ve genelevler başta olmak üzere tüm Ceneviz ve diğer Latin yerleşimlerini talan etmiştir. 1680'deki büyük yangında Pera perişan olmuş, 1682'de Cenevizlerin beratları yenilenmemiş, surları tamir etmek için yaptıkları izin talebine cevap verilmemiş ve koloni yok olmaya terk edilmiştir (Hür, 2010).

17. yüzyılda Galata'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde kentin o dönemki durumuna şu satırlarıyla ışık tutmuştur:

> "Buradaki onsekiz mahalle Müslüman, yetmiş mahalle Rum ve üç mahalle Frenk, bir mahalle Yahudi, iki mahalle Ermenidir. Başhisar'da (Galata Kulesi) asla kefere[1] yoktur ve ikinci hisarda, Arap Camisi'ne gelene kadar da kefere bulunmaz (…) Bu iki kalenin dışında kalan yerler kefere doludur ve IV. Murad zamanındaki sayıma göre 200 bin kafir ve 64 bin Müslüman vardır. 70 kefere kilisesi bulunur.(…) Sakinleri ya denizci, ya tüccar, ya da kalafatçı ve marangoz gibi esnaftır (…) Deniz kıyısından Galata Kulesi'ne doğru çıkan yokuşta hepsi kagir Ceneviz evleri vardır. Toplam 1163 sokak vardır. Ancak en kalabalık yollar deniz kıyısındaki büyük yol, Voyvoda yolu ve Arap Camisi yolu ve Kule Kapısı yoludur. Bu şehir içinde bağ bahçe yoktur. Galata'daki keyfiyetlere müptela olup iflas edenleri Yağkapanı Kapısı içindeki zindana koyup ıslah ederler. (…) Galata limanı rüzgara karşı her taraftan korunaklıdır ve kışın bin parça gemi burada demir atar." (Freely, 2013).

Surların işlev ve önemini zamanla kaybetmesiyle, 1712 yılındaki bir belgeyle sur ve burçların yerinde veya üzerinde evlerin yapılması kabul edilmiş ve nizama bağlanmıştır. Özellikle deniz kıyısında pek çok atölye ve ev inşa edilmiştir (Eyice, 1969).

[1] Kafirler (Gayrimüslimler).

2.2.4 Surların yıkılması

İnşaat etkinlikleri ilk kez 19. yüzyılda sistematik bir düzene sokulmuştur. 1831'de temel olarak sultanın yaptığı inşaatların mali denetiminden sorumlu olan Şehremini makamı kaldırılarak Ebniye-i Hassa Müdürlüğü, 1849'da da Nafıa Nezareti (İmar Bakanlığı) kurulmuştur (Kuban, 2010). Başından beri gerek fiziksel, gerekse de sosyal yapılarıyla Avrupa kentlerine benzeyen Galata ve Pera bölgeleri, 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde hala düzenli bir belediye örgütüne sahip değildir. 1855'te İstanbul Şehremaneti'nin kurulması, belediye örgütünün ilk adımı olmasıyla önem taşımaktadır (Akın, 2002).

1857'de İstanbul 14 belediye bölgesine (Daire-i Belediye) ayrılmıştır. 1858'den itibaren bölge belediyelerinin yetkileri, bina ve yol, pazar, sağlık, kadastro, temizlik, bakım denetimleri ve planlamayı içerecek biçimde genişletilmiştir. Bu yeni kentsel yönetim ve yapılanma içerisinde Pera bölgesinin, yani Altıncı Daire'nin kent tarihinde ayrı bir yeri vardır. Altıncı Daire'nin yetki alanı Kasımpaşa ve Pangaltı arasındaki mahalleleri ve Dolmabahçe'den Haliç'teki Tersane'ye kadar bütün kıyılar dahil olmak üzere, Harbiye'den Dolmabahçe'ye kadarki bölgeyi kapsamıştır (Kuban, 2010).

Altıncı Belediye Dairesi cadde, sokak ve kaldırımları bakımlı hale getirecek, su yollarını, lağımları düzenleyecek, bölgenin temizliğini sağlayacaktır. Amaçlanan, Galata ve Pera'yı içinde yaşayanlara yaraşır, düzenli ve temiz hale getirmektir. Bu işlerin gerçekleştirilmesinde gerekli para için özel bir daire oluşturulacak ve bu daire, belediyeye ayrılan gelirleri toplama konusunda yetkili olacaktır (Akın, 2002).

Galata ve Beyoğlu'ndaki ilk belediye hizmetleri arasında sokakların genişletilmesi, yeni yolların açılması, yapıların zorunlu olarak kagir yapılması ve yeni parklar yapılması sayılabilir. Altıncı Daire'nin yenileme çalışmalarından biri de 1858'den başlayarak köprünün Galata tarafındaki yeni Karaköy Meydanı'nın planlanması ve bölgenin kamulaştırılmasıdır. Karaköy Meydanı kabaca eski Ceneviz Meydanı'na denk düşmektedir (Kuban, 2010).

Altıncı Daire-i Belediye, gelirlerini artırmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Bu yöntemlerden biri de, 1863'te Galata Surları'ndan bazı mahalleri yıkıp üzerine bina inşa ettirmiş ve bu alanları kullanmakta bulunanlardan bedellerin alınması olmuştur. Bundan hemen sonra alınan bir başka kararda ise surların işe

yarar olmaması sebebiyle yıktırılması ve elde edilen arazinin de isteklilerine satışının yapılabileceği, bu satış sayesinde de peşin alınan paradan ve sur taşlarından pek çok akçe elde edilerek bu yıkımın yararının artacağından bahsedilmiştir. Böylece hazinenin çok fayda göreceği, bunun gibi meydana çıkacak yerlere binalar yapılarak buraların imarı ve sokakların genişletilebileceği ifade edilmiş, komisyonun görüşleri uygun bulunmuştur. Eğer gerekenin yapılmasına izin verilirse, Komisyon vasıtasıyla Nafia Nezareti'ne bu kararın uygulanmasının iletileceği belirtilmiştir. Bu rapor Padişah tarafından görülmüş, Galata Surları'nın komisyon kontrolünde yıkılarak arazisinin ve taşının satılması konusunun Nafia Nezareti'ne iletilmesi 12.12.1863 tarihinde uygun bulunmuştur (Okur, 2010). Böylece, 19. yüzyılın sonlarına kadar büyük bölümü korunarak gelebilmiş olan Ceneviz Surları'nın yıkım süreci başlamıştır (Şekil 2.10, Şekil 2.11).

Surların yıkımına başlanmasından hemen önce belgeleme çalışmaları yapan Altıncı Daire'nin mühendisi Marie de Launay, 2 Aralık 1864'te *Journal de Constantinople* gazetesinde çıkan yazısında, bu duvarların kaldırılmasıyla yöreye sağlanacak avantajları özetleyerek, yıkımlar sonunda yangında büyük tehlike yaratan çıkmazların açılacağını, projelendirilen yeni ulaşım yollarının nihayet uygulamaya koyulabileceğini, bölgenin liman kesimiyle üst kısımlarının birbirine tam olarak bağlanacağını ve böylece de yöredeki faaliyetlerin bütünleşeceğini vurgulamaktadır. Bununla beraber, bölgenin tarihi belgeleri olan Ceneviz surlarının önemli bir kısmının ortadan kaldırılmasının dönüşü olmayan bir zarar yarattığını ekleyerek, bu zararın, Altıncı Daire-i Belediye Başkanı Server Efendi'nin, surlarda ve kulelerde bulunan arma ve yazıtları korunmak üzere Belediye'ye götürülmesi konusundaki emriyle kısmen giderilebileceğini söylemektedir (Akın, 2002). Bu yazıt ve armalar günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Surların yıkılması ve hendeklerin doldurulmasıyla yaklaşık 10 dönümlük bir alan kazanılmıştır (Eyice, 1969). 1866'da kapatılan hendeklerin yerinden elde edilen arsaların, Altıncı Daire tarafından satışa çıkarıldığı gazetelerde yayımlanmıştır. 1866'dan itibaren bu bölgelerin de yeni inşaatlarla dolmaya başladığı görülmektedir (Akın, 2002).

Şekil 2.10 : Surların yıkımı sırasında çekilmiş bir fotoğraf, 1865 (İAE).

Şekil 2.11 : Surların yıkımı sırasında çekilmiş bir fotoğraf (t.y., İAE).

2.2.5 Cumhuriyet Dönemi'nde Galata Surları

Galata Surları için 19. yüzyılda verilen yıkım kararının ve surların büyük çoğunluğunun yıkılmasının ardından, Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde de kalan az sayıdaki sur parçasının imar faaliyetlerinden zarar gördüğü anlaşılmaktadır.

Uzun süren savaş yıllarının ve 1923'te Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle, İstanbul uzun süre ihmal edilmişti. 1930'lara kadar yapılan bütün etkinlikler, sokakların iyileştirilmesi, küçük parkların yapılması ve tramvay hattının uzatılmasından ibaretti. 1930'lardan itibaren İstanbul için kent planları hazırlanmış ve bu planlardan bazıları uygulanmıştır (Kuban, 2010).

1863'te alınan kararla büyük kısmı yıkılan surların kalan parçalarından bir bölümünün de Cumhuriyet Dönemi'nde yıkıldığı anlaşılmaktadır. Mamboury (1953), Şişhane'de bugünkü Refik Saydam Caddesi üzerinde bulunan surların bir bölümünün 1938'de yıkıldığını belirtmiştir. Yine Mamboury'nin 1951 tarihli Galata Haritası'nda Yeraltı Camii'nin hemen doğusundaki deniz surlarının 1948'de yıkıldığına dair bir not bulunmaktadır.

1950 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanmasıyla beraber İstanbul'da imar faaliyetleri artmış ve bu imar faaliyetlerinin başında motorlu araçlar için büyük bulvarların açılması gelmiştir. Karaköy-Azapkapı bağlantısı ve Galata Köprüsü-Dolmabahçe bağlantısı bu dönemde yapılmıştır (Kuban, 2010). Bu faaliyetler sırasında Galata Sur İçi kent dokusunu yaratan sivil mimarlık örnekleri yıkılmış, kalan bölümün nitelik ve niceliğine uymayan, tarihi çevreye aykırı yoğun ve yüksek yapılaşmaya izin verilmiştir (Çeçener, 1994). 1958 yılında Kemeraltı Caddesi'nin açılması sırasında, üzerinde 1445 tarihli kitabesi bulunan Galata Surları'na ait burç da tahrip edilmiştir (Şekil 2.12) (Ünsal, 1956).

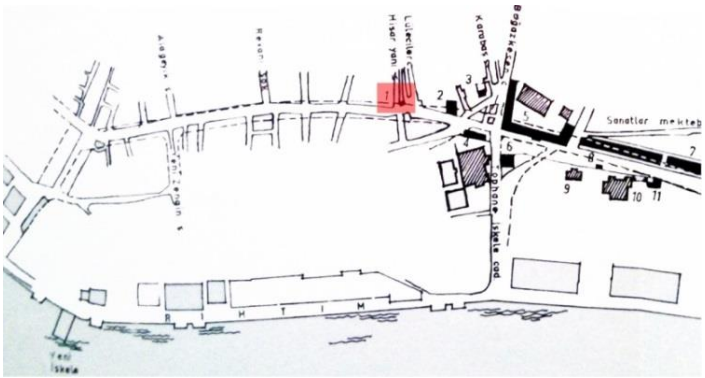

Şekil 2.12 : Karaköy-Beşiktaş yolu krokisi ve tahrip edilen burç (Ünsal, 1956).

2004 yılında Taksim-Hacıosman metro hattını Yenikapı'ya bağlayacak olan, Beyoğlu'nda Arap Camii ve Emekyemez Mahalleleri'nden yer üstüne çıkarak karşı yakada Süleymaniye'de tekrar yeraltına giren Haliç Metro Geçiş Köprüsü projesi gündeme gelmiş, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 6.7. 2005 tarih ve 965 sayılı kararı ile "Haliç Metro Geçiş Köprüsüne Ait 1/2000 Ölçekli Öneri Proje ile Yenikapı-Taksim İstasyonları Arası Güzergahın İşlendiği 1/5000 Ölçekli Plan" uygun bulunmuştur. Kamulaştırmalar sonrası inşaatın başlamasıyla beraber Galata surları'na ait kalıntıların açığa çıkmasıyla, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.1.2007 tarih ve 771 sayılı kararı ile, "İstanbul Metrosu Taksim-Yenikapı Arası Metro İnşaatı sırasında açığa çıkan sur duvarının metro güzergahına rastlayan kısmının uygun teknik kullanılarak taşınmasının uygun olduğuna" karar verilmiştir. Kamuoyunda meydana gelen tartışmalar sonrasında taşıma kararından vazgeçilmiş, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.2.2008 tarih ve 1600 sayılı kararı ile, "Proje alanında mevcut olan ve bazı yapıların yıkılmasıyla ortaya çıkan Galata Surları'nın tümünün taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline, koruma gruplarının 1 olarak belirlenmesine" karar verilmiştir. Bu karar ile metro güzergahıyla kesişen Galata Surları'nın restorasyon projesinin hazırlanması ve bu noktadaki uygulamanın konservasyon ve restorasyon işlemi tamamlandıktan sonra yapılması talep edilmiştir (Okur, 2010). Bu surların günümüzdeki durumu Bölüm 2.3'te incelenecektir.

2013 yılında, "Cenevizler'in Orta Çağ'da aktif ticarette oynadığı rol dolayısıyla Ceneviz tüccarların Akdeniz ve Karadeniz'in kilit noktalarında yerleşmeleri ile inşa edilen kale ve surlu yerleşimlerin medeniyetler arası etkileşimlere tanıklık ettiği ve kent planlaması ve kentsel düzenleme anlamında önem göstermesi" ile "Anadolu'da bulunan Ceneviz kalelerinin türünün en iyi örneklerini teşkil etmesi ve Ceneviz mimarisinin özelliklerini taşıması" dolayısıyla "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne girmiştir. Bu tanıma Çandarlı, Foça, Amasra, Akçakoca, Sinop, Yoros Kaleleri ile Galata Kulesi dahil edilmiştir.

2.3 Teknik Özellikler ve Korunmuşluk Durumu

Galata Surları'nın büyük kısmının 19. yüzyılın ikinci yarısında Altıncı Daire-i Belediye tarafından yıkılmış, yıkımından günümüze kadar ise kalan kısımlarının doğal ve çevresel etkenler nedeniyle ya yıkılmış ya da zarar görmüş olmasından dolayı günümüze ancak birkaç parçası gelebilmiştir. Galata Kulesi bunlar içinde en önemli olandır ve bugün yoğun bir turist çekim alanı durumundadır; fakat diğer kalıntılar oldukça ihmal edilmiştir. Bu kalıntılar için günümüzde uygulanan bir koruma projesi de bulunmamaktadır.

Yapılan alan çalışması ile bu kalıntılar belirlenmiş ve teknik özellikleri ile mevcut durumları incelenmiştir (Şekil 2.13).

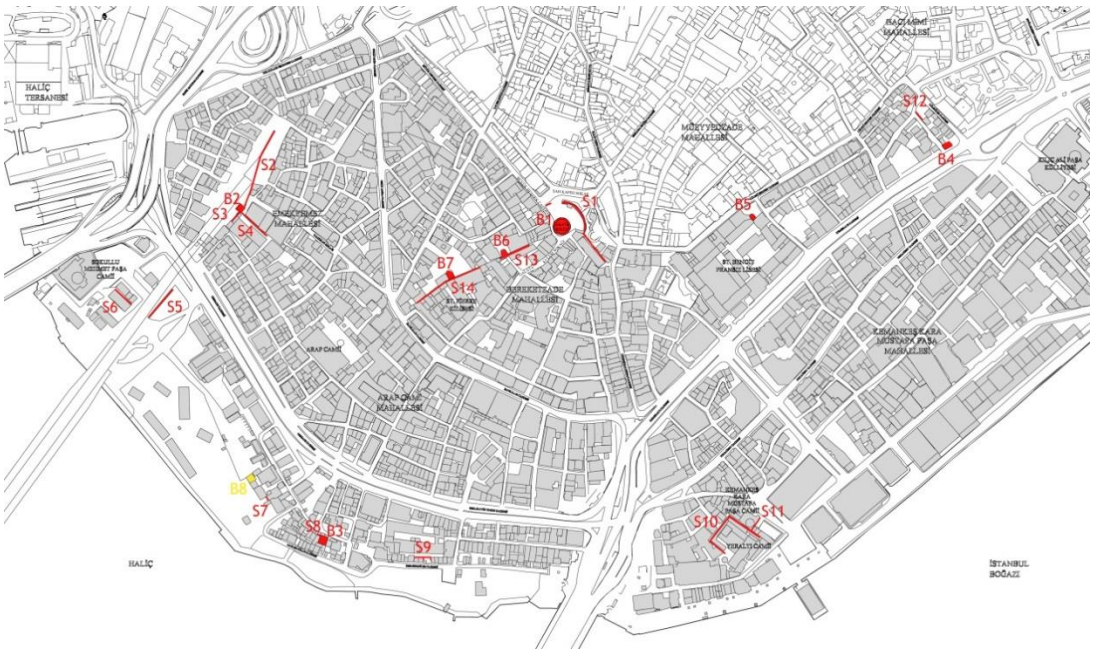

Şekil 2.13 : Galata Surları kalıntılarının mevcut durumdaki konumları.

- B1 - Galata Kulesi

Galata Surları'na ait kalıntılar arasında en iyi durumda olanı, Bereketzade Mahallesi, 151 Ada 1 Parselde yer alan Galata Kulesidir (Şekil 2.14). Zemin katta iç çapı 8.95 m, dış çapı ise 16.45 m olan kulenin yüksekliği 67 m'dir. 1349 yılındaki genişleme sırasında inşa edilen Kule, Osmanlı Dönemi'nde çeşitli işlevlerle aktif olarak kullanılarak, geçirdiği yangın ve depremler sonrası onarılmış; 1967 yılındaki restorasyon ile bugünkü halini alarak günümüze kadar gelebilmiştir. Mevcut durumda kafe ve restoran olarak hizmet vermekte ve terası ziyaret edilebilmektedir (Şekil 2.15).

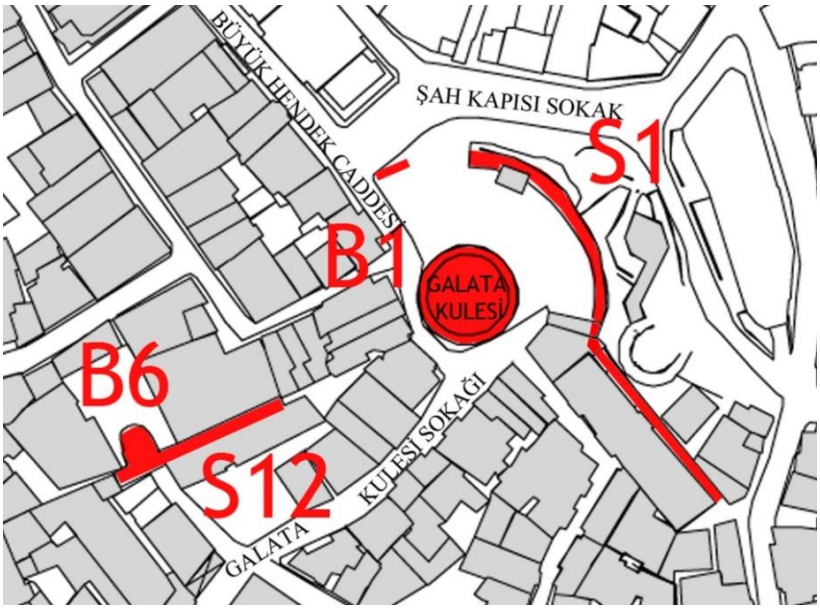

Şekil 2.14 : Galata Kulesi ve S1 sur kalıntısının konumu.

Şekil 2.15 : Galata Kulesi (Sur, 2014).

- S1 Sur Kalıntısı

S1 no'lu sur kalıntısı, Galata Kulesi'nin etrafını dolaşan dairesel sur parçası ve Lüleci Hendek Caddesi hattındaki surların bu dairesel parça ile birleştiği noktadaki surlardan oluşur (Şekil 2.14). Lüleci Hendek yönüne ilerleyen sur parçası 150 Ada 2 ve 8 Parsellerde bulunur (Şekil 2.16).

Galata Kulesi meydanını oluşturan, 1387 yılındaki genişleme ile inşa edilen dairesel surların bugün ayakta olan bölümü yaklaşık 45 m uzunluğundadır. 1.40 m kalınlıktaki surların yüksekliği yaklaşık 4 m'dir. Surun kuzeydoğu cephesinde payandalar bulunur (Şekil 2.17). Duvar örgüsünde farklılıklar bulunduğu gözlenmektedir. Büyük çoğunluğu kabayonu taş sıraları arasında parça tuğlaların kullanıldığı bir duvar örgüsüne sahipken, bir kısmında iki sıra tuğla ile örülmüş hatıllar bulunmaktadır. Sur içinde taşınıp buraya getirilmiş olan Bereketzade Çeşmesi bulunur (Şekil 2.18).

Dairesel surların bir kısmı ise zemin seviyesinde bulunmaktadır (Şekil 2.19) . 7.50 m boyunca devam eden bu parçanın kalınlığı da 1.40 m'dir. Dairesel surların tamamında cidarların kabayonu taş ile örülüp, çekirdek kısmının ise moloz taş ile doldurulduğu görülebilmektedir.

Şekil 2.16 : S1 sur kalıntısının Lüleci Hendek yönündeki parçası (Sur, 2014).

Şekil 2.17 : S1 sur kalıntısının dairesel kısmında bulunan bir payanda (Sur, 2014).

Şekil 2.18 : S1 sur kalıntısının dairesel parçası (Sur, 2012).

Şekil 2.19 : S1 sur kalıntısı dairesel parçasının zemin seviyesinde bulunan kısmı (Sur, 2014).

- S2 Sur Kalıntısı

S2 no'lu sur kalıntısı, Haliç Metro Köprüsü hattında bulunan surların kuzey bölümünü oluşturur. 1387 yılındaki genişleme ile inşa edilen bu sur kalıntısı, Emekyemez Mahallesi, 270 Ada 23-35 Parseller arasındaki toplam on üç parsel arasında ve 67, 68, 69 Parsellerde bulunur (Şekil 2.20). Haliç Metro Köprüsü'nün yapımı sırasında sura bitişik inşa edilen yapıların neredeyse tamamı kamulaştırılarak yıkılmış ve böylece sur kalıntısı ortaya çıkmıştır. Bu sur parçasında Galata Surları üzerinde bulunan kapılardan günümüze ulaşan tek kapı olan Harup Kapı bulunmaktadır.

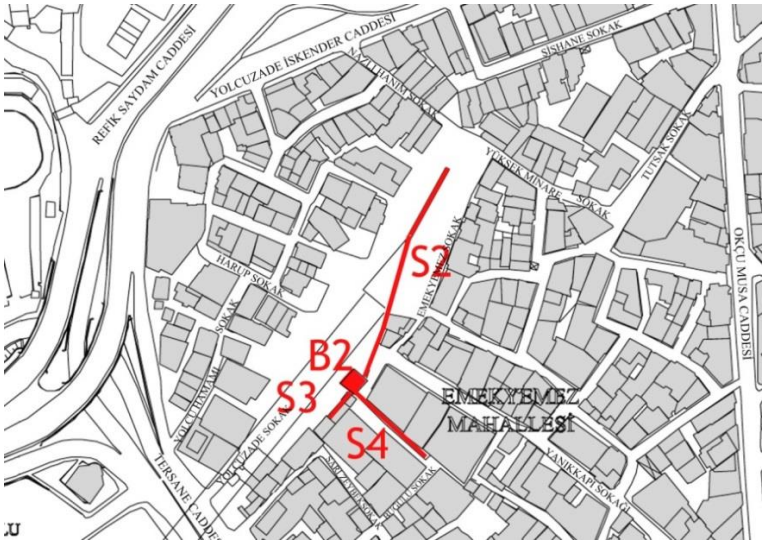

Şekil 2.20 : S2, S3, S4 sur kalıntıları ve B2 burcunun konumu.

Sur parçası yaklaşık 95 m boyunca devam etmektedir (Şekil 2.21). Eni 1.80 m'dir. Sur üzerinde atış delikleri bulunduğu görülmektedir (Şekil 2.22). Kabayonu ve moloz taşlardan oluşan duvar örgüsünde düzensizlikler olduğu göze çarpmaktadır. Bunlar surların geçirdiği onarımlara işaret ediyor olmalıdır. 30 Parselde bulunan iki yapı tarafından doğu cephesinde kapatılan kısımları dışında tamamını görmek mümkündür. Sur parçasının güney kısmında seğirdim kotu ve dendanların bir kısmı görülebilmektedir (Şekil 2.23).

Şekil 2.21 : S2 sur kalıntısı batı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.22 : S2 sur kalıntısı üzerinde bulunan atış delikleri (Sur, 2014).

Şekil 2.23 : S2 sur kalıntısında seğirdim kotu ve dendanların bir kısmı (Sur, 2014).

Sura bitişik inşa edilen yapıların izleri doğu cephesinde görülebilirken, batı cephesinin yarısından fazlasını ise Haliç Metro Köprüsü'nün tüneli kaplamaktadır. Tünel inşaatı sırasında surlara betonarme güçlendirme yapılmıştır. 2014 yılı içerisinde metronun açılması ve tünel çıkışına koruyucu çelik tel örgüler yapılmasıyla beraber batı cephesini görmek neredeyse imkansız hale gelmiştir (Şekil 2.24). Üzerinde kitabesi bulunan Harup Kapı da çelik ayaklarla desteklenmiş ve bu şekilde bırakılmıştır (Şekil 2.25). Kapıdan metronun geçtiği tarafa geçmek mümkün değildir. Doğu cephesinin büyük kısmı da toprakla doldurulmuştur (Şekil 2.26).

Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nda bu bölge park olarak gösterilmesine karşın, bu yönde bir düzenleme henüz başlamamıştır (Şekil 2.27).

Şekil 2.24 : Haliç Metrosu Tüneli'nin çıkışı ve arkasında surlar (Sur, 2014).

Şekil 2.25 : Çelik strüktürle desteklenen Harup Kapı (Sur, 2014).

Şekil 2.26 : S2 sur kalıntısının doğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.27 : Koruma Amaçlı İmar Planı'nda sur güzergahı (www.beyoglu.bel.tr).

- B2 Burcu

S2 no'lu sur kalıntısının güney ucunun bağlandığı B2 burcu, Emekyemez Mahallesi, 253 Ada 69 parselde bulunur (Şekil 2.20). Dörtgen plan şemasına sahip burç,

yaklaşık 8.50x8.50 m ölçülerindedir. Burç, Galata Surları'nın 1303 tarihinde ilk imtiyaz bölgesinin elde edilmesi ile inşa edilen ilk dönem surlarına aittir.

Burç, tuğla hatıllarla güçlendirilmiş kabayonu taş duvar örgüsüne sahiptir. Hatıllar dört sıra tuğla ile örülmüş olup, zeminden itibaren yaklaşık 4 m yükseklikte başlamaktadır. Yapının beden duvarları korunarak içine betonarme katlar eklenmiştir, günümüzde üst örtüsünü betonarme bir plak oluşturmaktadır ve beden duvarlarının içinden tuğla duvarlar yükselir.

Yapının hiçbir cephesinde özgün bir girişe ait olabilecek bir ize rastlanmamaktadır. Kuzeybatı cephesi üzerinde zemin seviyesinde bir açıklık olduğu görülmüş olmasına karşın bunun özgün olma ihtimali çok zayıftır, ayrıca yapıldığı dönemde bu cephe sur dışına baktığından böyle bir açıklığın bulunması olası görülmemektedir. Bunun dışında yapıda hatılların başladığı seviyeden itibaren kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerinde ikişer, güneybatı cephesinde ise bir adet atış deliği görülmektedir (Şekil 2.28, Şekil 2.29, Şekil 2.30).

Şekil 2.28 : B2 burcu kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri (Sur, 2014).

Şekil 2.29 : B2 burcu güneybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.30 : B2 burcu güneydoğu cephesi (Sur, 2014).

- S3 Sur Kalıntısı

B2 burcunun güneybatısında yer alan S3 no'lu sur kalıntısı, Emekyemez Mahallesi, 253 Ada, 41, 66, 67, 68 ve 82 Parseller arasında bulunmaktadır (Şekil 2.20). İlk dönem surlarına ait bir kalıntıdır. Metro Köprüsü inşaatı kamulaştırma yıkımları ile ortaya çıkmıştır. Etrafına ve üzerine inşa edilen yapılardan dolayı oldukça hasar görmüş durumdadır (Şekil 2.31). İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bulunan 1975 tarihli bir fotoğrafta bu sur parçası üzerinde iki sıra kemer dizisinin bulunduğu görülmektedir (Şekil 2.32).

Şekil 2.31 : S3 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.32 : S3 sur kalıntısı güneydoğu cephesi (KVKK).

- S4 Sur Kalıntısı

B2 burcunun güneydoğusunda yer alan S4 no'lu sur kalıntısı, Emekyemez Mahallesi, 253 Ada, 81ve 37 Parsellerde bulunmaktadır (Şekil 2.20). İlk imtiyaz bölgesi surlarının kuzey sınırını oluşturan kısmına aittir. Harup Kapı'nın güneyindeki 70 Parselden kuzeydoğu cephesi, Buğulu Sokak'ın sonunda bulunan 38 Parselden ise güneybatı cephesi görülebilmektedir. Sur kalıntısının yüksekliği 4 m ile 10 m arasında değişmektedir. Kuzeydoğu cephesindeki müdahalelerden dolayı duvar örgüsünün niteliklerini anlamak zor olsa da kabayonu taş sıralarının arasında yatay ve düşey olarak yer yer parça tuğlaların kullanıldığı görülebilmektedir. Bu cephede, yerden yaklaşık 3-4 m yükseklikten başlayan tuğla kemerli bir açıklık görülmektedir, hemen yanında sonradan kapatılmış bir başka açıklık bulunmaktadır. Bunların niteliği tespit edilememiştir (Şekil 2.33).

Şekil 2.33 : S4 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi ve üzerindeki açıklıklar (Sur, 2014).

Sur kalıntısının güneybatı cephesinden yapım tekniği daha iyi gözlenebilmektedir. Sur yüksekliği burada zeminden itibaren 4 m'ye kadar düşmektedir ve sur oldukça hasarlıdır (Şekil 2.34). Surun kalınlığının azalmakta ve azaldığı noktadan itibaren de yapım tekniğinin değiştiği görülmektedir. Sur parçasının kalın kısmı kabayonu taştan örülmüşken, ince kısmı kabayonu taş ve dört sıra tuğla hatıllarla örülmüştür (Şekil 2.35). Bu durum bir onarımın sonucu olabilir gibi görünmektedir.

Şekil 2.34 : S4 sur kalıntısı güneybatı cephesi (Sur, 2014).

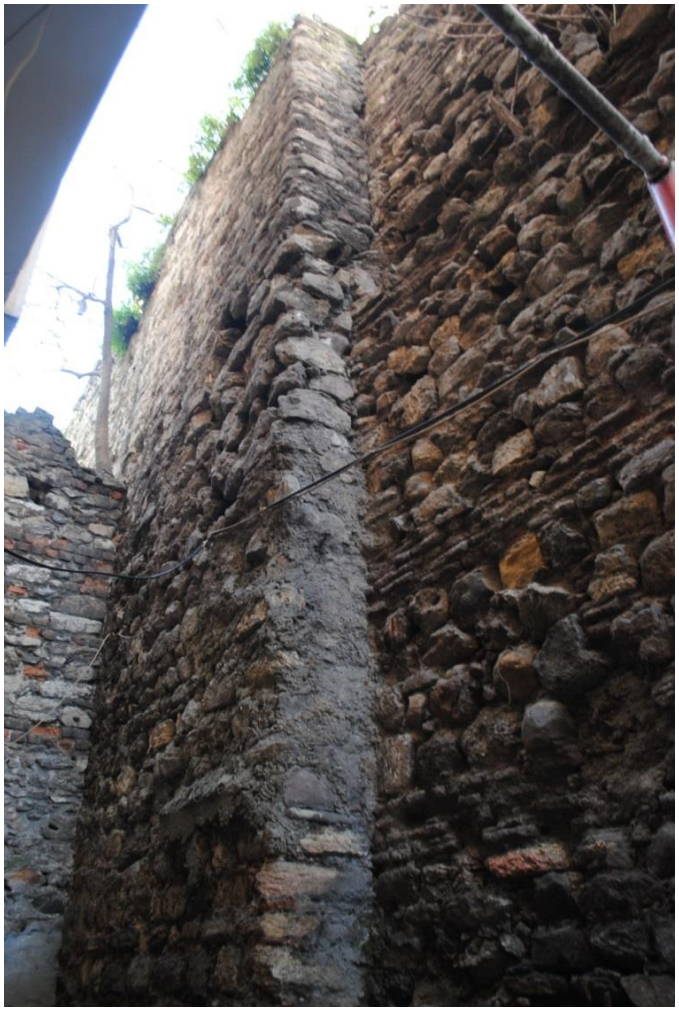

Şekil 2.35 : S4 sur kalıntısı duvar örgüsünde görülen farklılıklar (Sur, 2014).

- S5 Sur Kalıntısı

S5 no'lu sur kalıntısı, Arap Cami Mahallesi, 1488 Ada, 25, 100, 56, 66, 67 Parseller arasında bulunmaktadır (Şekil 2.36). Haliç Metro Köprüsü'nün yapımı sırasındaki kamulaştırma yıkımları ile ortaya çıkan ve S3 no'lu surun devamı olan sur parçası, 44 m uzunluğundadır. Bunun yaklaşık 30 m uzunluğundaki kısmı 90 cm, kalan 14 m'lik kısmı ise 2.30 m kalınlıktadır. Bu 14 m'lik kısımda iki sıra kemer dizisi bulunmaktadır. Alt sıradaki kemerler sivri, üst sıradakiler ise yarım daire kemerlerdir. 30 m'lik kısmında ise kemer izleri görülmektedir (Şekil 2.37).

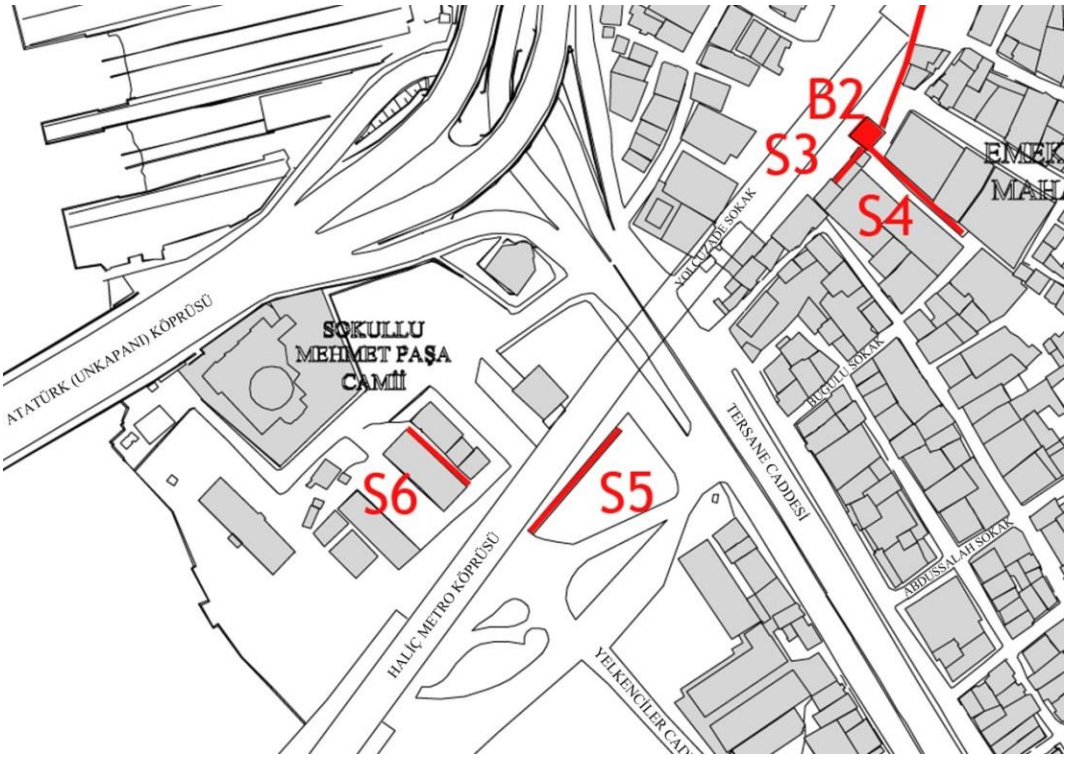

Şekil 2.36 : S5 ve S6 sur kalıntılarının konumu.

Alt sıra kemer dizisi 35x13.5x6 cm ölçülerinde tuğlalardan örülmüş olup, derz boşlukları 3-4 cm'dir. Üst sıra kemerler ise bir sıra taş ve üç sıra tuğladan örülmüştür. İçinde tuğla kırıkları bulunan harç kullanıldığı görülmektedir. Alt sıra kemerlerin yüksekliği 2.85-3.10 m arasında değişmektedir, üst sıra kemerlerin yüksekliği ise zeminden itibaren 5.95 m'dir. Kemer açıklıkları ortalama 3 m, kemerlerin oturduğu ayaklar ise 1 m genişliktedir.

Kuzeybatı cephesinde, 3.55 m yükseklikte tek sıra tuğladan bir hatıl görülmektedir (Şekil 2.38). Bu hatılın, üst sıra kemer dizisinin tabanıyla aynı kotta olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 2.37 : S5 sur kalıntısı güneydoğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.38 : S5 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi (Sur, 2014).

Duvar örgüsünde kabayonu taş kullanılmış, duvar çekirdeği ise moloz taş ile doldurulmuştur (Şekil 2.39). Surun alt sıra kemerlerinden birinin zamanla geçit

olarak açılıp daha sonra da kapatıldığı görülmektedir. Bu geçit, çeşitli kaynaklarda adı geçen Cihangir Geçidi'dir (Şekil 2.40).

Sur kalıntısı üzerinde hala yıkılan yapılara ait tuğla ve beton kalıntıları bulunmaktadır. Metro inşaatının tamamlanmasıyla burada bir yeşil alan düzenlemesi yapılmış ve Galata Surları hakkında bilgilendirme levhası konulmuştur.

Şekil 2.39 : S5 sur kalıntısı en kesiti (Sur, 2014).

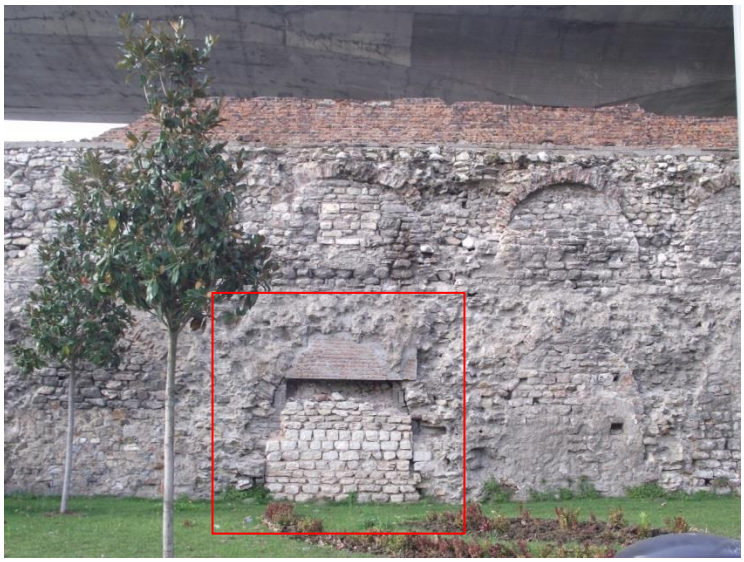

Şekil 2.40 : S5 sur kalıntısı üzerinde Cihangir Geçidi (Sur, 2014).

- S6 Sur Kalıntısı

S6 sur kalıntısı, Arap Cami Mahallesi, 1488 Ada, 18, 19, 20, 21, 22, 83 ve 102 Parseller arasında bulunmaktadır (Şekil 2.36). Kuzeybatı-güneydoğu hattında ilerleyen sur parçası, 1397 genişlemesi ile inşa edilen surlara aittir. Etrafında inşa edilen yapılardan dolayı oldukça hasar görmüş olan sur parçası üzerinde bu yapılara ait sıva, tuğla ve beton kalıntıları bulunmaktadır (Şekil 2.41). Yüksekliği ve genişliği değişiklik gösteren sur parçası üzerinde yapılara ait kalıntıların yanısıra bitkilenmeler de görülmektedir.

Duvar örgüsünde kabayonu taş kullanılmış, taş sıraları arasında yer yer yatay ve düşey olarak parça tuğlalar yerleştirilmiştir (Şekil 2.42).

Şekil 2.41 : S6 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.42 : S6 sur kalıntısının duvar örgüsü (Sur, 2014).

- S7 Sur Kalıntısı

S7 sur kalıntısı, Arap Cami Mahallesi, Yelkenciler Caddesi, 1508 Ada 33, 34 ve 35 Parsellerde bulunmaktadır (Şekil 2.43). İlk imtiyaz bölgesinin elde edilişi ile inşa edilen surların güney sınırını oluşturan kısmının parçası olan surun uzunluğu 5.25 m, yüksekliği yaklaşık 8 m'dir.

Şekil 2.43 : S7, S8 ve S9 sur kalıntıları ile B3 burcunun konumu.

Sur kalıntısı kabayonu taş sıralarından oluşmakta, yaklaşık 5 m yükseklikten itibaren ise 1 m ara ile iki sıra tuğladan örülmüş hatılların geçtiği görülmektedir (Şekil 2.44). Taş sıraları arasında parça tuğlalar da kullanılmıştır. Özellikle hatıllar üzerinde eleman kayıpları görülür. Sur cephesinde, önceden sura bitişik yapılıp zamanla yıkılmış yapılara ait izler bulunmaktadır (Şekil 2.45).

Şekil 2.44 : S7 sur kalıntısı güneybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.45 : S7 sur kalıntısı güneybatı cephesinde bozulmalar (Sur, 2014).

- S8 Sur Kalıntısı ve B3 Burcu

Deniz yönünde bulunan burçlardan günümüze kadar gelebilmiş tek burç olan B3 burcu, Arap Cami Mahallesi, Yemeniciler Caddesi, 1506 Ada, 14 Parselde bulunmaktadır (Şekil 2.43). Günümüzde burcun bir kısmı dükkan olarak kullanılmaktadır. Taş sıraları arasında parça tuğlaların kullanıldığı, kabayonu taş duvardan inşa edilen burcun etrafı yapılarla çevrilmiştir ve yalnızca cadde üzerindeki kuzey cephesi tamamen görülebilmektedir. Bu cephenin uzunluğu 9.50 m'dir (Şekil 2.46).

Şekil 2.46 : B3 burcu kuzey cephesi ve batı cephesinin bir kısmı (Sur, 2014).

Burcun zemin katının cephesi önünde bulunan dükkan ve cephedeki değişiklikler nedeniyle görülemese de içeri girildiğinde burada yalnızca eğrisi algılanabilen bir kemer bulunduğu görülmüştür. S5 suru üzerinde bulunan kemerlere benzeyen bu kemer parçası, burca girişin sağlandığı kapının bulunduğu kemere ait olmalıdır (Şekil 2.47). Cephenin üst kısmında iki muhdes pencere görülmektedir. Bu pencerelerin, yapıda bulunan özgün açıklıklara yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu açıklıkların izleri oldukça net olmakla birlikte, sol taraftaki boşlukta üzengi seviyesinde bir adet, sağdaki boşlukta ise iki adet dekoratif taş bulunduğu görülmektedir. Sağdaki açıklığın sağ tarafındaki üzengi taşının üzerinde yükselen tuğla kemerin küçük bir kısmı hala yerindedir. Bu boşluğun boyunun sonradan büyütülüp cephede basamak oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 2.48).

Şekil 2.47 : B3 burcu kuzey cephesinde bulunan kemer parçası (Sur, 2014).

Şekil 2.48 : B3 burcu kuzey cephesinde bulunan açıklıklar (Sur, 2014).

Burcun batı cephesinde de kapatılmış, iki adet kemerli açıklık; bunların ortasında bir adet muhdes kapı bulunmaktadır ve burcun en üst katına bu kapıdan girilebilmektedir (Şekil 2.49).

Şekil 2.49 : B3 burcu batı cephesinde bulunan açıklıklar (Sur, 2014).

Burcun güney cephesinin yalnızca üst kısmı Yelkenciler Caddesi'nden görülebilmektedir (Şekil 2.50). Burcun doğu cephesi ise muhtemelen yıkılmıştır, burada briket duvar görülmektedir (Şekil 2.51).

Şekil 2.50 : B3 burcu güney cephesinin görülebilen kısmı (Sur, 2014).

Şekil 2.51 : B3 burcu doğu cephesinin görülebilen kısmı (Sur, 2014).

B3 burcuna ait İstanbul 1 No'lu Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bulunan 1969 yılına ait fotoğraflarda, burca bitişik bir sur parçasının bulunduğu görülmektedir (Şekil 2.52, Şekil 2.53). Günümüzde dışarıdan bakıldığında görülemeyen S8 no'lu sur kalıntısı, 1506 Ada 12 Parselde, B3 burcunun batısında yer alır. Önüne ticaret işlevli küçük bir yapı inşa edilmiş sur parçası, bu yapının arka duvarını oluşturmaktadır. Sıvanmış ve deforme edilmiş durumdadır (Şekil 2.54). Sur kalıntısının üst kısmı dükkanın çatısından görülebilmektedir. Sur kalıntısı ile burcun birbirleri ile olan konumlanışı değerlendirildiğinde, burcun batı cephesinin kuzeyinde bulunan açıklığın, seğirdim kotundan burca giriş için kullanılan kapıya ait olabileceği akla gelmektedir.

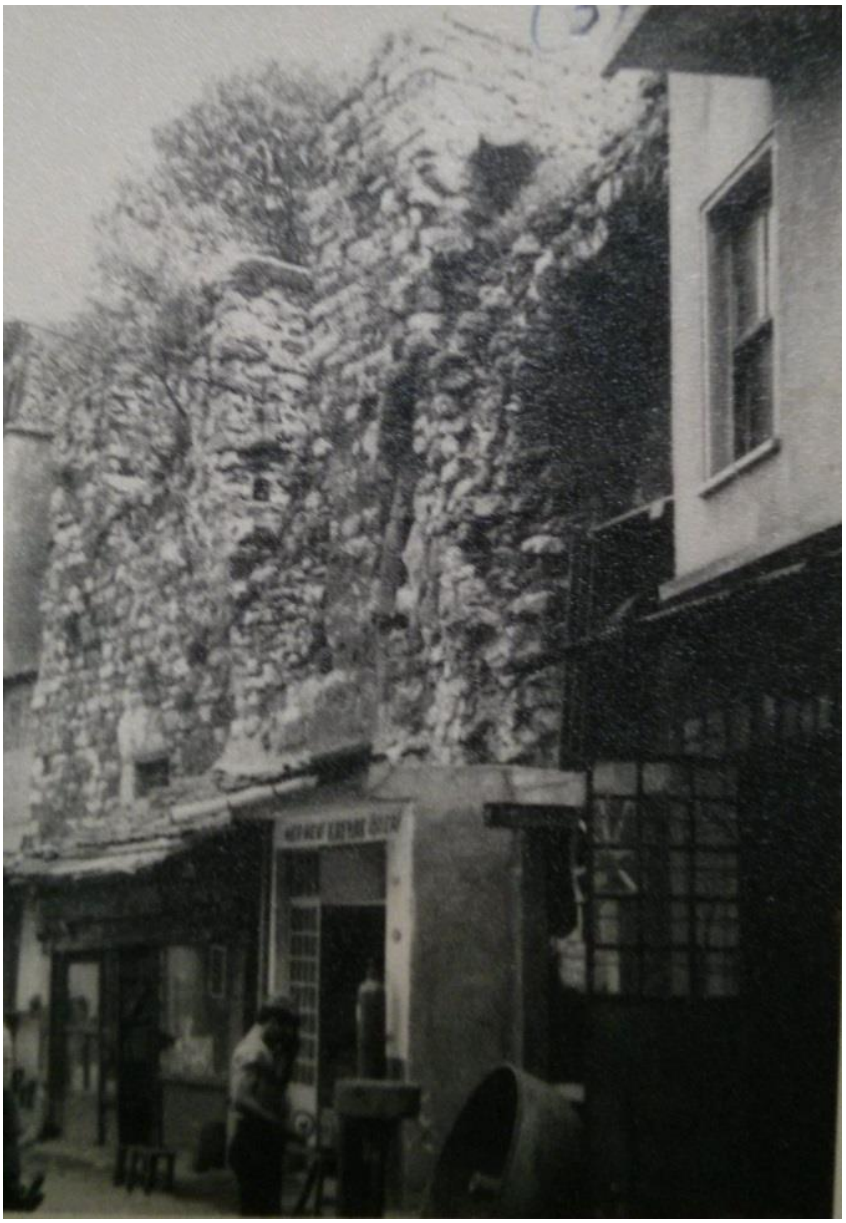

Şekil 2.52 : B3 burcu ve S8 sur kalıntısının 1969 yılındaki görünümü (KVKK).

Şekil 2.53 : B3 burcu ve S8 sur kalıntısının 1969 yılındaki görünümü (KVKK).

Şekil 2.54 : S8 sur kalıntısının mevcut durumu (Sur, 2014).

- S9 Sur Kalıntısı

S9 sur kalıntısı, Arap Cami Mahallesi, Fermeneciler Caddesi, 1122 Ada, 11 ve 93 Parseller üzerinde, 92, 9 ve 6 Parsellere bitişik konumda, Rüstem Paşa (Kurşunlu) Hanı'nın güneyinde bulunmaktadır (Şekil 2.43). Bu sur kalıntısının, aslında burada bulunan bir burca ve buna batıdan birleşen bir kısım sur parçasına ait olup, burçtan günümüze yalnızca beden duvarlarının gelebildiği anlaşılmıştır (Şekil 2.55).

Şekil 2.55 : S8 sur kalıntısı (Sur, 2014).

93 ve 11 Parseller üzerindeki sur kalıntısının üzerinde bir kemer bulunmaktadır (Şekil 2.56). Bu kısım sonradan doldurulmuş gibi görünse de, İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bulunan 1973 tarihli bir fotoğrafta, kemerin ayakları görülmektedir. Yani kemerin içi doldurulmamış, kemerli kısım yıkılmıştır (Şekil 2.57). Burcun beden duvarlarının iç kısımları üzerinde sıva bulunmaktadır. Dış cephesinin görülebildiği tek kısım 6 Parselden dışarı doğru taşan kısımdır. Kabayonu taştan oluştuğu görülen duvar üzerinde tuğladan örülmüş bir kemer açıklığı görünmektedir (Şekil 2.58).

Fermeneciler Caddesi'nden bakıldığında surun görülebildiği düşünülse de bunun bir yanılgı olduğu, buradan görülen duvarın Rüstem Paşa (Kurşunlu) Hanı'na ait olduğu

anlaşılmıştır. Duvarların büyük kısmı yıkılmış, ayakta kalan kısımları ise yapılar tarafından çevrilmiş ve bitkilerle örtülmüş durumdadır. James Robertson'ın 1854'te çektiği panoramada bu burcun tamamı görülebilmektedir (Şekil 2.59).

Şekil 2.56 : S8 sur kalıntısı üzerinde kemer (Sur, 2014).

Şekil 2.57 : S8 sur kalıntısı üzerindeki kemerin ayakları (KVKK).

Şekil 2.58 : Burç beden duvarı üzerinde bulunan kemer (Sur, 2014).

Şekil 2.59 : 1854 yılında çekilen fotoğrafta burcun kuzey cephesi (İAE).

- S10 Sur Kalıntısı

Kastellion'a ait olan S10 sur kalıntısı, Yeraltı Camii'nin kuzeyinde, T.C. Sağlık Bakanlığı Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü binasının etrafında konumlanmış olup, Kemankeş Karamustafa Paşa Mahallesi, 94 Ada 9 Parselde bulunur (Şekil 2.60).

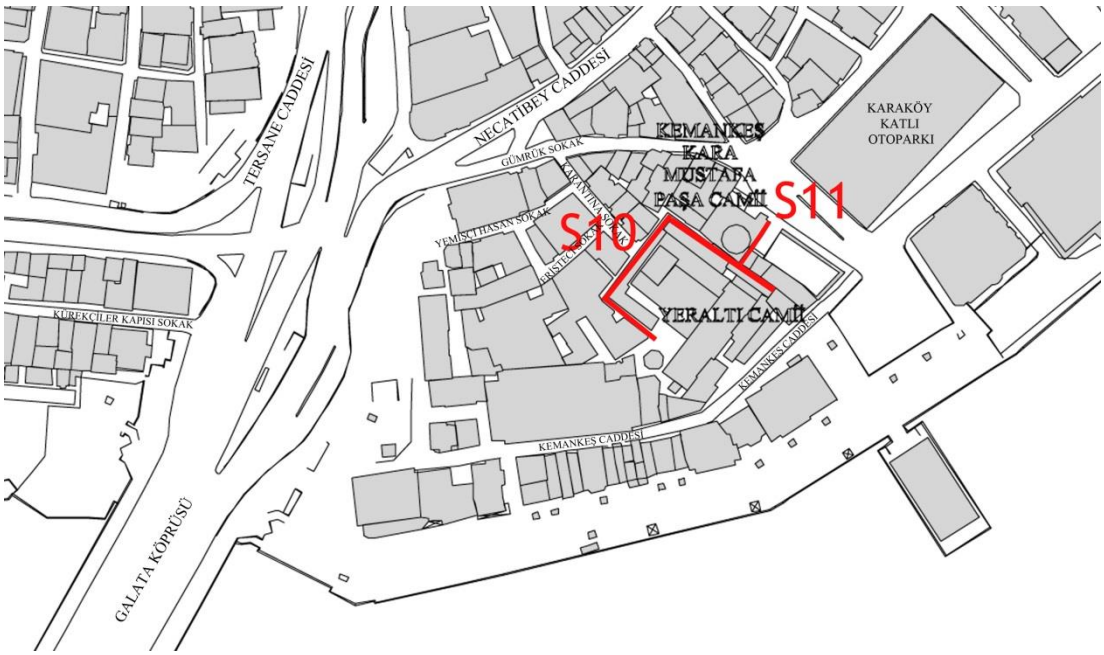

Şekil 2.60 : S10 ve S11 sur kalıntılarının konumu.

Yapıların arasına sıkışmış durumda bulunan sur kalıntısının kuzeybatı cephesi kısmen Karantina Sokak'tan, kuzeydoğu cephesinin bir kısmı Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin avlusundan, bir kısmı da Gümrük Sokak'tan görülebilmektedir.

Kuzeydoğu cephesinin kabayonu ve moloz taş ile parça tuğlalar ile örüldüğü görülmektedir. Duvarın üst kısmı ise yalnızca tuğlalardan yapılmıştır. Duvarın dönüş yaptığı yerde kalınlığının temele doğru arttığı görülmektedir. Cephe kısmen sıvanmış ve üzerinde yer yer bitkilenmeler oluşmuştur (Şekil 2.61, Şekil 2.62).

Karantina Sokak'tan kısmen görülebilen, üzerinde Yeraltı Camii'ne girişin bulunduğu kuzeybatı cephesinde ise duvar örgüsü, üzerinde bulunan çimento derz müdahaleleri ve camiye girişin bulunması nedeniyle iyi algılanamamaktadır. Duvar yüksekliğinin yaklaşık 10 m olduğu anlaşılmaktadır. Duvar üzerinde aynı zamanda birkilenmelerin de bulunduğu görülmektedir (Şekil 2.63).

Şekil 2.61 : S10 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.62 : S10 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.63 : S10 sur kalıntısı kuzeybatı cephesi (Sur, 2014).

- S11 Sur Kalıntısı

S10 sur kalıntısının kuzeydoğu cephesi ile dik şekilde birleşen S11 sur kalıntısı, son dönem surlarına ait bir parçadır. Kemankeş Karamustafa Paşa Mahallesi, 94 Ada 101 ve 132 Parsellerde bulunur (Şekil 2.60). Sur parçası, Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin güneydoğu cephesine bitişiktir. Üzerinde bir kapı boşluğu bulunmaktadır. Yaklaşık 1.40 m kalınlıktaki duvarın örgüsü iyi algılanamamaktadır (Şekil 2.64).

Şekil 2.64 : S11 sur kalıntısı güneydoğu cephesi (Sur, 2014).

- B4 Burcu

B4 burcu, Hacı Mimi Mahallesi, Kemeraltı Caddesi, 129 Ada, 7 Parselde bulunmaktadır. Son genişleme dönemi surları üzerinde bulunan ve 6x10 m ölçülerindeki burç, Kemeraltı Caddesi'ne paralel olarak uzanmaktadır (Şekil 2.65).

Bölüm 2.2.5'te belirtildiği gibi, 1958 yılında Kemeraltı Caddesi'nin açılması sırasında tahrip edilen, üzerinde 1445 tarihli kitabesi bulunan burç, B4 burcudur. Bu kitabe bugün yerinde bulunmamaktadır. İmar çalışmaları sırasında güneydoğu cephesi tamamen yıkılmıştır. 1.60 m genişliğe sahip beden duvarlarında bu tahribatın izleri görülebilmektedir. Beden duvarlarının arası doldurulmuştur ve burası, burcun hemen yanında bulunan kafeteryanın terası olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.66, Şekil 2.67). Burcun kuzeydoğu cephesi daireseldir.

Duvar örgüsü kabayonu taş sıralarından oluşmaktadır, taş sıraları arasında parça tuğlalar kullanılmıştır. Duvarlarda tahribatın yanısıra bitkilenme de görülmektedir. Burcun kuzeydoğu cephesi üzerinde tuğla kemerden örülmüş bir açıklık bulunmaktadır, ancak dış cephede tuğla örgüsü bulunmamakta ve dışarıdan bakıldığında burası sonradan açılmış gibi görünmektedir (Şekil 2.68, Şekil 2.69).

Şekil 2.65 : B4, B5 burçları ile S12 sur kalıntısının konumu.

Şekil 2.66 : B4 burcu güneydoğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.67 : B4 burcu güneybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.68 : B4 burcu kuzeydoğu cephesinde bulunan açıklık (Sur, 2014).

Şekil 2.69 : B4 burcu kuzeydoğu cephesinde bulunan açıklığın dışarıdan görünümü (Sur, 2014).

- S12 Sur Kalıntısı

Daha önce Galata Surları üzerine yapılan çalışmalarda yer almamasına karşın, Hacı Mimi Mahallesi, Hisaryanı Sokak, 129 Ada 35, 36, 37 ve 38 Parsellerde bulunan taş duvar, Galata Surları'nın bir parçası olma ihtimali görüldüğünden S12 sur kalıntısı olarak çalışma kapsamına alınmıştır. Lüleciler Caddesi ile Hisaryanı Sokak arasında bulunan bir otoparkın Hisaryanı Sokak sınırında bulunan ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan duvar, B4 burcu güneybatı cephesi hizasını takip etmekte ve Kafesçi Naci Sokağı sınırında son bulmaktadır (Şekil 2.65).

Kabayonu ve moloz taştan örülmüş olan duvar, 10 m uzunlukta, otoparkın zemininden 1.50 m yüksekliktedir. Üzerinde yıkılmış bir tuğla duvar bulunmaktadır. Bu duvara kadar olan kalınlığı 40-45 cm'dir. Duvar cephesi kısmen seramik ile kaplanmıştır ve duvarın içinde yetişkin bir ağaç bulunmaktadır (Şekil 2.70). Duvarın 2.50 m'lik kısmı Hisaryanı Sokak seviyesine kadar yaklaşık 1 m daha yükselmektedir. Üzeri çimento ile kaplanmış bu kısmın genişliği ise 80 cm'dir (Şekil

2.71). Bu durumda duvarın 1.20-1.25 m kalınlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Derzler toprak ile dolmuştur, ancak derz içinde tuğlaların bulunduğu görülmüştür.

Kullanılan taşların Galata Surları'na ait diğer parçalarda kullanılan taşlara oldukça benzemesine karşın bu duvar, yıkılan sura ait taşlar kullanılarak sonradan yapılan bir duvar da olabilir.

Şekil 2.70 : S12 sur kalıntısı kuzeydoğu cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.71 : S12 sur kalıntısının Kafesçi Naci Sokağı'ndan görünüşü (Sur, 2014).

- B5 Burcu

B5 burcu, Müeyyetzade Mahallesi, 115 Ada 3 Parselde, Lüleci Hendek Caddesi ve Revani Sokak kesişiminde, Özel St. Benoit Fransız Lisesi sınırları içinde bulunmaktadır (Şekil 2.65).

Galata Surları'nın 1400 yılı son dönem genişlemesine ait U planlı burcun ölçüleri 7.00x5.85 m olup, yüksekliği yaklaşık 10 m'dir (Erdoğan, 2011). Güneybatı cephesine bitişik yapılar bulunduğundan bu cephenin büyük kısmı görünmemektedir. Kuzeybatıya bakan dairesel kısmında merdivenle çıkılan bir giriş, güneydoğu cephesinde ise bir başka giriş bulunmaktadır. Zemin kattaki atış delikleri kapatılmış durumdadır, yalnızca üst katta kuzeybatı cephesinde bir atış deliği ve dairesel kısımda bir pencere boşluğu görülmektedir (Şekil 2.72).

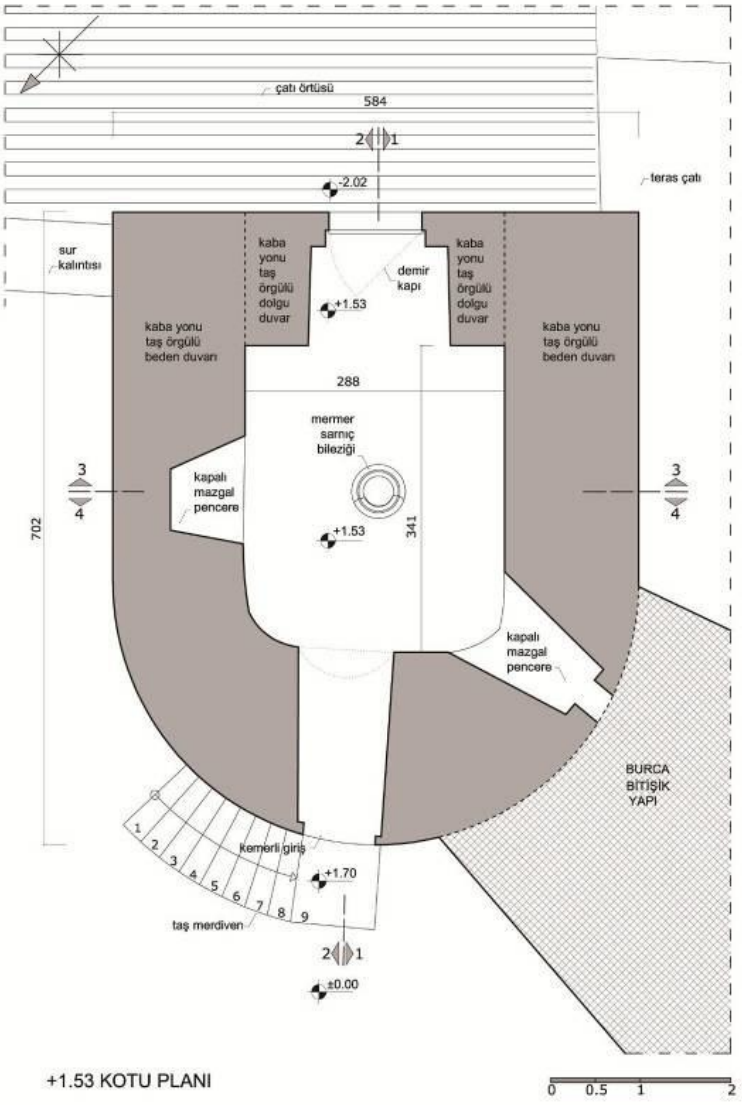

Şekil 2.72 : B5 burcu zemin kat planı (Erdoğan, 2011).

Kabayonu taştan örülmüş duvarlarda parça tuğlalar da kullanılmıştır. Güneydoğu cephesinin üst katında beden duvarları arasında kalan kısmın dolgu olduğu görülebilmektedir. Dolgu olarak moloz taş, üst kısımlarda ise tuğla kullanılmıştır. Dolgu kısımda pencere açılmış, platform seviyesi betonarme plak ile örtülmüştür. Burcun etek kısmı çimento sıva ile kaplanmıştır. Çok yoğun olmamakla birlikte cephelerde bitkilenmeler oluşmuştur (Şekil 2.73, Şekil 2.74).

Şekil 2.73 : B5 burcu kuzey cephesi (Erdoğan, 2011).

Şekil 2.74 : B5 burcu güneydoğu cephesi (Erdoğan, 2011).

- S13 Sur Kalıntısı

Galata Kulesi'nden Voyvoda (Bankalar) Caddesi'ne doğru güneybatı yönünde ilerleyen surların ilk parçası olan bu sur kalıntısı, Bereketzade Mahallesi, 162 Ada 51 ve 52 Parseller üzerinde yer alır (Şekil 2.75).

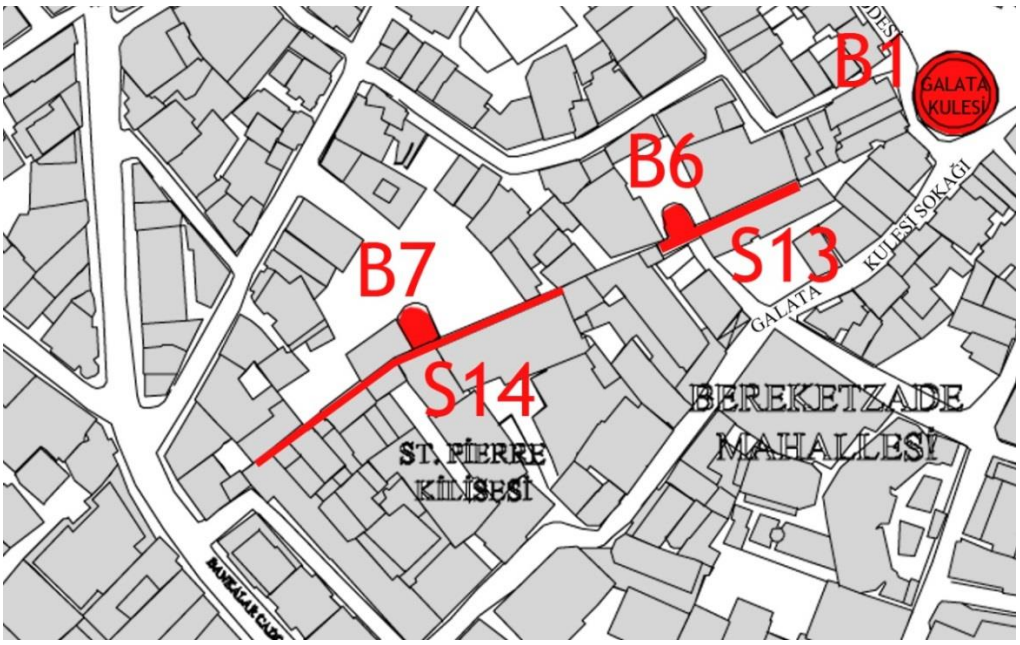

Şekil 2.75 : S13 ve S14 sur kalıntıları ile B6 ve B7 burçlarının konumu.

Uzunluğu yaklaşık 25 m olan sur parçasının kalınlığı 2.20 m'dir. Duvar örgüsü düzenli olmamakla beraber, taş ve tuğladan oluşmaktadır ve harçlıdır. Sur parçası üzerinde beş adet kemer bulunmaktadır. Kemer ayaklarının genişliği yaklaşık 1.50 m, kemer açıklıkları ise yaklaşık 3.50 m'dir. Kemerlerin zeminden itibaren yüksekliği 5.50 m civarındadır. Kemer örgüleri bir sıra taş ve üç sıra tuğladan yapılmış almaşık örgüdür (Şekil 2.76). Kemer üst kotundan yaklaşık 75 cm yukarıda duvar örgüsünün değiştiği görülür. Sura bitişik inşa edilen yapının saçak kotuna kadar duvar yükseltilmiş olmalıdır. Kemer açıklıklarının her birinde bir atış deliği vardır. Bunlar tuğla ile örülmüştür ve yaklaşık 1.50 m genişliğe ve 1.60 m yüksekliğe sahip olup dış cepheye doğru genişliği ve yüksekliği azalmaktadır (Şekil 2.77). Sur parçasının güneydoğu cephesinin önüne yapı inşa edilmiştir ve bu durum dışarıdan bakıldığında görülmesini engellemektedir.

Sur parçasının üzerinde bulunan atış delikleri kuzeybatı cephesine bitişik inşa edilen yapının döşemesinden aşağı bir seviyede kalmış olmalıdır, bu cepheden bakıldığında atış delikleri görülmemektedir. Duvarda fazla hasar bulunmamakla beraber, bazı metal elemanların duvara bitişik inşa edilen yapının ihtiyaçları doğrultusunda duvara monte edildiği gözlenmektedir (Şekil 2.78).

Şekil 2.76 : S13 sur kalıntısı ve kemerler (Sur, 2014).

Şekil 2.77 : S13 sur kalıntısı üzerinde bulunan atış delikleri (Sur, 2014).

Şekil 2.78 : S13 sur kalıntısının kuzeydoğu cephesi (Sur, 2014).

- B6 Burcu

Galata Kulesi'nden Voyvoda (Bankalar) Caddesi'ne doğru devam eden surlar üzerinde, Bereketzade Mahallesi, 162 Ada 50 Parselde yer alan burç, Galata Kulesi'nden sonraki ilk burçtur (Şekil 2.75). Kuzeybatı cephesinde zeminden itibaren yüksekliği 13.50 m, güneydoğu cephesinde ise zeminden itibaren 12.35 m'dir. U plan şemasına sahip yapının iç ölçüleri 4.50x7.70 m, dış ölçüleri ise 6.75x9.70 m'dir. Burcun devamında bulunan surun üzerine yapı inşa edilmiş ve bu yapı burç ile birleştirilmiştir.

Mevcut durumda burç 3 kat ve bir çatı katından oluşmakta olup, kullanılmamaktadır. Zemin katta güneydoğu cephesi hariç tüm cephelerde tamamı kapatılmış üç adet atış deliği vardır. Güneydoğu cephesinden yapıya girilmekte, burada iki adet pencere ve ortalarında bir kapı bulunmaktadır (Şekil 2.79).

Şekil 2.79 : B6 burcu zemin kat planı (MimYapı Mimarlık, 2013).

Birinci katın döşemesi volta döşeme, tavanı ise tonozdur. Yaklaşık olarak tonozun bulunduğu kotta, dış cephelerde atış delikleri görülmektedir; fakat bunlar içeriden görülememektedir, tonoz tarafından kapatılmış durumdadır. Dolayısıyla her iki kat döşemesinin de sonradan eklendiğini söylemek mümkündür. Birinci kat kuzeybatı cephesinde muhdes bir pencere bulunmaktadır, bu pencere sonradan içeriden kapatılmıştır. Güneydoğu cephesinde ise bir demir kapı vardır. İkinci kata, sur üzerine inşa edilmiş olan yapıdan girildiği anlaşılmaktadır, burcun güneybatı duvarında bir kapı açılmıştır ve bir de pencere vardır. Bu pencere Gottwald ve Mordtmann (1907)'ın eserinde bu burca ait fotoğrafta görülmemektedir (Şekil 2.80). Ayrıca güneydoğu cephesinde bir balkon ve buraya açılan bir kapı, kuzeybatı cephesinde de bir pencere bulunmaktadır. Yapının yükseltilmiş olan çatısı günümüzde çökmüş durumdadır ve burada bitkilenmeler görülür (Şekil 2.81).

Şekil 2.80 : B6 burcuna ait fotoğraf (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

Şekil 2.81 : B6 burcunun çökmüş durumdaki çatısı (Sur, 2014).

Burcun duvar örgüsünde kabayonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Tuğlalar bazı yerlerde taşlar arasında parça şeklinde kullanılmış, bazı yerlerde ise üç sıra halinde hatıl olarak örülmüştür (Şekil 2.82). Güneydoğu cephesinde, zemin kat seviyesinde surlar üzerinde bulunanlara benzer bir kemerin izi görülmektedir. Birinci kat seviyesinde de daha küçük bir kemerin izi görülür. Fakat bunlar sonradan kapı ve pencerelerin açılması dolayısıyla deforme olmuş durumdadır.

Şekil 2.82 : B6 Burcu kuzeybatı cephesi (Sur, 2014).

Burcun güneybatı cephesinde bir arma bulunmaktadır, ancak bu armada tarih veya yazı yoktur (Şekil 2.83). 1. kat yüksekliğinin yarı seviyesinde güneydoğu cephesi hariç tüm cephelerde bir taş silme bulunmaktadır. Bu silme kuzeybatı cephesinde açılan pencere tarafından zarar görmüştür.

Şekil 2.83 : B6 burcu güneybatı cephesinde bulunan arma (Sur, 2014).

- S14 Sur Kalıntısı

Galata Kulesi'nden Bankalar Caddesi'ne doğru güneybatı yönünde ilerleyen surların ikinci parçası olan bu sur kalıntısı 162 Ada 50, 44, 46, 55 ve 6 Parseller üzerinde yer alır (Şekil 2.75). B6 burcundan başlayıp St. Pierre Kilisesi arazisini ve B7 burcunu takip ederek St. Pierre Hanı'nda sonlanmaktadır.

Surun 50 Parselde bulunan, B6 burcundan hemen sonraki kısmının üstüne burçla beraber kullanılan bir yapı inşa edilmiştir. Sur parçasının, bu yapının altında bulunan kısmının güneydoğu cephesinde S13 no'lu sur kalıntısında olduğu gibi ayaklar üzerine oturan yarım daire kemerler görülmektedir. Kemer örgüsü taş ve tuğladan yapılmış almaşık örgüdür. Sur yüzeyi büyük olasılıkla üzerine yapı inşa edildikten sonra sıvanmıştır ve günümüzde bu sıvalar dökülmektedir (Şekil 2.84).

Şekil 2.84 : S14 no'lu sur kalıntısının 50 Parselde bulunan bölümü (Sur, 2014).

Surun 55 Parselde bulunan kısmının güneydoğu cephesine bitişik bulunan St. Pierre Kilisesi nedeniyle bu cephe bu kısımda hiç görülememektedir. B7 burcuna kadar olan kısımın kuzeybatı cephesine bitişik yapılar inşa edilmiş ve sonradan yıkılmıştır. Bunun sonucu olarak surun bu cephesinde yapılardan kalan izler görülmekte, duvar örgüsü özellikle üst seviyelerde anlaşılamamaktadır (Şekil 2.85). Zemin seviyesinde surların kaya üzerine inşa edildiği görülmektedir. Buradaki sur parçasının yüksekliği yaklaşık 14 m'dir. Dendanları günümüze ulaşamamıştır. Sur parçasının, B7 burcunun hemen kuzeyindeki kısmında, zeminden itibaren yaklaşık 6 m yükseklikte iki adet atış deliği bulunmaktadır (Şekil 2.86).

Şekil 2.85 : S14 sur kalıntısının 55 Parselde bulunan kısmı (Sur, 2012).

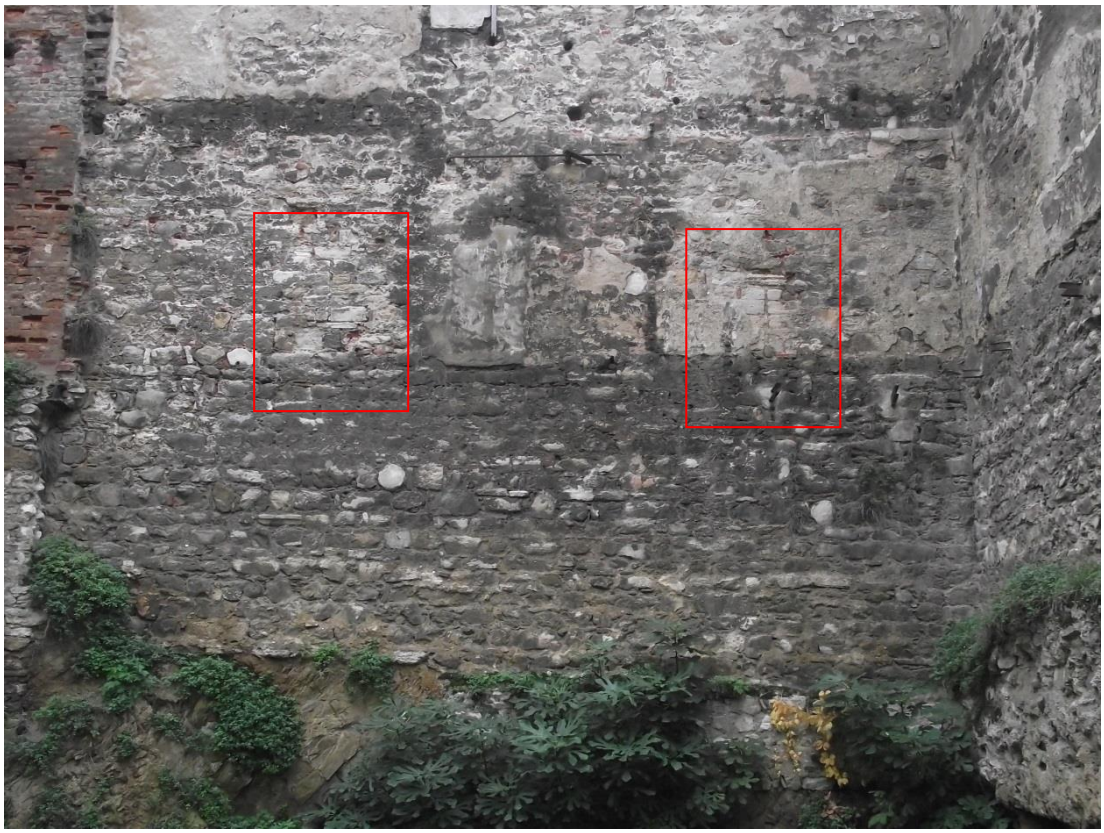

Şekil 2.86 : S14 sur kalıntısı üzerinde görülebilen atış delikleri (Sur, 2014).

S14 no'lu sur kalıntısının B7 burcunun güneyinde görülebilen kısmı hafif bir kırılma yaparak ve yüksekliği azalarak St. Pierre Hanı'na doğru devam etmektedir. Burç ile birleştiği yerde yüksekliği yaklaşık 12-12.5 m'dir. Güneybatıya doğru ilerledikçe yüksekliği önce hafifçe artıp sonra azalmaktadır. Yaklaşık 9 m yükseklikte duvar örgüsünün değiştiği dikkati çekmektedir. Bu seviyenin üzerindeki duvar örgüsü, altındaki duvar örgüsünden farklıdır. Bu seviyeye kadar duvar örgüsü düzgün örülmüş taşlardan oluşurken, üst seviyede ise düzensizdir ve taşın yanısıra tuğla da kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.87). Bu değişim bir onarımı işaret edebileceği gibi duvarın sonradan yükseltilmiş olabileceğini de akla getirmektedir.

Sur parçasının bu bölümünün kuzey ucunda kuzeybatı cephesine bitişik inşa edilmiş tek katlı bir depo yapısı bulunmaktadır. Surun deponun arkasında kalan kısmında St. Pierre Kilisesi arazisine açılan bir kapı bulunmakta ve kapının kemeri cepheden deponun üzerinden görülebilmektedir. Ancak, depo yapısının içine girildiğinde bu kapının kapatılmış olduğu görülmüştür (Şekil 2.88).

Şekil 2.87 : S14 sur kalıntısının B6 burcunu takip eden parçası (Sur, 2014).

Şekil 2.88 : S14 sur kalıntısı üzerinde bulunan kapatılmış kapı boşluğu (Sur, 2014).

- B7 Burcu

Galata Kulesi'nden Bankalar Caddesi'ne doğru devam eden surlar üzerinde, Bereketzade Mahallesi, 162 Ada 55 Parselde yer alan burç, Galata Kulesi'nden sonraki ikinci burçtur (Şekil 2.75). U plan şemasına sahip burcun zemin katta dış ölçüleri yaklaşık 6.80x9.80 m, zeminden itibaren yüksekliği yaklaşık 16 m'dir. Zeminden itibaren 3 m yüksekliğe kadar duvar örgüsü dışarı doğru taşmaktadır. Zemin seviyesinde ise yapının kaya üzerine oturmakta olduğu görülmektedir. Bu durum zemin kotunun zamanla düştüğünü, dolayısıyla temelin zemin üzerinde kaldığını düşündürmektedir (Şekil 2.89, Şekil 2.90, Şekil 2.91). Mevcut durumda yapı boş olup, kullanılmamaktadır.

Şekil 2.89 : B7 burcu kuzeybatı cephesi (Sur, 2012).

Şekil 2.90 : B7 burcu güneybatı cephesi (Sur, 2014).

Şekil 2.91 : B7 burcu temeli (Sur, 2014).

Burcun duvar örgüsünde kabayonu taş kullanılmıştır. Yer yer tuğlaların da yatay ve düşey olarak taşların arasında kullanıldığı görülmektedir. Zaman içinde yapıya bitişik olarak inşa edilmiş ve sonradan yıkılmış yapıların tuğla ve sıva izleri cephede görülebilmektedir. Günümüzde halen yapının güneybatı cephesine bitişik, tek katlı bir depo yapısı bulunmaktadır.

Yapının işlevine uygun olmayan kullanımlardan dolayı duvarlarında çok sayıda pencere ve girişi sağlamak için batı cephesine kapı açılmış, katlar eklenerek duvarlarda tahribat yaratılmış, bunlar yapıda strüktürel zayıflıklar meydana getirmiştir. Beden duvarlarında çatlaklar ve dışarı taşan putreller görülebilmektedir. Çatı ya da platformu bulunmamakta, bu da yapının hasar görmesini hızlandırmaktadır. Burcun arka cephesinde surun mevcut olduğu Galata Kulesi'nden bakıldığında görülebilmektedir, bu durumda burcun üst katına arka cepheden giriş yapılabildiği tahmin edilebilir (Şekil 2.92).

İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bulunan, 1968 tarihli bir fotoğrafta yapının çatısının bulunduğu, ayrıca saçak seviyesinden itibaren dairesel kısmının kuzey bölümünde yapının dendanlarına ait kalıntılar görülmektedir (Şekil 2.93).

Şekil 2.92 : Galata Kulesi'nden B7 burcunun görünümü (Sur, 2014).

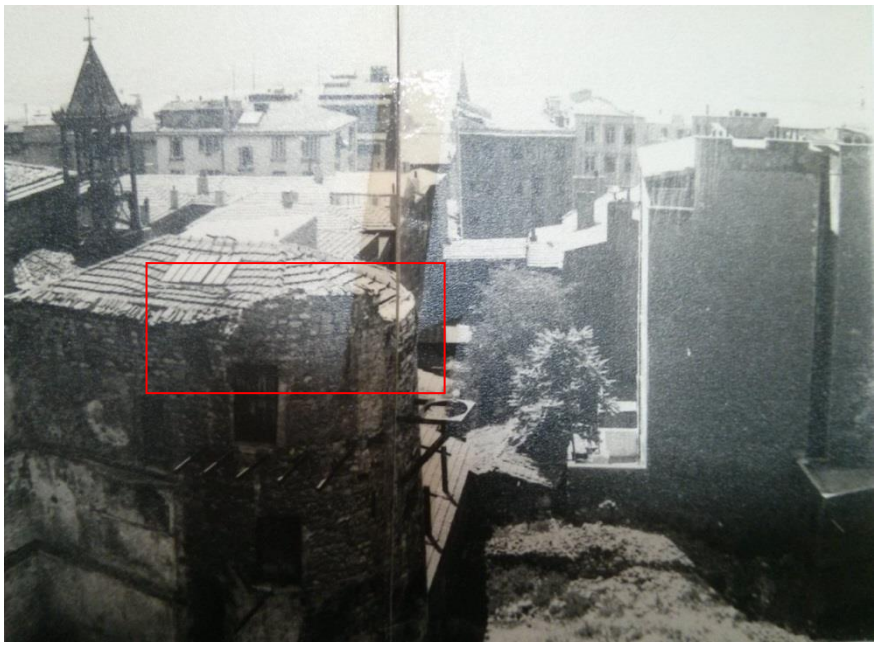

Şekil 2.93 : B7 burcunun 1968 yılındaki görünümü (KVKK).

- B8

Yelkenciler Caddesi, 1508 Ada 36 Parselde bulunan yapı, Okur (2010)'un çalışmasında Galata Surları'na ait burç olarak değerlendirildiği için, bu çalışma kapsamında da değerlendirilmek üzere envantere alınmıştır (Şekil 2.94). Mevcut durumda Haliç Metro Köprüsü şantiye sahası içinde kalan yapı, moloz taş ve tuğla hatıllar kullanılarak oluşturulmuş almaşık duvar örgüsüne sahip olup, Galata Surları'na ait diğer burçlardan farklı görünmektedir ve daha geç bir dönemin mimari özelliklerine sahiptir (Şekil 2.95). d'Ostoya, Mamboury ve Schneider-Nomidis'e ait haritalarda bu noktada burç bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yapının Galata Surları'na ait bir burç olmadığı sonucuna varılmıştır.

Şekil 2.94 : B8 no'lu yapının konumu.

Şekil 2.95 : B8 no'lu yapının görünümü (Sur, 2014).

3. GALATA SURLARI'NIN RESTİTÜSYON SORUNLARI

Galata Surları'ndan kalan parçaların sayılı olması ve bütünlük göstermeyişi, restitüsyon sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Sur ve burçların günümüze ulaşan kısımları ciddi zararlar görmüş ve görmeye devam etmektedir. Surların, fotoğrafın henüz yaygınlaşmadığı 1864'te Altıncı Daire-i Belediye'nin kararıyla yıkılmaya başlamaları, ciddi bir belge sorununu beraberinde getirmiştir. 1422'den 1854'e kadarki görsel veriler yalnızca gravürlerdir ve bu gravürlerin çoğu gerçekçi bilgiler içermekten uzaktır. Galata Surları'nın görülebildiği ilk fotoğraf 1854 tarihlidir ve günümüze ulaşamamış sur parçaları ile burçlar ve hala mevcut olan surların özgün durumları ile ilgili en doğru bilgiye bu fotoğraflar yoluyla ulaşılabilmektedir. Ancak, Galata Surları'nın fotoğrafçıların ilgi odağı olmadığı da ortadadır, surların görülebildiği fotoğrafların sayısı oldukça azdır. Yazılı veriler de genel bilgi içermesine karşın detaylı bilgi vermemektedir. Dolayısıyla surların özgün durumlarına dair fikir yürütmek zorlaşmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan haritalar ise, surların güzergahı hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Bu bölümde Galata Surları'na ait elde edilebilen tüm yazılı ve görsel veriler ile haritalar incelenecek, restitüsyon sorunları ele alınacak ve surların restitüsyonuna dair tartışma yapılacaktır.

3.1 Restitüsyon Verileri

15. yüzyılda İstanbul'un bilinen ilk haritası çizilmiştir. 1422 yılında Floransalı din adamı Cristoforo Buondelmonti, *Liber Insularum Archipelagi* isimli atlasında İstanbul'un bir perspektif-planına yer vermiştir (Yetişkin Kubilay, 2010). Bu plana göre Galata Surları üç bölümden oluşmakta ve kulelerle tahkim edilmiş olup, en üst noktasında dörtgen planlı tasvir edilmiş olan Galata Kulesi bulunmaktadır. Sağda deniz kenarında Kastellion (Galata Hisarı) ve Traverios Kulesi görülmektedir. Haliç'e paralel surlardan sadece deniz surlarının bir kısmı görülmektedir. Surlar dendanlı, burçlar ise dendanlı, dörtgen ve çatısız olarak resmedilmiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifi (Yetişkin Kubilay, 2010).

Buondelmonti'nin plan-perspektifinin Paris'te, Bibliothèque Nationale de France'da bulunan kopyasında, tüm surlarda atış delikleri görülmektedir. Büyük Hendek Caddesi yönündeki üçüncü burç ve Yüksekkaldırım Caddesi'nden Karaköy'e inen surlar üzerindeki deniz kenarında bulunan burç, diğer burçlara nazaran daha büyük ve detaylı çizilmiştir. Burçların tamamı çatısızdır ve dendanları çıkmalıdır. Galata Kulesi burada da dörtgen plan şemasına sahiptir ve çatılıdır. Sur içinde daha az yoğun bir yerleşim resmedilmiştir. Azapkapı yönündeki surlar üzerinde bir kapı görülmektedir (Şekil 3.2).

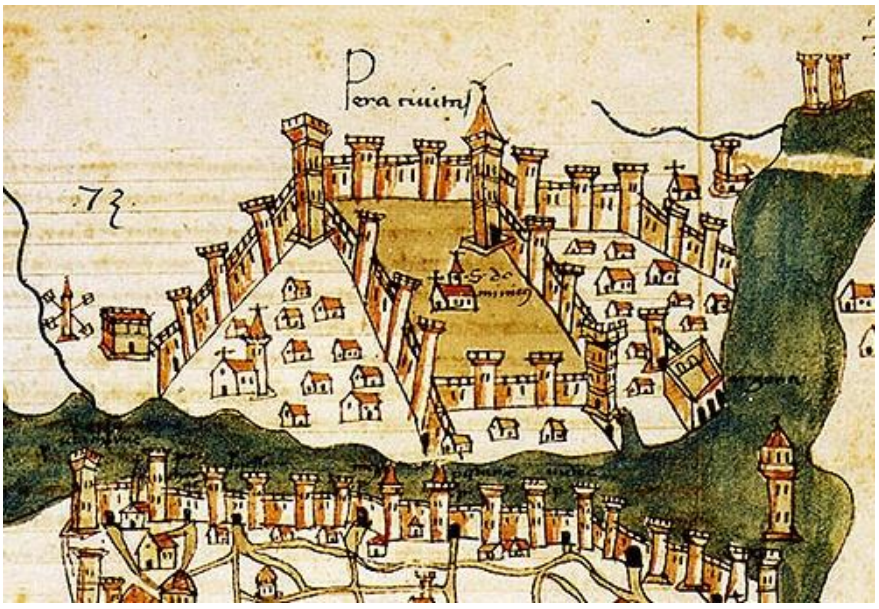

Şekil 3.2 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Paris'teki kopyası (Url-3).

Londra'daki National Maritime Museum'da bulunan Buondelmonti planı kopyasında, tüm surlarda mazgallı siperler net şekilde görülmektedir. Deniz surları Azapkapı ve Tophane yönlerine doğru hafifçe uzatılarak çizilmiştir. Azapkapı tarafındaki surlarda bir, Büyük Hendek hattındaki surlarda bir, deniz surları üzerinde beş, iç surlar üzerinde bir ve Tophane tarafında bir kapı gösterilmiştir. Surlarda atış delikleri bulunmaktadır. Burçlar dörtgen, çatısız ve dendanları çıkmalıdır. Galata Kulesi yine dörtgen planlıdır, diğer kopyalardan farklı olarak son katı çıkmalı çizilmiştir. Üzerinde dendanları ve onun üstünde de çatısı bulunmaktadır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Londra'daki kopyası (Url-4).

Almanca *Mittelalterliche Karte von Konstantinopel* (Orta Çağ'da Konstantinopolis Haritası) ismiyle basılan bir başka kopyada, burçlarda pencereler yerine kapılar gösterilmiştir. Paris kopyasının aksine burada diğerlerinden daha büyük çizilen burç yoktur. Burçlar çatısız ve dendanları çıkmalıdır. Galata Kulesi bu kopyada daire planlı ve külah çatılıdır, külahının altında çıkmalı dendanlar bulunmaktadır. Yüksekkaldırım-Karaköy hattındaki surlar üzerinde iki kapı, sahil boyunca devam eden surlar üzerinde üç kapı, Azapkapı tarafında bir kapı görülmektedir. Sur içi yerleşim orta yoğunluklu ve düzenlidir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin bir başka kopyası (Url-5).

Anılan eserin Venedik'te bulunan kopyası ise diğerlerinden farklı olarak tüm burçları dairesel resmetmesiyle dikkat çekmektedir. Bu çizimde, Mumhane Caddesi hattındaki surlar da bulunmaktadır. Surlarda dendan yoktur, atış delikleri vardır. Galata Kulesi ve burçlardan bazılarının son katları, küçük kemerlerle desteklenen çıkmalar biçiminde gösterilmiştir. Burçlar pencere ve kapılara, ayrıca dairesel bir çatı örtüsüne sahiptir. Galata Kulesi'nin ise külah şeklinde bir çatısı bulunmaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Buondelmonti'nin Pera plan-perspektifinin Venedik kopyası (Millas, 2006).

Hartman Schedel'in 1493 yılında basılan *Liber Cronicarum* isimli eserinde yer alan bir başka İstanbul görünümünde Galata Surları da görülmektedir. Doğudan batıya doğru bakış açısıyla çizilen bu perspektifte, deniz surları ve bunlara ait dörtgen burçlar, hatta doğu yönündeki kapı üzerinde dört kollu Bizans arması net bir şekilde okunabilmektedir. Burada da sur ve burçlar mazgallı siperli çizilmiştir ve burçların çatısı yoktur. Bu haritada aynı zamanda Haliç'in güvenliğini sağlamak için Konstantinopolis ile Kastellion arasına çekildiği söylenen zincir de çizilmiştir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 : Schedel'in Konstantinopolis ve Pera perspektifi (Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, 1995).

Matrakçı Nasuh tarafından çizilen 1537 tarihli *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân* isimli eserde görülen Galata bölgesi 16. yüzyılın ikinci çeyreğindeki durum hakkında ipuçları vermektedir (Genim, 2004). Bu minyatürde Galata surları üç bölüm halinde gösterilmiştir. Yalnızca kuzey-güney hattındaki (yamaçtan denize doğru inen) surlar ve deniz surları çizilmiştir. Deniz surları üzerinde bulunan burçların tamamında ve kara surları üzerindeki birkaç burçta Galata Kulesi'nde olduğu gibi külah şeklinde çatı görülmektedir. Deniz surlarının tam ortasında bir anıtsal kapı, bir de batı tarafındaki iç sur üzerinde bir kapı görülmektedir. Galata Surları'nın dışında yerleşim yoktur (Şekil 3.7).

Münster'in 1550 yılı civarında yayınlanan *Constantinopel des Griechischen Keyserthumbs Hauptstatt, im Lande Thracia am Meere gelegen* başlıklı İstanbul tasvirinde yer alan Galata Surları görünümü de 16. yüzyılda surların durumu ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu çizimde burçların tamamının çatılı olduğu görülmektedir. İç

ve dış surların tümü mazgallı siperlidir. Surlar üzerinde bulunan kemerler de net olarak okunabilmektedir. Galata Kulesi'nin etrafını saran surlar payandalı gösterilmiştir. Karaköy ve Tophane civarlarında üç adet kapı da görülebilmektedir. Gerçeğe oldukça yakın bir çizimdir (Şekil 3.8).

Şekil 3.7 : Matrakçı Nasuh'un Galata minyatürü (Url-6).

Şekil 3.8 : Münster'in İstanbul tasvirinde Pera (Url-7).

Giulio Ballino'nun 1567 yılında yayınlanan *De' Disegni delle più Illustri Città, & Fortezze del Mondo* isimli eserinde bulunan *Costantinopoli* başlıklı İstanbul çizimindeki Pera tasviri de Galata Surları hakkında bilgi vermektedir. Galata Kulesi'nin etrafındaki yarım daire surlar bu çizimde görülmektedir. Fakat Galata Kulesi diğer burçlarla hemen hemen aynı boyutlarda çizilmiştir. Galata Kulesi'nin doğusunda kalan surlarda dendanlar gösterilmiş, batısında kalanlarda gösterilmemiştir. Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne inen surlara çizilen ufak daireler kemerler olmalıdır. Burçların tamamı çatılı olmakla birlikte, kimi dörtgen kimi ise dairesel planlıdır. Sahil boyunca verilen 48, 49, 50 ve 51 numaraları sırasıyla Porta de Santo Antonio, Porta Comega, Porta Santa Chiara ve Porta dalle Bombarde isimli kapıları temsil etmektedir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Ballino'nun İstanbul tasvirinde Pera (Biblioteca Nazionale Marciana).

Nakkaş Osman ve ekibine ait 1584-1585 tarihli Hünername adlı eserin birinci cildinde bulunan İstanbul minyatüründe de Galata resmedilmiştir. Bu tarihlerde artık Beyoğlu yönünde yapılaşmanın başladığı göze çarpmaktadır. Sur ile Haliç arasındaki kıyı bandında solda Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camii (1577-1578) ile Eski Yağ Kapanı Camii görülmektedir. Tophane yönünde ise kubbeli, tek minareli Kılıç Ali Paşa Camii (1581) yer almaktadır (Genim, 2004). Bu çizimde Galata surları beş bölüm olarak gösterilmiş, surlarda ve burçlarda detaya yer verilmemiştir. (Şekil 3.10).

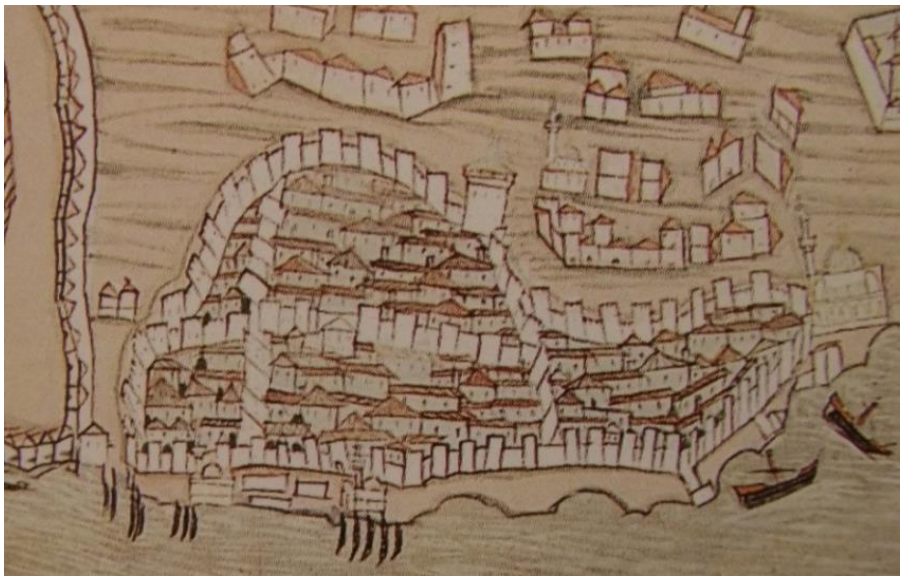

Şekil 3.10 : Nakkaş Osman'a ait İstanbul görünümünde Galata (Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, 1995).

16. yüzyıla ait haritalardan biri de Giuseppe Rosaccio'ya ait *Descrittione di Costantinopoli* isimli haritadır. 1598 yılında yayınlanan haritada Pera'nın sur içi yerleşimi boşluklu gösterilmiştir. Sadece dış surlar çizilmiş, iç surlar çizilmemiştir. Surların mazgallı siperleri ve seğirdimleri görülebilmektedir. Burçların birkaç tanesi dörtgen, diğerleri dairesel resmedilmiştir ve tamamı çatılıdır. Galata Kulesi belirgin olarak çizilmese de en kuzeyde görülen kule Galata Kulesi olmalıdır, bu kulenin diğerlerine nazaran bir miktar daha detaylı çizildiği görülmektedir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Rosaccio'nun Pera haritası (Yetişkin Kubilay, 2010).

Antonio Albizzi'nin 1612 yılında yayımlanan *Paleologi Imparatores Constantinopolitani et Manchiones Montisferrati* isimli, Paleologlar'ın soyağacını çizdiği ve fon olarak Konstantinopolis ve Pera'yı resmettiği eserinde ise ilginç bir Galata Surları tasviriyle karşılaşılmaktadır; örneğin Galata Kulesi'nin etrafındaki yarım daire surlar ayırt edilebilmekte fakat Galata Kulesi'nin nerede olduğu anlaşılamamaktadır. Surlarda herhangi bir detay göze çarpmazken, burçların tamamında çatı olduğu görülmektedir (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : Albizzi'nin Pera haritası (Yetişkin Kubilay, 2010).

Sultan I. Ahmed döneminin (1603-1617) İstanbul'unu resmeden ressam Pieter van der Keere'nin gravüründe Galata Surları'nın deniz kenarındaki kısmı görünmektedir. Burada surların seğirdim kotu ve dendanları, surların burçlarla yan cephelerden birleştiği görülür. 7 adet burç çizilmiştir, bunlardan ikisi dörtgen, diğerleri daireseldir. Burçların Sur İçi'ne bakan kısımlarında pencereleri bulunmakta olup, zemin kotlarda kapıları yoktur. Burçların tamamı çatıya sahiptir ve çatıların üstünde alemleri bulunmaktadır. Surlar üzerinde, batı yönünde bir de kapı çizilmiştir (Şekil 3.13).

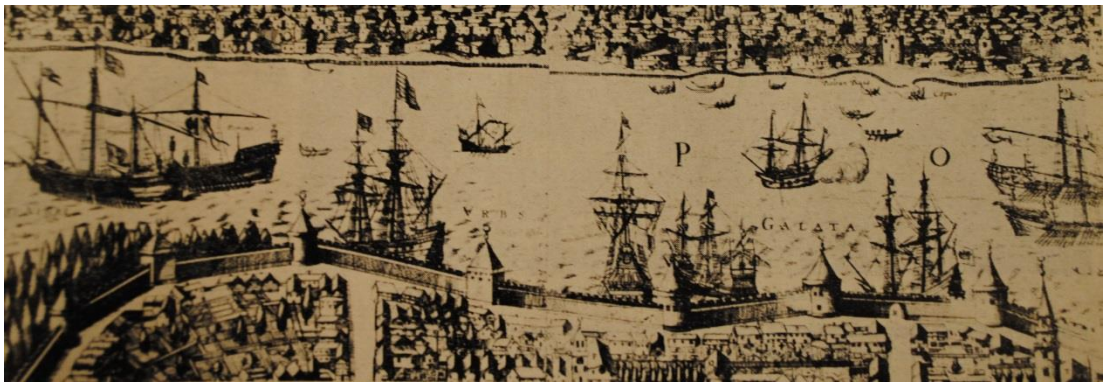

Şekil 3.13 : Pieter van der Keere'nin Galata gravürü (Gülersoy, 1984).

1629 yılında Mustafa bin Mehmed Cundî tarafından Pîrî Reis'in Kitab-ı Bahriye'sine eklenen İstanbul Haritası'nda Galata, oldukça yoğun bir yerleşim alanı olarak görülmektedir. Galata Kulesi belirgin betimlenmiş, burçlar ve surlar mazgallı siperli gösterilmiştir. Burçlarda çatı yoktur. Yalnızca dış surlar çizilmiştir. Bunun dışında bir ayrıntı göze çarpmamaktadır (Şekil 3.14).

Şekil 3.14 : Kitab-ı Bahriye'de İstanbul haritası (Url-8).

Pîrî Reis'in Portolan Atlası'nda bulunan bir başka Galata görünümü ise daha detaylıdır. Galata Surları biçimsel olarak Matrakçı Nasuh'un minyatüründeki gibi üçgen görünümündedir. Denize paralel konumda bulunan iç surlar çizilmemiştir. Surlar ve burçlar dendanlara sahiptir, surlarda atış delikleri görülmektedir. Çok sayıda kapı gösterilmiştir. İki burç dışında tüm burçlar çatısızdır ve bazı burçlar diğerlerinden daha büyük ve detaylıdır. Dış surların etrafını kara boyunca takip eden hendekler bulunmaktadır. Galata Kulesi'nin en üst katı küçük kemerlerle desteklenen bir çıkma biçimindedir, kırık külah şeklinde bir çatısı bulunmaktadır. Galata içinde yoğun yerleşim gösterilmiştir. Önemli yapıların ismi not düşülmüştür (Şekil 3.15).

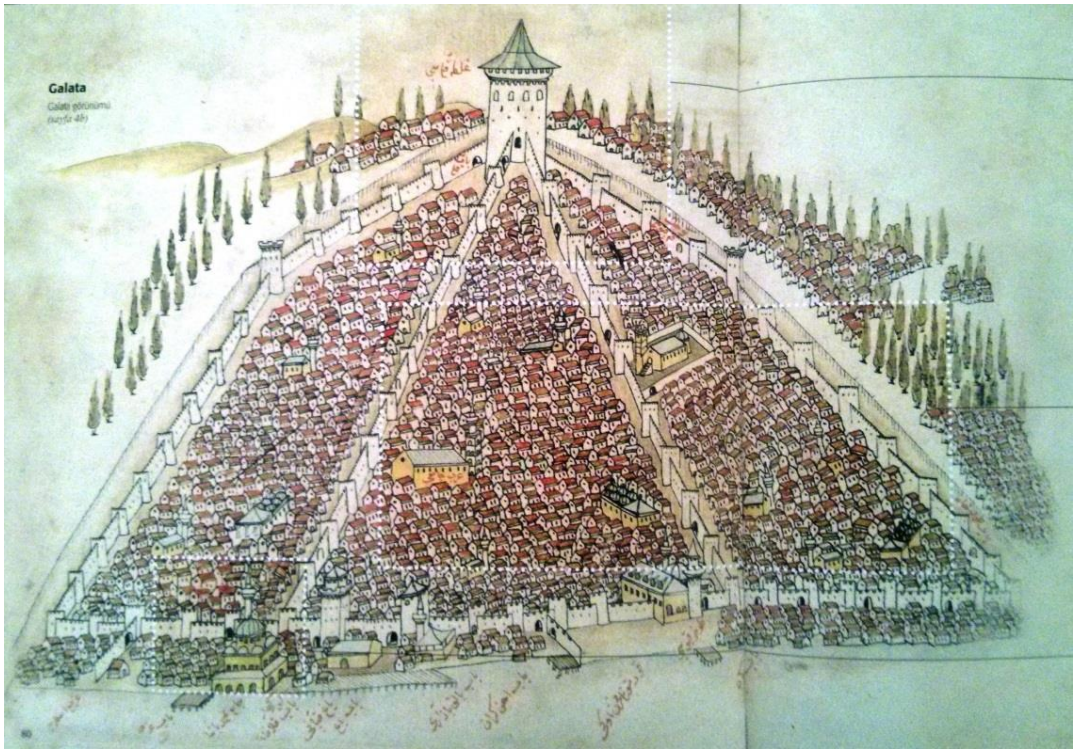

Şekil 3.15 : Portolan Atlası'nda Galata (Ülkekul, 2013).

Pîrî Reis'in Kitab-ı Bahriye yazmalarının en yeni kopyası olup, 1763 yılından sonra çizildiği bilinen İstanbul görünümü de Osmanlı kartografları tarafından çizilmiş önemli bir belgedir (Ülkekul, 2013). Bu görünümde de denize paralel olan iç surlar yoktur. Surlarda fazla detay bulunmamakla beraber dendanlar görülmektedir. Burçlarda küçük pencereler ve dendanlar bulunmakta, deniz kenarındaki bir burç hariç çatı bulunmamaktadır. Galata Kulesi'nin çatı silmesi küçük kemerlerle desteklenmiş bir çıkma biçiminde olup, çatı katında da çıkma yapan küçük bölümler görülmektedir. Sur içinde ve dışında oldukça yoğun bir yerleşim olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 : Kitab-ı Bahriye'de bulunan bir Galata görünümü kopyası (Ülkekul, 2013).

17. yüzyılın ilk yarısında Jaspar Isac tarafından yapılmış olan *La Ville de Constantinople* isimli eser, Beyoğlu yönünden bakışla Galata ve İstanbul'u resmetmektedir. Galata Kulesi'nin etrafını saran surlar burada dörtgen olarak çizilmiştir. Surlarda dendan gibi detaylar görülmemekte, burçlardan ikisi hariç diğerlerinde çatı görülmektedir. Galata Kulesi'nin solunda görülen 13 numaralı kapının adı St. Pierre Kapısı, sol köşedeki burcun üstünde verilen 12 numara ise Fındıklı Kapısı olarak not edilmiştir (Şekil 3.17).

1692 yılında Aveline tarafından basılmış Galata'dan İstanbul ve Sarayburnu gravürü de Galata'yı Beyoğlu yönünden bakılarak resmeder. Burada, Galata Kulesi'nin etrafını dolaşan dairesel surlar, hendekler, giriş kapıları, hatta deniz surları bile net olarak okunabilmektedir. Surlar burada oldukça detaylı bir şekilde, küçük kemer dizileriyle desteklenen çıkmalı dendanlı gösterilmiştir. Çok sayıda kulenin görüldüğü çizimde, bazı kuleler çatısız, bazıları ise çatılı resmedilmiştir. Galata Kulesi'nin yerinde görülen kule, Kule'nin özelliklerini gerçekçi bir şekilde yansıtmamaktadır. Gerçeğe yakın olmaktan çok hayali bir tasvir olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 3.18).

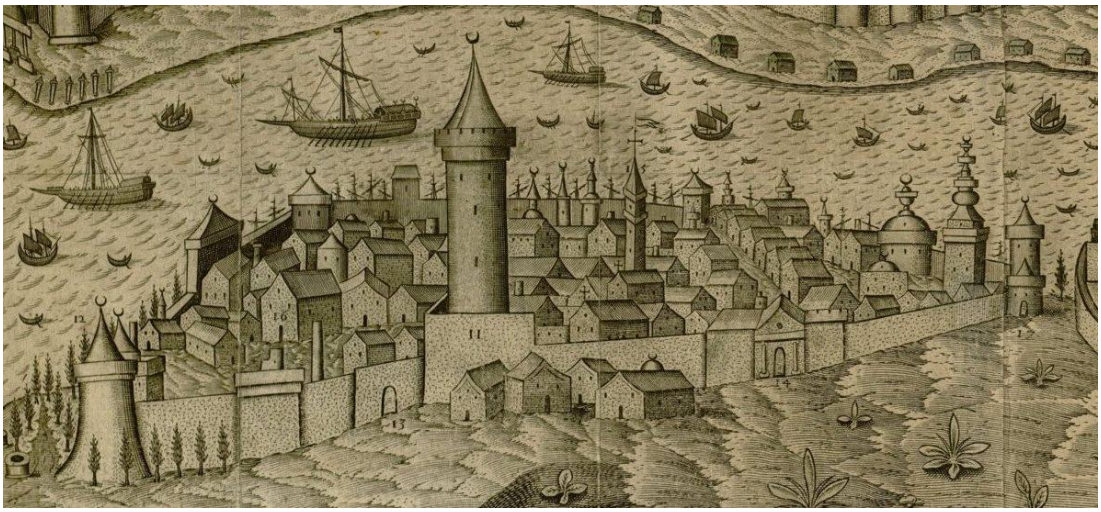

Şekil 3.17 : Isac'in çiziminde Galata detayı (Url-9).

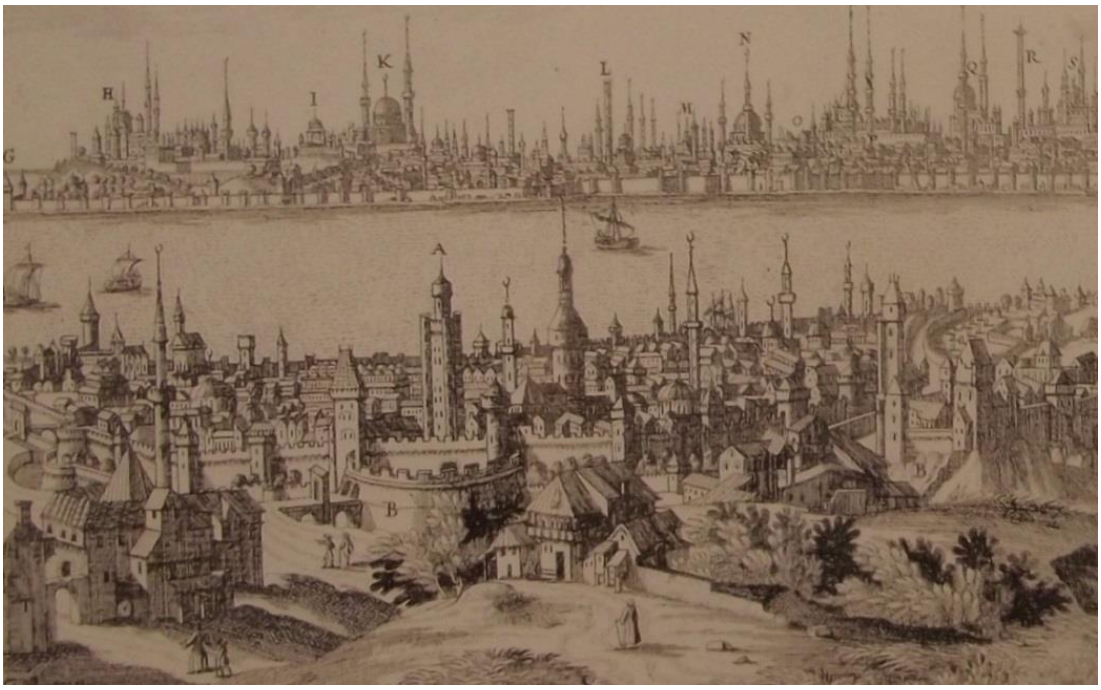

Şekil 3.18 : Aveline'in Galata'dan İstanbul ve Sarayburnu gravürü (Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, 1995).

1714 yılında basılan, Corneille le Bruyn'un Sarayburnu ve Galata isimli gravürü, tahminen Üsküdar civarından bakılarak çizilmiştir. Burada Galata Surları'nı seçmek zor olsa da küçük bir kısmı ve Galata Kulesi görülebilmektedir. Görünen kısım muhtemelen Tophane'de bulunan surlardır. Surların hemen önünde, kıyıda görülen cami de Kılıç Ali Paşa Camii olmalıdır. Detaylar çok seçilemese de, burçların çatısız olarak resmedildiği görülmektedir. Burçlar üzerinde küçük pencere açıklıkları bulunmaktadır. Surlar eğimli araziye paralel olarak çizilmiştir ve dendanları görülmemektedir (Şekil 3.19).

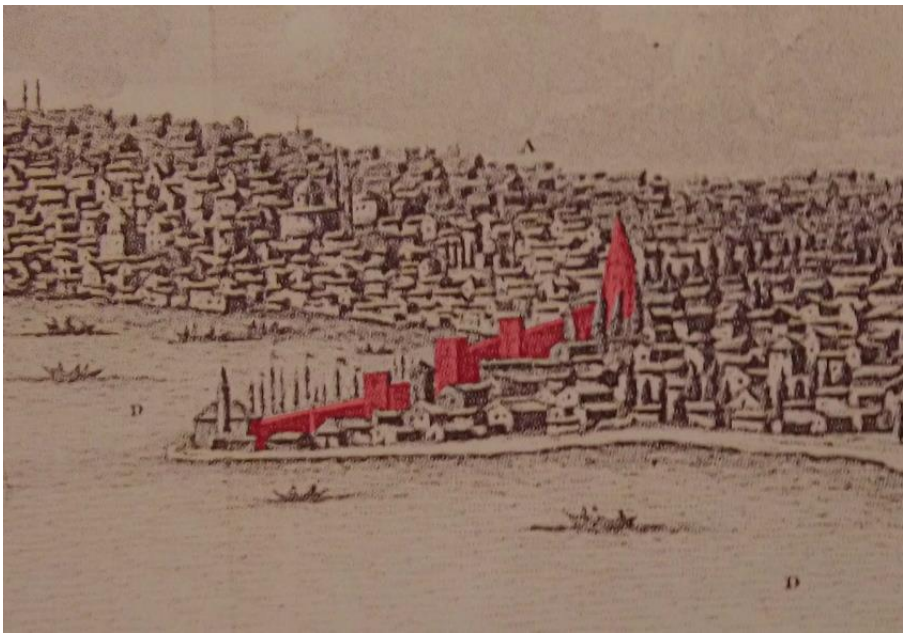

Şekil 3.19 : Le Bruyn'un Galata gravürü (Yetişkin Kubilay, 2010).

Galata Surları'nın çizimleri arasında gerçeğe en yakın olanı, İskoçyalı ressam Henry Aston Barker tarafından Galata Kulesi'nden çizilen İstanbul panoramasıdır. İstanbul, 18. yüzyılda ortaya çıkan panorama çizimlerinin konusu olmuştur. Barker da ilk İstanbul panoramasını 1801'de sergilemiştir (Schiffer, 1999). *Panorama of the City of Constantinople and Its Environs* başlıklı çalışmada tarihi yarımada ve Galata bölgesi oldukça detaylı ve gerçeğe çok yakın çizildiğinden büyük önem taşımaktadır. Çalışmada Galata Surları oldukça net görülebilmektedir. Günümüzdeki Lüleci Hendek ve Büyük Hendek Caddeleri boyunca uzanan surlar, Büyük Hendek Caddesi'ne adını vermiş olan hendek, 1349 yılındaki genişlemeye ait iç surlar, hatta yer yer deniz surları oldukça detaylı şekilde çizilmiştir. Surlarda ve burçlarda mazgallı siperler gösterilmiştir. Bunların yer yer kayıplara uğradığı da görülmektedir. Surların etrafının evlerce işgal edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle iç surlar burçlar olmasa algılanamayacak durumdadır. Sadece Lüleci Hendek Caddesi yönündeki ilk burç üzerinde sonradan yapıldığı anlaşılan tek yöne eğimli bir çatı bulunmaktadır. Diğer burçlarda çatı görünmemektedir. (Şekil A.1).

1835-1836 yıllarında İstanbul'da bulunmuş olan John F. Lewis'e ait, Karaköy sahilinden bakılarak resmedilmiş bir çizimde de Galata Kulesi ve Yüksekkaldırım Caddesi hattından sahile inen surlar üzerindeki üç burç görülür. Üzerinde küçük pencereler olduğu görülen burçların dendanları hasarlıdır ve fazla detaylı çizilmemiştir (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 : Lewis'in çiziminde Galata Kulesi ve burçlar (Lewis's Illustrations of Constantinople, 2011).

1844 yılında İstanbul'u ziyaret eden Fransız sanatçı Eugène Flandin, *İstanbul (L'Orient)* isimli eserinde Galata surlarından şu şekilde bahsetmektedir:

> "Pera ve Galata kabristanlarının çevresinde, servi dizisinin sınır oluşturduğu ve mermer mezar taşlarının son bulduğu yerde, bu kutsal mahali muhafaza eden nöbetçiler gibi ayakta olan Galata'nın eski Ceneviz duvarlarının dibini izleyen çukurlu bir yol açılır. Yuvarlak ya da kare, duvarları çatlamış, mazgallardan mahrum, güçlü sarmaşıklarla örtülü kuleler, yüzlerce yıldan kalma yapışkan otların binlerce köklerinin kemirdiği yıkılmış duvarları birbirine bağlarlar. Bunlar, (…) bazı ahşap evlere temel oluştururlar." (Flandin, 2010).

Bu paragrafa ek olarak Flandin, anlattığı surların bir de resmini çizmiştir. Bahsettiği şekilde 19. yüzyılın ortalarında artık surların yıprandığını ve zarar gördüğünü, üzerine evler inşa edildiğini bu resimde de görmek mümkündür (Şekil 3.21).

Şekil 3.21 : Flandin'in Galata Surları çizimi (Flandin, 2010).

İstanbul'un ilk fotoğrafçılarından biri olan James Robertson, Galata'dan İstanbul panoraması ve İstanbul'dan Galata panoraması çekmiştir. 1854 yılında çekilen her iki panoramada da Galata Surları görülmektedir. Galata'dan çekilen panoramada bazı sur parçaları ve burçlar yakından görülebilmekte ve gerçekçi veriler elde edilmesini sağlamaktadır (Şekil A.2, Şekil A.3).

Restitüsyon çalışmalarına kaynak oluşturan bir başka belge türü ise haritalardır. İstanbul'un plan niteliği arz edebilen en eski haritaları 18. yüzyıl sonlarında görülmeye başlanmıştır. Özel bir çalışmayla meydana getirilmiş en eski İstanbul planı Mühendis Fr. Kauffer tarafından 1776-1786 yılları arasında yapılan *Plan de la ville de Constantinople et de ses Faubourgs tant en Europe qu'en Asie* isimli haritadır (Şekil 3.22). Bu plan daha sonra 1817 ve 1819 yıllarından yayınlanırken üzerinde bazı ek işlemelerde bulunulmuştur. Kauffer'in haritası, 19. yüzyılda hazırlanan başka haritalara da altlık oluşturmuştur (Cezar, 1991). Bu haritaya düşülen notlardan önemli yapılar, surlar üzerindeki kapıların isimleri ve demografik yapı hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir.

Arab Dgi
Valide Sultane
GALATA
Quartier Juif
Kilitli Dgi
Kulhi Dgi
Top Kapoudji
Kalafat Kapoudji
Tophana Kapoudji
Sultan Beazit
Yeni Djamili
Mer Kapoudji
Yemischi Kapoudji
Tchoukour Bostan
Kassim Pacha
Tersane
Arsenal
Fontaine
Cimetière
Quartier Franc
Galère
Tour
Carabach
Moustapha Aga
Dgi
Djami
Bonnouk Koule Kapoudji
Bonnouk Koule
Hassandeck Pacha
Dgi
Quartier Juif
Caserne
Eglise Grecque
Yemischi Kapoudji
Yeni Djamili
Yeni Kapoudji
Yemischi
Kapoudji
Yemischi Kapoudji
Yeni Kapoudji
Yeni Djamili
Yemischi

Şekil 3.23 : Lopez'in İstanbul haritasında Galata ve surları (Url-10).

En gelişmiş haritalardan biri 1858-1860 yıllarında G. d'Ostoya tarafından çizilen *Plan General de Galata, Pera et Pancalti* isimli haritadır. Ölçeği büyük olduğundan detayları görmek mümkündür. Bu tarihlerde surların büyük çoğunluğunun ayakta olduğu da görülebilmekte ve bu da restitüsyon için sağlıklı bilgiler elde edilmesini sağlamaktadır (Şekil 3.24).

Şekil 3.24 : d'Ostoya'nın Pera haritasında surlar (Atatürk Kitaplığı).

C. Stolpe'nin, *Plan de la Ville Constantinople ainsi que ses confins* isimli, 1863 tarihli ve 1:10000 ölçekli haritası, Galata Surları'nı detaysız da olsa göstermektedir. Bu haritada deniz surlarının çoğunluğunun, ayrıca Yolcuzade Sokak hattında bulunan, Yüksekkaldırım Caddesi hattından Karaköy'e inen surların hiçbir parçasının ve Tophane tarafına bakan surların bir kısmının bulunmadığı görülür. Surlar üzerinde bulunan burçların yanısıra hendekler de gösterilmiştir. Haritadaki renkler Müslüman, Hristiyan ve Yahudi nüfusu temsil etmektedir (Şekil 3.25).

1905 tarihli Charles Eduard Goad'ın sigorta haritaları, Galata Surları'nın yıkımından sonraki durumu gösterdiği için önemli bir belgedir. Sur kalıntıları bu haritalarda taramalarla ifade edilmiş, sur ve burçların üzerine niteliklerini belirten notlar düşülmüştür.

Şekil 3.25 : Stolpe Haritası'nda Galata (Sultan II. Abdülhamid Devri Harita ve Planlarında İstanbul, 2013).

Schneider ve Nomidis'in 1944 tarihli haritasında o dönemde mevcut olan surlar ve yıkılan kısımlar gösterilmiştir. Kapılar, burçlar ve sur güzergahı hakkında detaylı bilgiler elde edilmesini sağlayan bir çalışmadır. Eş yükselti eğrileri ve Galata'da yer alan önemli yapılar da haritaya işlenmiştir. Şekil 3.26'da görülen haritada, kırmızı renkle işaretlenmiş kısımlar 1944'te mevcut olan surları, sarı renkle işaretlenmiş kısımlar ise yok olan surları göstermektedir.

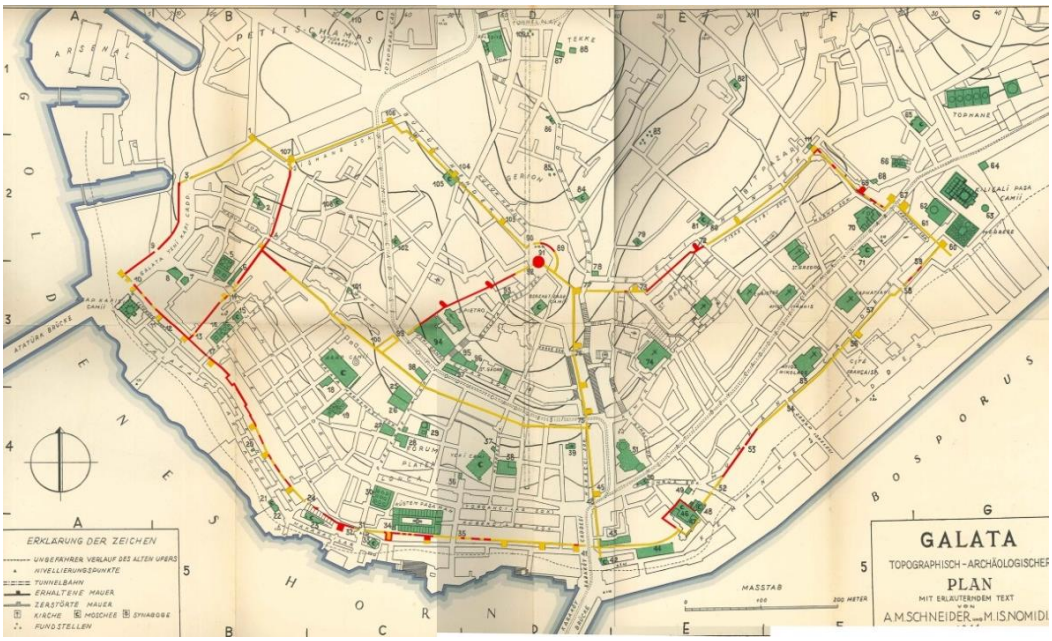

Şekil 3.26 : Schneider ve Nomidis'in Galata haritasında surlar (Schneider ve Nomidis, 1944).

Schneider ve Nomidis'in bir başka haritası ise imtiyaz bölgelerinin tarihleriyle beraber gösterildiği 1946 tarihli haritadır. Bu harita 1944 tarihli haritadan daha detaylıdır, surların yapısal özellikleri de plan düzleminde gösterilmiştir. Bunun yanısıra iki harita arasında bazı farklılıklar görülmektedir; örneğin 1944 haritasında surlar üzerindeki kapı sayısı 24 iken, 1946 haritasında 22 kapı ismi verilmiştir (Şekil 3.27).

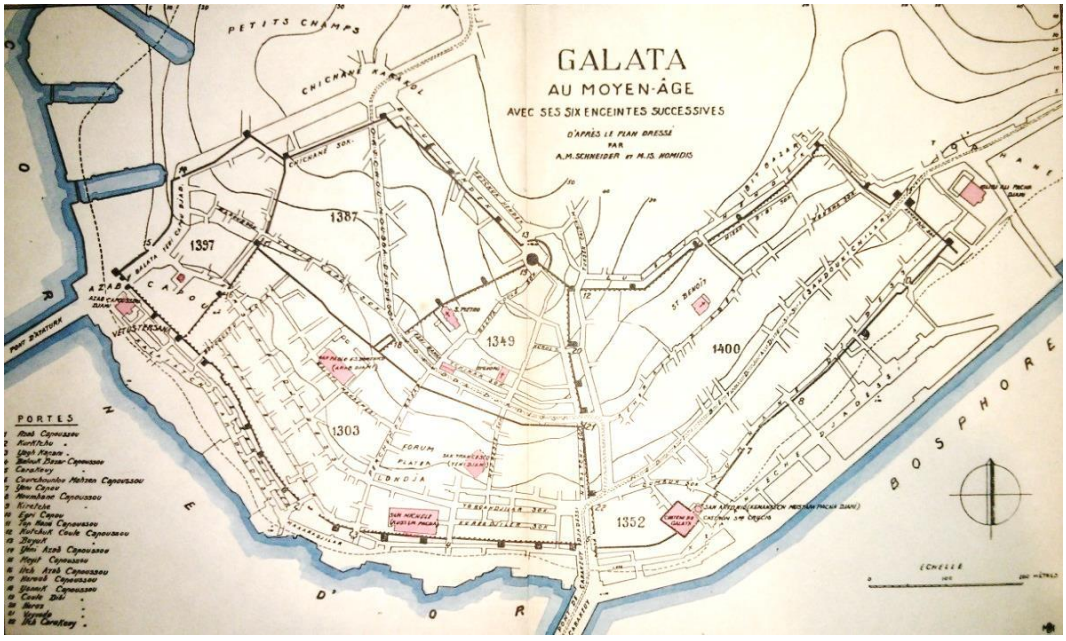

Şekil 3.27 : Schneider ve Nomidis'in Galata haritasında surlar (Schneider ve Nomidis, 1946).

3.1.1 Surlar ile ilgili veriler

Altıncı Daire-i Belediye mühendisi Marie de Launay, 1864'te surların yıkılmasından önce bir belgeleme çalışması yapmış ve bu bilgileri *Journal de Constantinople* gazetesinde yayınlamıştır. Yapılan ölçümlere göre Galata surlarının çevresi yaklaşık 2800 m uzunluğundadır. De Launay, o dönem mevcut olan surları, uzunlukları ve üzerinde bulunan kapı ve burçlarla birlikte açıkladıktan sonra kapsadıkları alan bilgisini de vermiştir. Buna göre Galata Surları,

- Pera Müslüman (Petits Champs) Mezarlığı, Tersane, Üstübücü Sokak ve Yolcuzade Sokak arasında kalan kısmı 31.700 m²,
- Yolcuzade Sokak, Perşembe Pazarı Sokağı, (Büyük) Hendek Sokak ve Yanık Kapı Sokak arasında kalan kısmı 62.883 m²,
- Perşembe Pazarı Sokağı, Yanık Kapı Sokak, Yolcuzade Sokak, Fermeneciler Caddesi, Karaköy, Haraççı Sokak ve Hacı Ali Sokak arasında kalan kısmı 141.678 m²,
- Lüleci Hendek Sokak, Tophane, Mumhane Caddesi, Karaköy ve Yüksekkaldırım arasında kalan kısmı 132.876 m² olmak üzere toplam 369.137 m² yani yaklaşık 37 hektarlık bir alanı kapsamıştır.

De Launay (1864) 'in ölçümlerine göre, surlar yaklaşık 2.25 m kalınlığındadır ve önlerinde 15 m genişliğinde bir hendek bulunmaktadır. Lüleci Hendek ve Büyük Hendek Caddesi ile Küçük Hendek Sokak, hendeklerin bulunduğu mahallerdir. İstanbul Kara Surları'nda olduğu gibi hendeklerin iki tarafı duvarla çevrilmiştir (Arseven, 1989). Hendeklere ait bu duvarlar d'Ostoya Haritası'nda Lüleci Hendek Caddesi boyunca görülür. Hendek yönündeki kapılar, arkadaki araziye hendekleri aşan ahşap köprüler ile bağlanmaktadır. Hatta 19. yüzyıl ortalarına kadar bu köprüler yerinde korunmuş ve kapılar geleneksel olarak geceleri kapatılmıştır. (Eyice, 1969). Dr. Covel'ın anlattığına göre, surlar üzerinde bir geniş yürüme yolu, üzerinde göğüs hizasına kadar yükselen mazgallı siperler ve altında küçük kemerler bulunmaktadır (Hasluck, 1905).

Surların özgün durumuna dair verilere fotoğraflar yoluyla kısmen ulaşılabilmektedir. Günümüzde hala mevcut olan surlar dendanlarını kaybetmişlerdir. Dolayısıyla surların bunun gibi yapısal özellikleri ile ilgili yalnızca fikir yürütülebilmektedir.

1801 yılında Henry Aston Barker tarafından çizilen İstanbul panoramasında Galata Surları detaylı şekilde görülebilmektedir. Bu panoramada, örneğin, Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi hattında bulunan surların dendan dizileri ve kemerleri görülebilmektedir (Şekil 3.28). Bunlar, Üstübücü Sokak'ta (günümüzde Haliç Metro Köprüsü'nün altında) bulunan surlar gibi ilk imtiyaz döneminde yapılan surlardır. Çizimde görüldüğü gibi surlar üzerinde bulunan kemerlerin ayakları zemine kadar uzanmamaktadır; dolayısıyla burada da iki sıra kemer dizisi bulunduğu tahmin edilmektedir. Şekil 3.28'de görülen surlardan Rüstem Paşa Hanı'nın güneyinde bulunan kısmı d'Ostoya haritasında kemersiz gösterilmiştir; aynı surlar Schneider ve Nomidis'in haritasında kemerlidir (Şekil 3.29, Şekil 3.30).

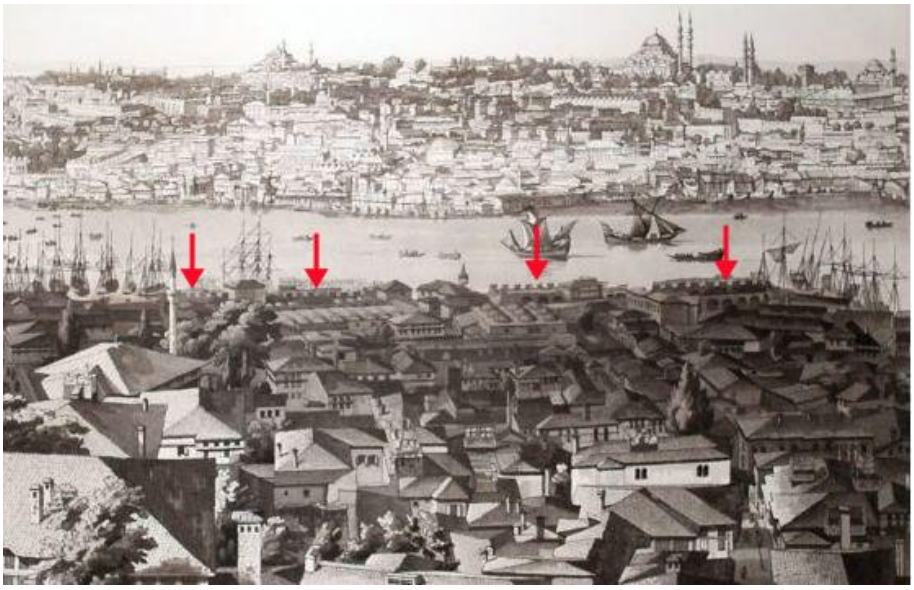

Şekil 3.28 : 1. döneme ait deniz surlarının bir kısmı (Url-11).

Şekil 3.29 : d'Ostoya Haritası'nda Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar.

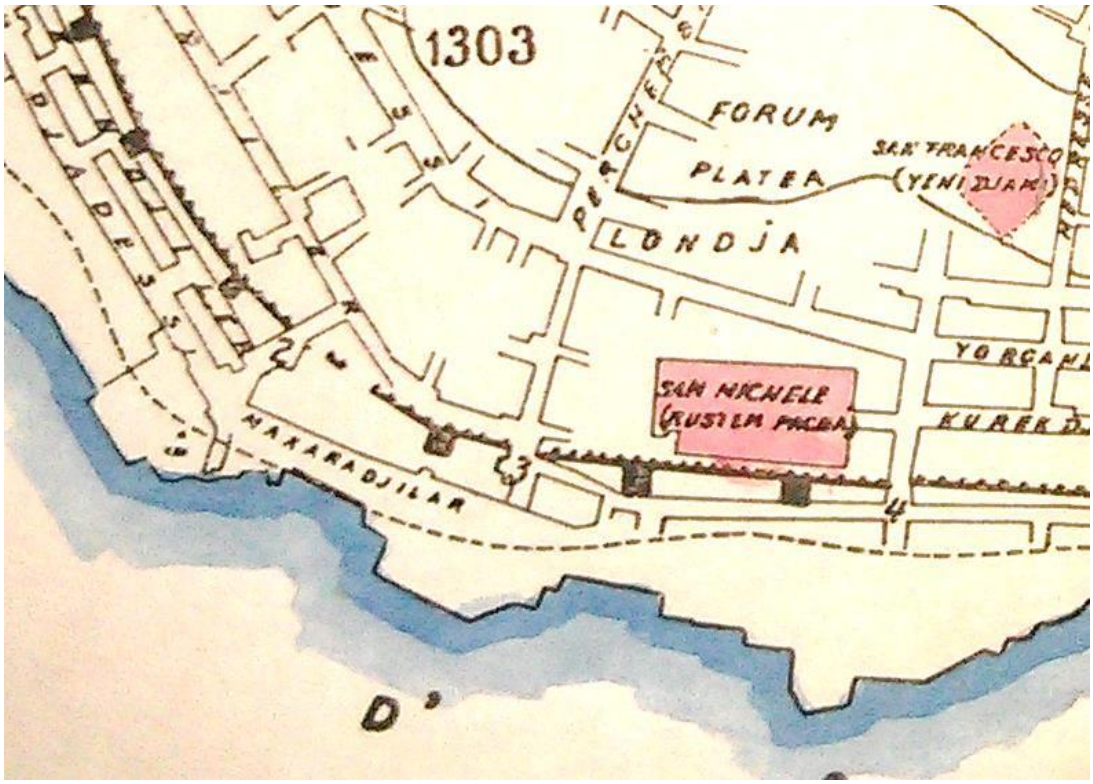

Şekil 3.30 : Schneider ve Nomidis'in haritasında Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar (Schneider ve Nomidis, 1946).

Aynı surlar 1854 yılında James Robertson tarafından çekilen fotoğraflarda da görülmekte ve Henry Aston Barker'ın panoramasıyla neredeyse birebir uyum göstermektedir. Fatih Bedesteni'nin güneyinde bulunan surlar üzerinde kemerler, seğirdim kotu ve dendanlar görülebilmektedir. Fotoğrafta doğuya doğru ilerleyen surlar üzerinde algılanabilen bir detaysa, dendanlardan bazılarında atış için delikler bulunmasıdır (Şekil 3.31, Şekil 3.32).

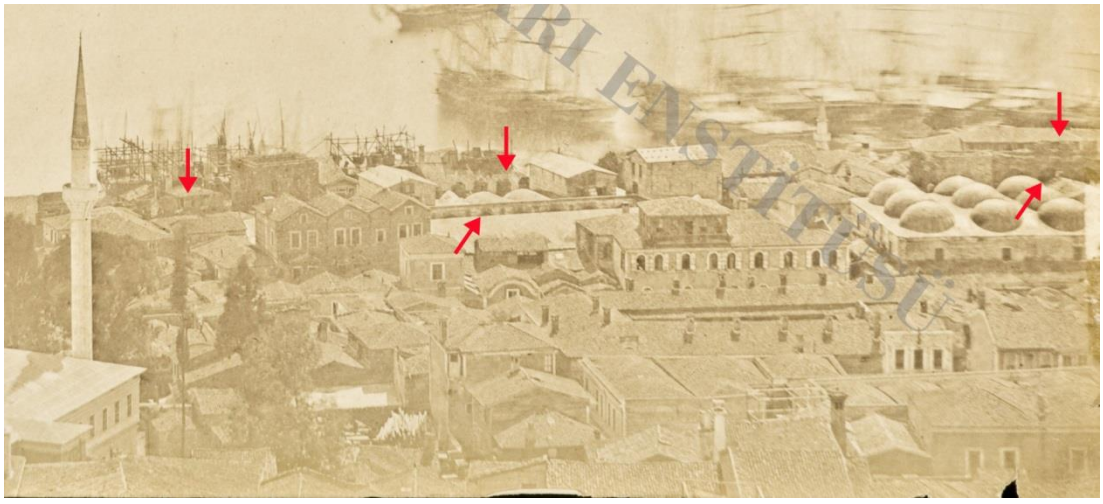

Şekil 3.31 : Yelkenciler-Fermeneciler Caddesi boyunca surlar (İAE).

Şekil 3.32 : Dendanlarda görülen atış delikleri (İAE).

Yüksekkaldırım Caddesi hattında bulunan surların bir kısmı da bu fotoğraflarda görülebilmektedir. Ancak bu surlar dendanlarını kaybetmiş görünmekte olup, en kesiti deniz surlarıyla kıyaslandığında daha incedir. 1. döneme ait olan bu surların da kemerlerle desteklendiği anlaşılmakta; ancak kemer ayaklarının zeminden başladığı izlenimi edinilmektedir (Şekil 3.33).

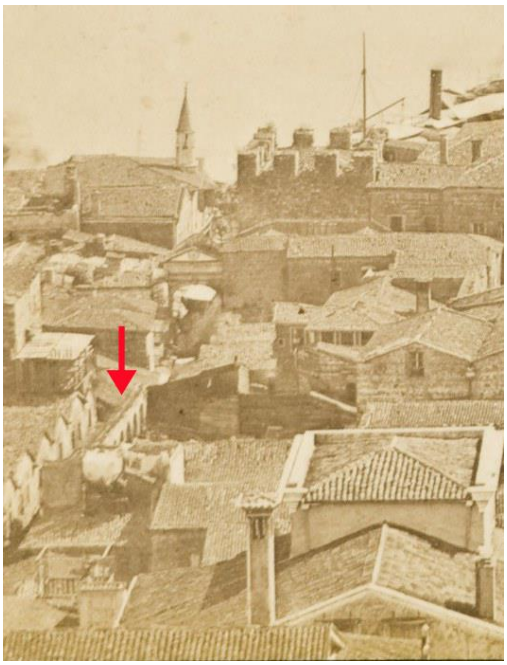

Şekil 3.33 : Yüksekkaldırım hattındaki surların bir kısmı (İAE).

1349 yılında inşa edilen, 2. döneme ait surların da benzer şekilde kemerli yapıya sahip olduğu fotoğraflarda ve günümüzde hala mevcut olan, Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen surların bir kısmında görülebilmektedir. Bu surlarda kemer ayakları zemine kadar inmekte, tek sıra kemer bulunmaktadır (Şekil 3.34, Şekil 3.35).

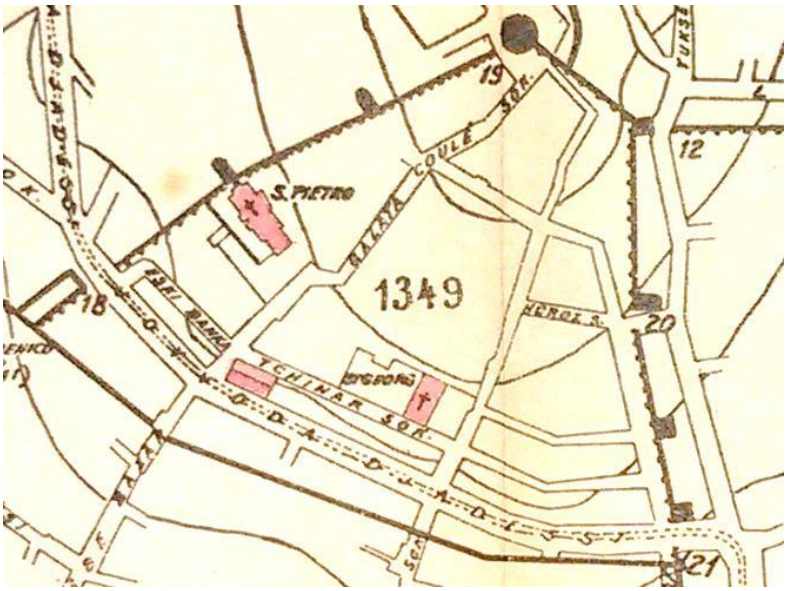

Şekil 3.34 : Schneider ve Nomidis'in haritasında 1349 yılında yapılan surlar (Schneider ve Nomidis, 1946).

Şekil 3.35 : Lüleci Hendek Caddesi yönünden Kule ile birleşen surlar, 1890 (İAE).

Şekil 3.35'teki fotoğrafta bir detay dikkati çekmekte, kemer ayaklarından birinin dışarı doğru çıkma yaptığı görülmektedir. İncelenen belgelerin hiçbirinde surlar üzerine nasıl çıkıldığına dair bir bilgi bulunamamıştır. Ancak seğirdim kotuna kadar ulaşan bu çıkmanın surlara çıkılmasını sağlayan merdivenin varlığına işaret ettiği düşünülebilir. Kullanılan malzeme ve yapım tekniği surların kalanıyla benzerlik göstermektedir. Diğer kemer ayaklarıyla hemen hemen aynı kalınlıkta bir kemer ayağı gibi görünen bu kısımda da Galata Kulesi'ne doğru bakan tarafında yıkılmış bir kemer eğrisi görülmektedir. Bu da kemerlerle taşınan bir merdiven olma olasılığını ortaya koymaktadır (Şekil 3.36).

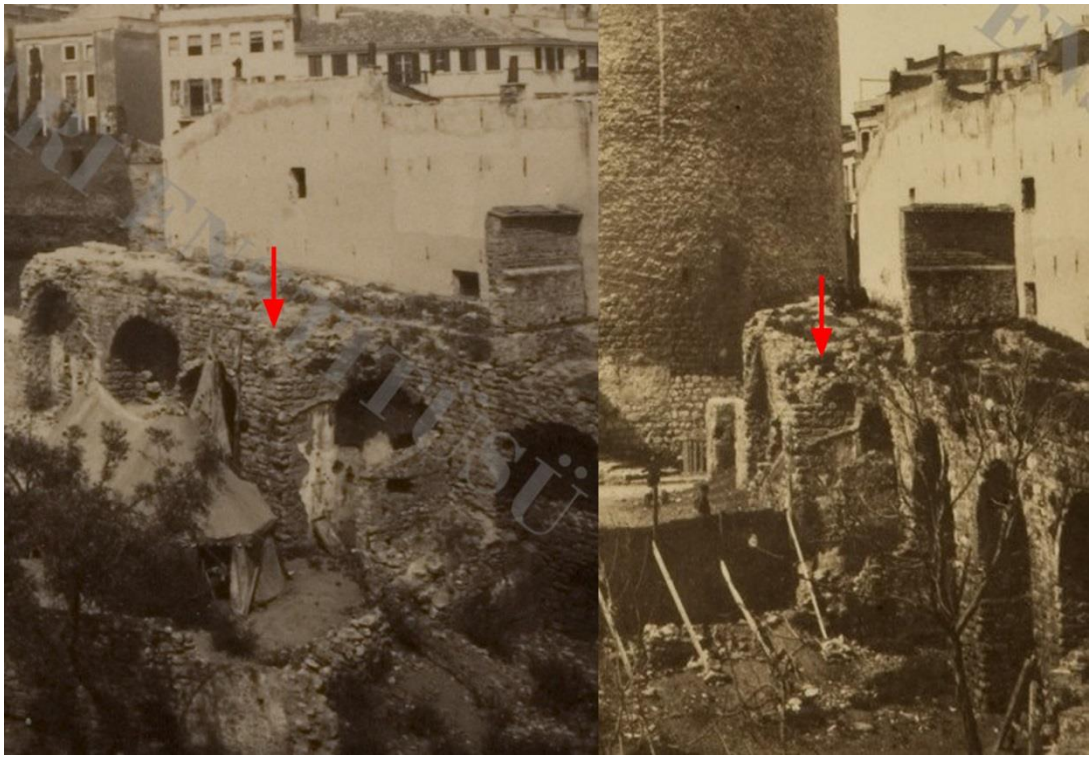

Şekil 3.36 : Seğirdim kotuna ulaşan çıkma detayı (İAE).

Bu surlara ait bir başka belge ise Gottwald ve Mordtmann (1907)'ın yayınladığı bir fotoğraftır. Fotoğraf, Hacı Ali Sokak ile Horoz Sokak'ın kesişim noktasını ve buradan Voyvoda Caddesi'ne doğru inen surları göstermektedir. Burası Horoz Kapı'nın bulunduğu noktadır, ancak kapı fotoğrafta görülmemektedir. Fotoğrafın çekildiği tarihten önce kapı yıkılmış olmalıdır. Surların burada da kemerlerle desteklendiği görülmektedir. Ancak, sura bitişik inşa edilmiş yapıdan dolayı kemerlerin tek sıra mı yoksa iki sıra mı olduğuna dair yorum yapılamamaktadır. Fotoğrafın çekildiği tarihte sur parçasının dendanlarını yitirmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.37, Şekil 3.38).

Şekil 3.37 : Hacı Ali Sokak'ta bulunan surların d'Ostoya Haritası'ndaki yeri.

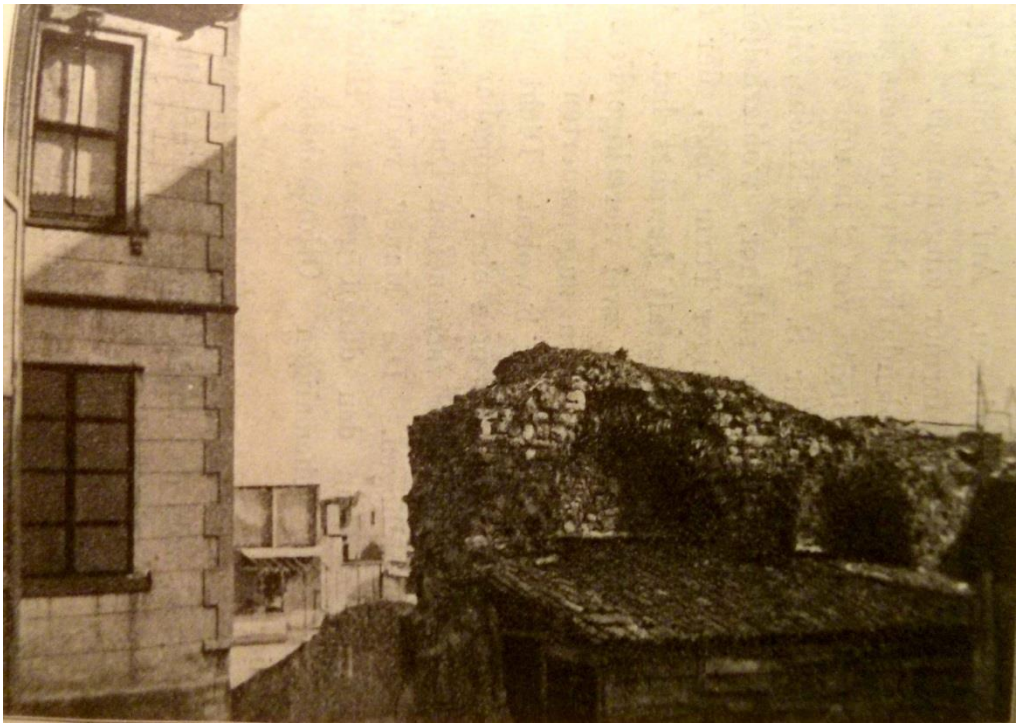

Şekil 3.38 : Hacı Ali Sokak'ta bulunan surların bir kısmı (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

1387 yılındaki genişlemeye ait surlar, haritalarda kemersiz olarak gösterilmiştir (Şekil 3.39). Büyük Hendek Caddesi üzerindeki surların içeriden görünümüne dair bir belge bulunmamaktadır. Henry Aston Barker'ın panoramasında yukarıdan görülen bu surların en kesitinin kemerli kısımlara kıyasla daha ince olduğu görülebilmektedir (Şekil 3.40). Yolcuzade Sokak hattında bulunan, bu döneme ait olan surlar üzerinde de taşıyıcı kemer ya da izi bulunmamaktadır.

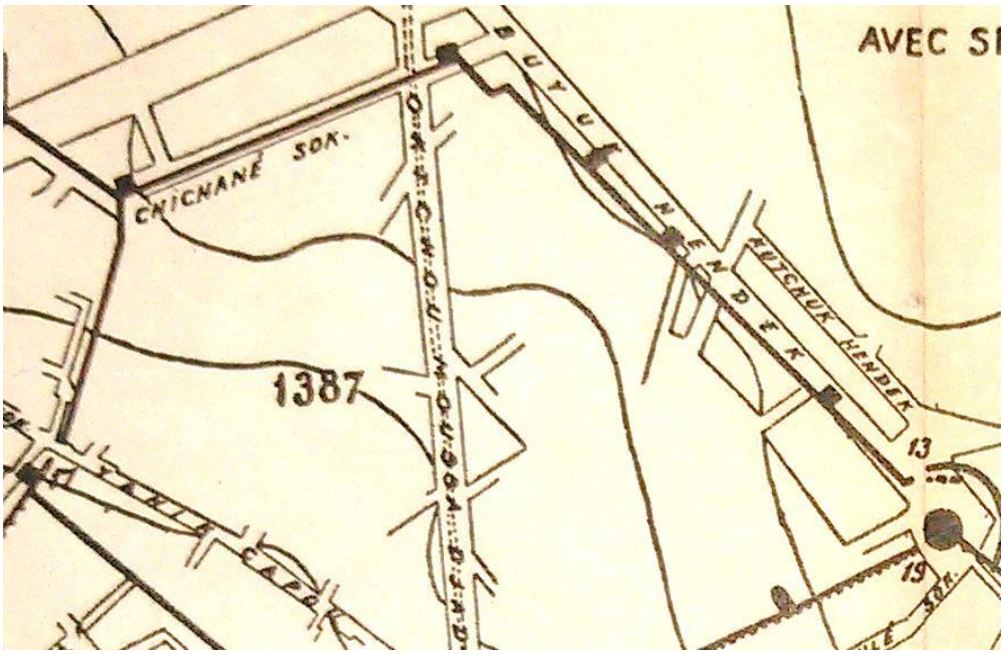

Şekil 3.39 : 1387 yılı genişlemesine ait surlar (Schneider ve Nomidis, 1946).

Şekil 3.40 : Büyük Hendek Caddesi üzerindeki surlar (Url-11).

Bu dönem surlarının Yolcuzade Sokak hattında günümüzde hala mevcut olan kısmında, duvar iç yüzeyinde atış delikleri olduğu hala görülebilmektedir. Sur dışından bakıldığında ince uzun bir dörtgen şeklinde görülen atış delikleri, iç cephede kemer şeklindedir (Şekil 3.41).

Şekil 3.41 : Yolcuzade Sokak hattındaki surlarda atış delikleri (Sur, 2014).

1400 yılındaki son genişlemeye ait surlar ile ilgili, çizimler ve fotoğraflar dışındaki veriler sınırlıdır. Galata Kulesi yönünden yapılan çizimlerde Lüleci Hendek Caddesi üzerinde kalan surlar görülmesine karşın, doğu sınırını oluşturan surlar ve deniz yönündeki surlar görülmemektedir. Schneider ve Nomidis (1946) Haritası'nda bu surların Lüleci Hendek yönündeki kısmında kemerler gösterilmiş, geri kalan kısmında ise kemer çizilmemiştir (Şekil 3.42). Mamboury'nin 1951 tarihli haritasında ise tamamı kemersiz çizilmiştir.

Şekil 3.42 : 1400 yılı genişlemesine ait surlar (Schneider ve Nomidis, 1946).

Henry Aston Barker'ın panoramasında ve çizeri ile tarihi bilinmeyen bir başka çizimde Lüleci Hendek Caddesi yönündeki surlar görülmektedir. İki çizimde de sur dendanlarının yer yer kesintiye uğradığı görülmekte; duvar yüksekliğine bakıldığında bazı yerlerde dendan yapılmadığı izlenimi edinilmektedir. Barker'ın panoramasında deniz surlarının bir bölümü görülmekteyse de; bu surlara ilişkin yalnızca dendanlarının var olduğu söylenebilmektedir. Kemer ya da atış deliği gibi elemanlar görülmemektedir (Şekil 3.43, Şekil 3.44).

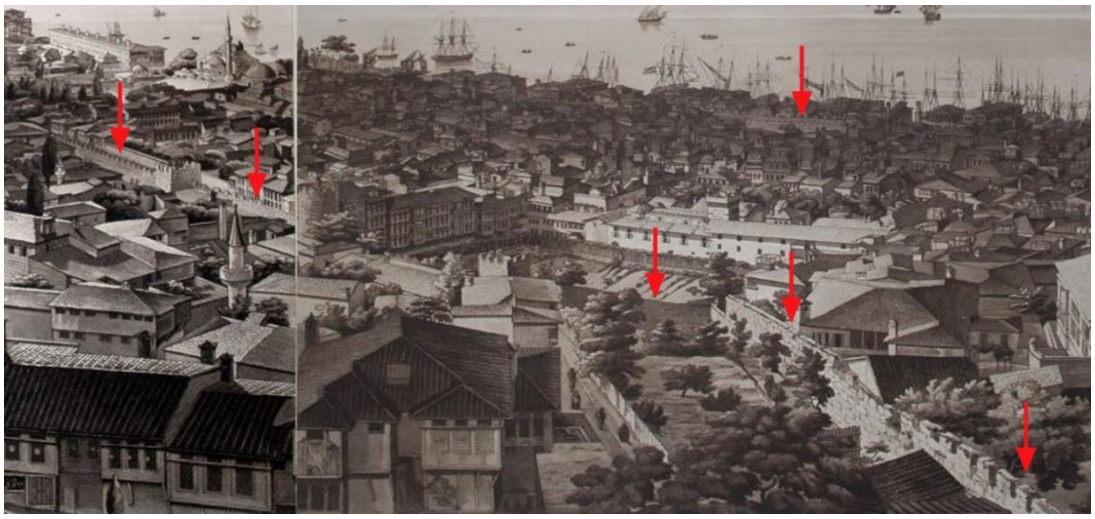

Şekil 3.43 : Barker'ın panoramasında 1400 yılı genişlemesineait surlar (Url-11).

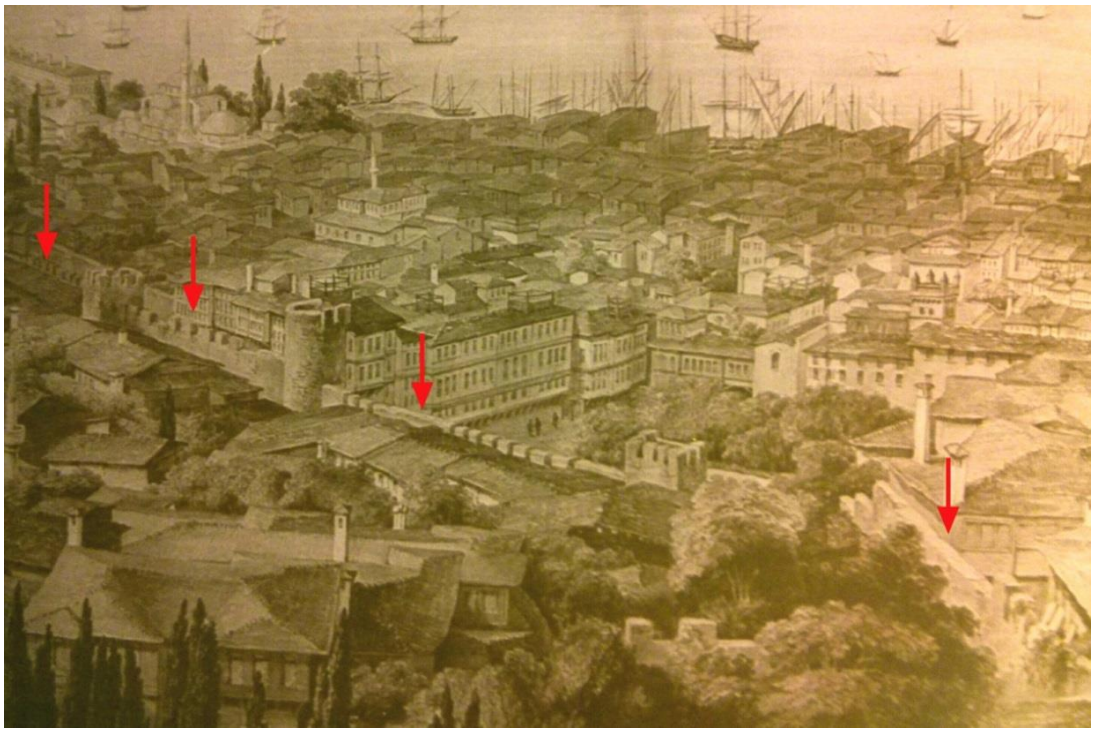

Şekil 3.44 : Bir Galata gravüründe Lüleci Hendek yönündeki surlar (Göncüoğlu, 2009).

Görsel ve yazılı kaynaklardan elde edilebilen veriler doğrultusunda, surların yer yer tek, yer yer çift sıra kemerlerle desteklenen, kimi yerlerde ise bu sistemin hiç kullanılmadığı bir teknikle yapıldığı kanısına varılmaktadır. Bunun yanısıra savunma için yer yer atış deliklerinin bulunduğu mazgallı siperlerin (dendanların) inşa edildiği anlaşılmaktadır. Surlara çıkmak için, bugün için tespit edilemeyen bazı noktalarda bir merdiven sisteminin kurulmuş olabileceği görülmektedir.

3.1.2 Kapılar ile ilgili veriler

Surlar üzerinde bulunan kapıların sayısı ve isimleri ile ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. 15. yüzyılda Galata'yı gezen Petrus Gyllius (1997), Galata Surları'nın deniz tarafında 6 adet kapı olduğunu belirtmiştir. Marie de Launay (1864)'a göre, 1864'te mevcut olan surlarda bulunan kapı sayısı 12'dir. Arseven (1989), Azapkapı'dan Tophane'ye kadar 12 kapı olduğunu, Hâdikatü'l Cevami'de aynı sayıda kapının farklı isimlerle verildiğini; kara tarafında 5, iç surlar üzerinde 2 kapı olmak üzere toplam 19 kapı bulunduğunu yazmıştır. Kömürciyan (1988), İstanbul'un 17. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi verdiği eserinde, deniz surları üzerinde 9, kara dış surları üzerinde 3 adet olmak üzere toplam 12 adet kapı olduğundan bahsetmiştir. Hasluck (1905), 17. yüzyılda İstanbul'da elçilik görevinde bulunan Dr. Covel'ın Galata Surları üzerinde yaptığı çalışmaları anlatırken, çizdiği haritasına da yer vermiştir. Dr. Covel, bu haritada 12 dış sur kapısı ve 4 iç sur kapısı göstermiştir (Şekil 3.45). Kapsamlı bilgi veren Schneider ve Nomidis (1944), deniz tarafında 11, Azapkapısı'ndan Büyük Hendek Caddesi'nin köşesine kadar 2, Büyük Hendek Caddesi'nin başından Bit Pazarı'na kadar 3, Bit Pazarı'ndan Tophane'ye kadar 1, Küçük Kule Kapısı'ndan Karaköy Camii'ne kadar 3, Kuledibi'nden Yanıkkapı'ya kadar 2 kapı ve ayrıca 2 iç kapı olmak üzere toplam 24 kapının ismini vermiştir. 1951 tarihli Mamboury Haritası'nda dış surlar üzerinde 16, iç surlar üzerinde 6 kapı gösterilmiştir. Eyice (1969), dış surlar üzerinde batıdan, Atatürk Köprüsü'nden itibaren kıyı boyunca 12, doğudan itibaren kara tarafında 5; iç surlar üzerinde Şişhane-Kalafatyeri arasında 3, Galata Kulesi-Arap Camii arasında 2, Galata Kulesi'nin doğusu ile Karaköy arasında 3 kapı olmak üzere toplam 25 kapı olduğunu söylemiştir.

Derlenen bilgilere göre deniz surları üzerinde bulunan kapılar batıdan doğuya doğru şunlardır:

1. Azap Kapısı[2]
2. İsimsiz Geçit/Buğluca Geçidi[3]
3. Kürkçü/Kürekçi Kapısı[4]
4. Yağkapanı Kapısı[5]
5. Balıkpazarı Kapısı
6. Karaköy Kapısı[6]
7. Kurşunlu Mahzen/Mağaza Kapısı
8. Yeni Kapı
9. Mumhane Kapısı
10. Kireç Kapısı
11. Eğri Kapı.

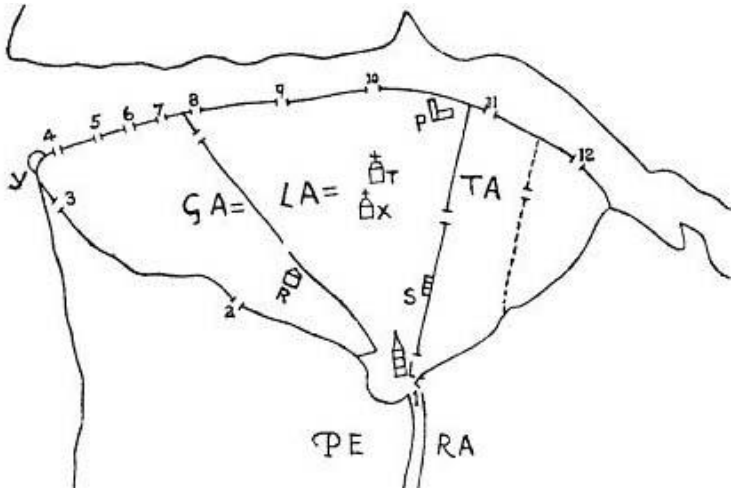

Şekil 3.45 : Dr. Covel'ın eskiz olarak çizdiği Galata surları haritası (Hasluck, 1905).

Kara surları üzerinde bulunan kapılar doğudan batıya doğru şunlardır:

1. Tophane Kapısı
2. Hasanağa Kapısı[7]
3. Küçük Kule Kapısı
4. Büyük Kule Kapısı
5. Yeni Azap Kapısı
6. Meyid Kapısı.

---

[2] Gottwaldt ve Mordtmann (1907) ve Schneider ve Nomidis (1944)'e göre San Antonio Kapısı.
[3] Mamboury (1953)'ye göre San Antonio Kapısı.
[4] Arseven (1989)'e göre Porta Comego.
[5] Mamboury (1953)'ye göre Porta Comego.
[6] Arseven (1989)'e göre Porta Chiara.
[7] Schneider ve Nomidis (1944)'e göre Lülecihendek Kapısı, Mamboury (1953)'e göre Eski Parmak Kapı.

İç surlar üzerinde bulunan kapılar ise kuzeyden güneye doğru, Şişhane-Azapkapı arasında 1. Harup/Sarık Kapı, 2. İç Azap Kapısı; Galata Kulesi-Arap Camii arasında 1. Kule Kapısı, 2. Yanık Kapı; Lülecihendek-Karaköy arasında 1. Horoz Kapı, 2. Meydancık/Voyvoda Kapısı, 3. Küçük Karaköy Kapısı'dır. Buna göre surlar üzerinde toplam 24 kapı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kapılar ile ilgili minyatürler, plan-haritalar ve gravürler dışında çok sayıda görsel veri bulunmamaktadır. Günümüzde varlığını koruyan tek kapı, üzerinde armalı kitabesi de bulunan Harup Kapı'dır (Şekil 3.46).

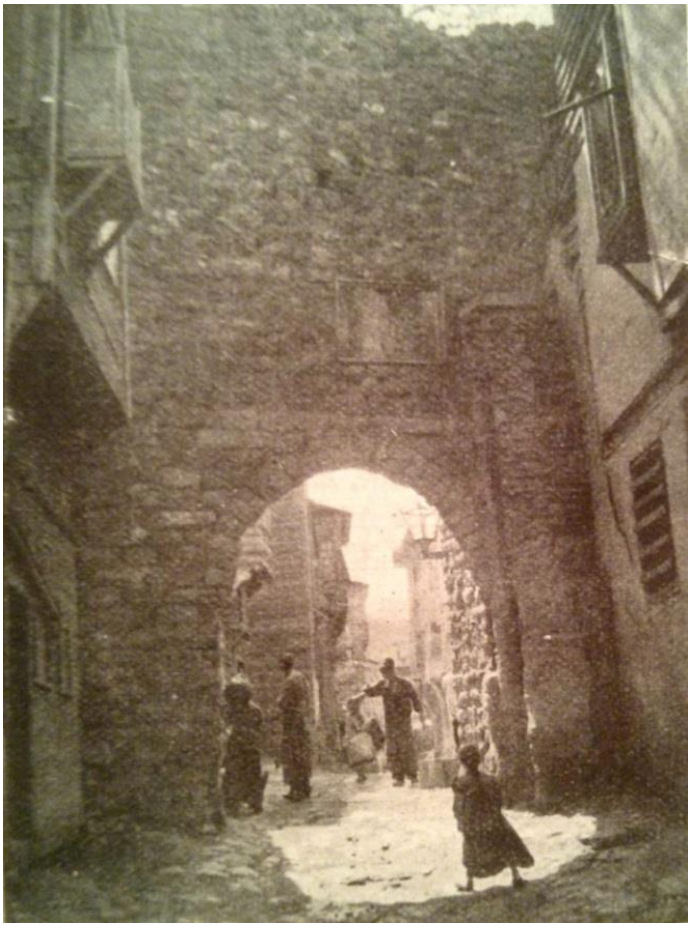

Şekil 3.46 : Harup Kapı'nın eski bir fotoğrafı (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

Buğulu Sokak üzerinde bulunan ve günümüze ulaşmayan Buğluca Geçidi'nin de bir fotoğrafı bulunmaktadır. Burası küçük bir kemerden ibaret bir geçittir. Kemer örgüsünde taş-tuğla almaşık sistem kullanıldığı görülmektedir (Şekil 3.47, Şekil 3.48).

James Robertson'ın panoramasında görülen bir detay, bunun bir kapı olabileceğini düşündürmektedir. Deniz yönünde, Yüksekkaldırım Caddesi hattındaki surların

sonunda bulunan burcun hemen yanındaki kemerli yapı, Karaköy Kapısı olabilir (Şekil 3.49). Bu civarda bir kapı olduğu Mamboury ve Schneider-Nomidis'in haritalarında da görülebilmektedir (Şekil 3.50). Sokak üzerinde bir kemer ve onun üzerinde üçgen bir alınlıkla biten bu yapı Ceneviz yapısından çok geç dönem Osmanlı yapısı izlenimi vermektedir.

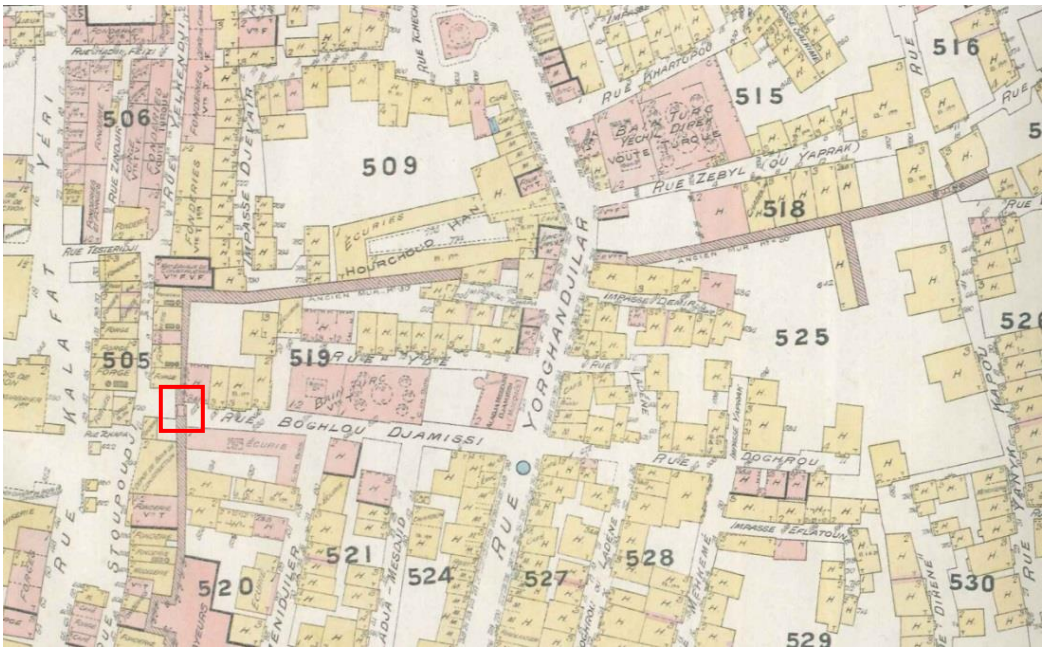

Şekil 3.47 : Goad Haritası'nda Buğluca Geçidi (Charles Edouard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları, 2007).

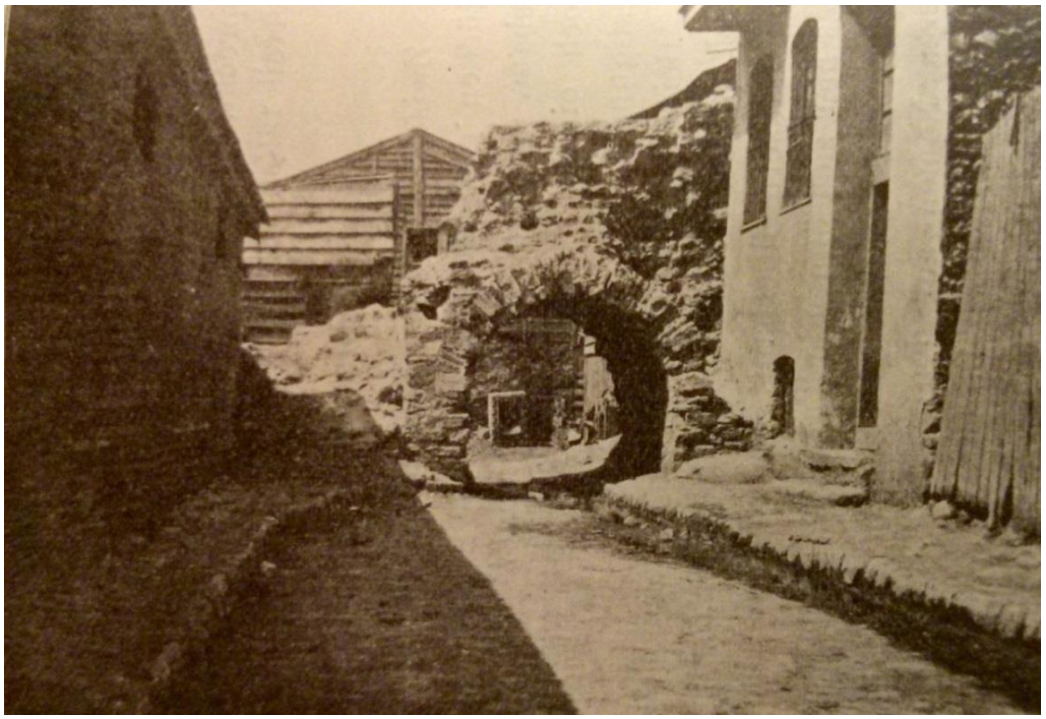

Şekil 3.48 : Buğluca Geçidi (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

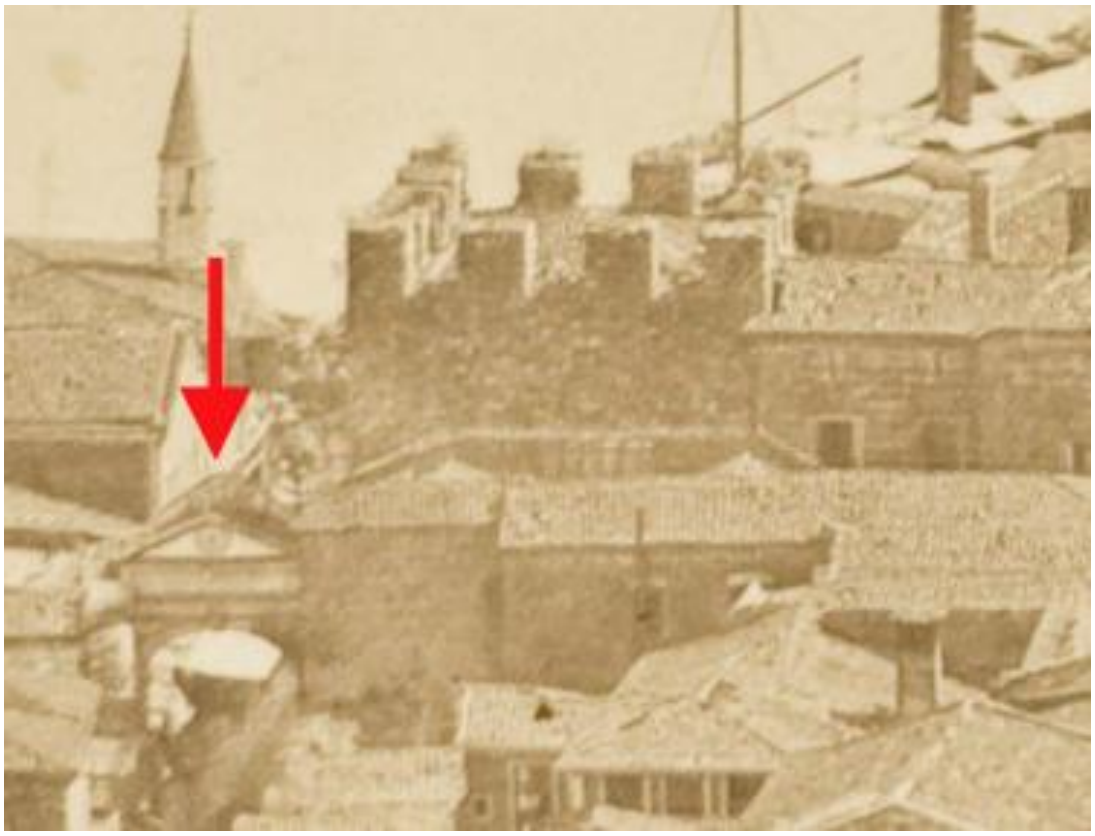

Şekil 3.49 : Karaköy Kapısı olabileceği düşünülen kemerli yapı (İAE).

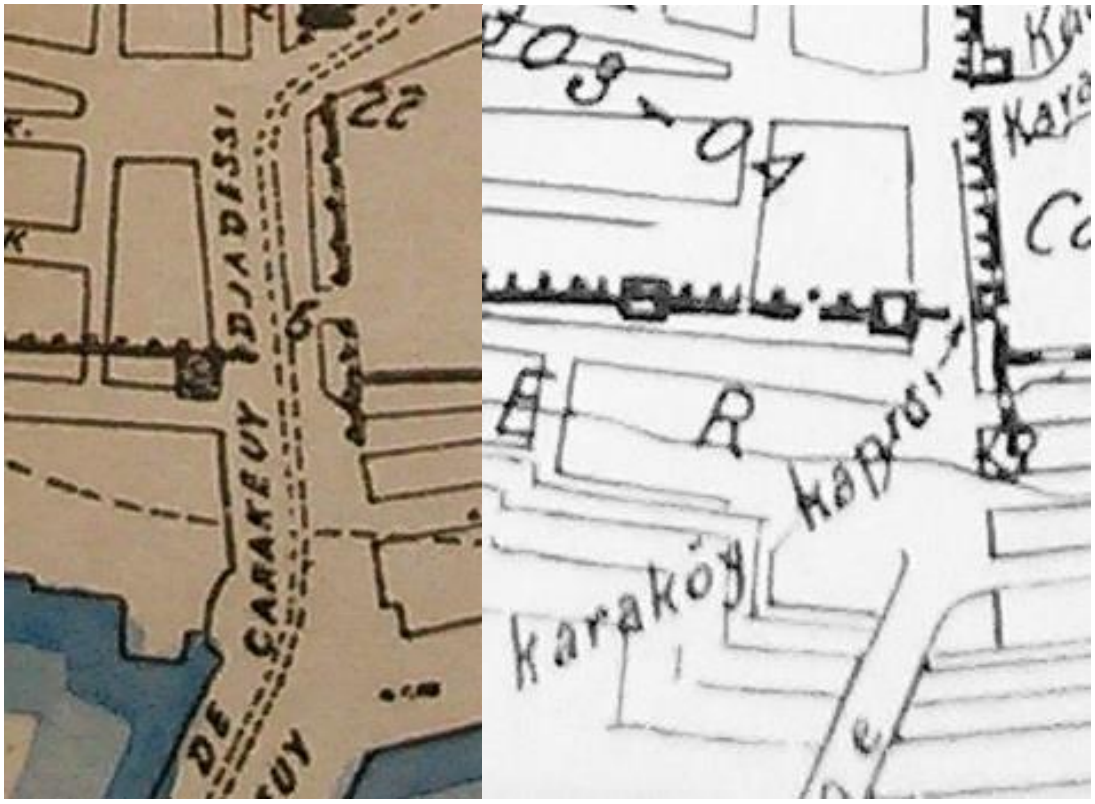

Şekil 3.50 : Haritalarda Karaköy Kapısı (Schneider ve Nomidis, 1946; Mamboury, 1953).

3.1.3 Burçlar ile ilgili veriler

Surları güçlendirmek ve korumak için inşa edilen burçların sayısı da kapılar gibi net olarak bilinmemekte, bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. De Launay (1864), yaptığı belgeleme çalışmasında, deniz tarafında, aralarında 33 metreden fazla mesafe bulunmayan 12 burç olduğunu ve toplam burç sayısının 24 olduğunu söylemiştir. Ancak, bu sayı o dönem hala ayakta olan burçların sayısıdır. Buondelmonti'nin 1422 yılında çizdiği İstanbul Haritası'nda Galata'da 22 adet burç vardır. Bu sayı 1537 tarihli Matrakçı Nasuh minyatüründe 48'dir. 1550 yılında Nakkaş Osman'ın çizdiği İstanbul tasvirinde 67 adet burç görülmektedir. Kitab-ı Bahriye'de görülen Galata çiziminde 18 burç bulunmaktadır. Surların kaç adet burçla korunduğuna dair daha doğru verilere 18. yüzyıldan itibaren çizilmeye başlanan haritalardan ulaşılabilir. Kauffer'in 1776 tarihli haritasında 33; d'Ostoya'nın 1858-1860 tarihli haritasında 35; Arseven (1989)'in haritasında 38; Schneider ve Nomidis (1944)'in haritasında 39; Mamboury (1951)'nin haritasında ise 40 adet burç bulunmaktadır. Haritalarda Mumhane Caddesi üzerinde bulunan surlar üzerinde görece az sayıda burç bulunması, buradaki surların zaman içinde tamamen ortadan kalktığını, dolayısıyla burç sayısının 40'tan fazla olabileceğini düşündürmektedir.

Dörtgen veya U planlı burçlar yaklaşık 36 m²'lik taban alanına sahiptir. Ayrıca her birine Aziz Bartholemeo, Bakire Meryem, Aziz Nicholas, Aziz Michael gibi koruyucu azizlerin ismi verilmiştir. Kaynaklara göre, surlarda olduğu gibi burçlarda da mazgallı siperler vardı ve platform kısmında mancınık gibi geleneksel savaş makineleri bulunmaktaydı (De Launay, 1864; Mamboury, 1953). Bu bilgiye göre burçların çatısının olamayacağı düşünülmekteyse de; bazı gravürlerde burçların tamamının, bazısında ise bir kısmının çatılı çizilmiş olması farklı uygulamalar olduğunu göstermektedir.

Burçların gösterdiği çeşitliliğe ilişkin ipucu elde edilebilen verilerden biri, Alman seyyah Melchior Lorichs'in 1559 yılında yaptığı İstanbul panoraması gravürüdür. Panoramada Galata Surları'na ait, deniz tarafında bulunan dokuz burç görülmekte ve burçların tamamının birbirinden farklı mimari özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Lorichs gravürüne göre, dairesel, dörtgen ve U planlı; çatılı ve çatısız, dendanlı ve dendansız burçlar bulunmaktadır. Kimi burçlarda pencere açıklıkları bulunmasına karşın, kimisinde hiç açıklık bulunmadığı görülmektedir (Şekil 3.51).

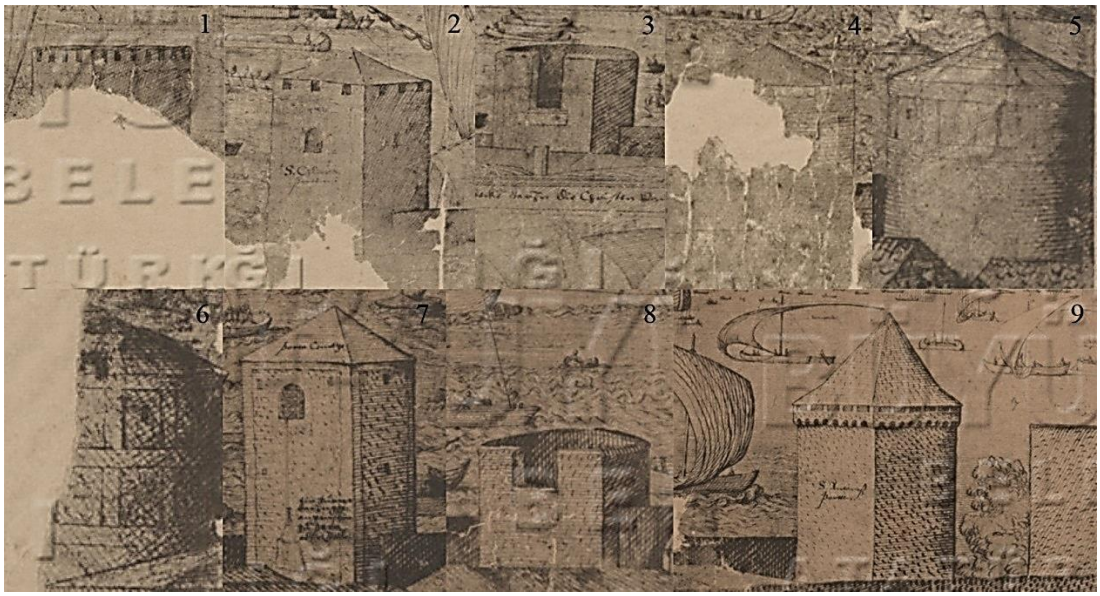

Şekil 3.51 : Lorichs'in İstanbul panoramasında Galata Surları'na ait burçlar (Oberhummer, 1902).

Burçların dendanları bazı görsellerde çıkma biçiminde görülmektedir. Bu çıkmalar genellikle küçük kemerlerle desteklenmiştir. Kimi görsellerde ise sadece birkaç burcun bu çıkmalara sahip olduğu, diğerlerinin daha sade bir görünümde olduğu görülmektedir. Örneğin, Pîrî Reis'in Portolan Atlası'nda bulunan İstanbul görünümünde yalnızca Büyük Hendek ve Lüleci Hendek Caddeleri hattındaki surların dönüş noktasında bulunan burçlar ve deniz surları üzerinde bulunan bir burç bu şekilde gösterilmiştir. Bunlar, diğer burçlardan daha yüksek olmalarıyla da diğerlerinden farklılaşmaktadır (Şekil 3.52).

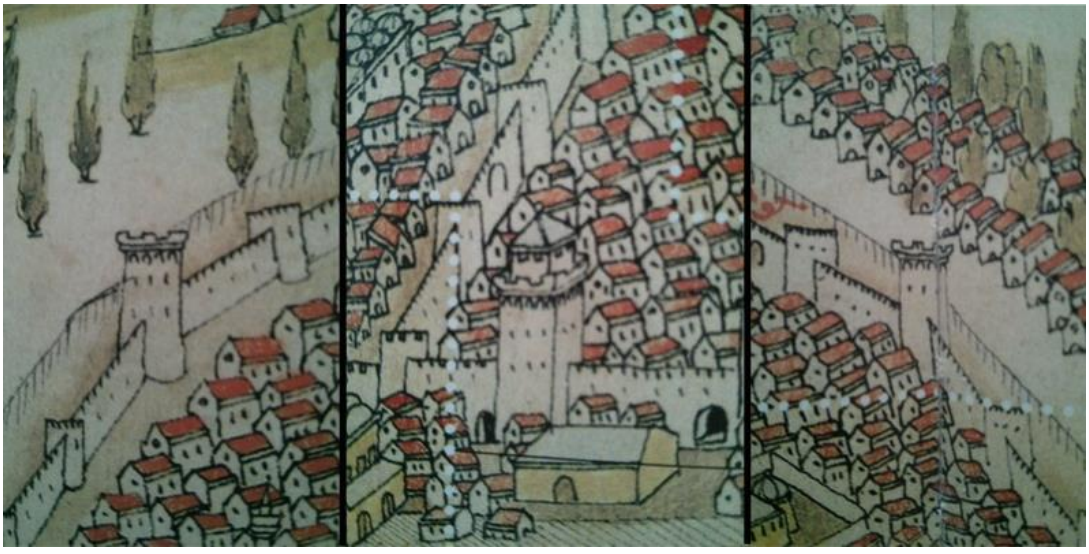

Şekil 3.52 : Portolan Atlası Galata görünümünde çıkmalı dendana sahip burçlar (Ülkekul, 2013).

Galata Surları'nın görülebildiği fotoğraflarda çıkmalı dendanlara sahip olan burç yoktur. Yalnızca James Robertson'ın panoramasında Yüksekkaldırım Caddesi hattındaki burçlardan birinin dendanlarında bir malzeme ya da doku farklılığı olduğu görülebilmektedir (Şekil 3.53). Ancak, bu veri dendanın çıkmalı olup olmadığı konusunda yorum yapmak için yeterli değildir. Bu burcun dendanında görülen farklılaşma diğer burçlarda görülmemiştir.

Şekil 3.53 : Yüksekkaldırım Caddesi hattında bulunan bir burcun dendanları (İAE).

Robertson'ın İstanbul panoramasında görülen, Rüstem Paşa Hanı önünde bulunan burçta ise, dendanlar yerine, çatı konstrüksiyonuna ait olabilecek bir iz görülmektedir (Şekil 3.54). Bu durum dendanların zaman içinde yıkılıp yerine çatı yapılmış olabileceği fikrini akla getirse de, fotoğraf ve gravürlerden anlaşıldığı kadarıyla burçlara sonradan çatı eklendiğinde dendanlar yıkılmak yerine olduğu gibi bırakılmıştır. Ancak bu burcun duvar bitişi oldukça düzgün görünmekte, bu da en azından bu burçta yapıldığı tarihten beri çatı bulunabileceği fikrini güçlendirmektedir.

1801 tarihli Barker gravüründe de bu burcun çatısı olduğu görülmektedir (Şekil 3.55). Bu özelliği taşıyan başka burçlar olduğuna dair fotoğraf verisi elde edilememiştir. Ancak yine de, bazı gravürlerde de görüldüğü gibi Galata Surları'na ait burçların en azından bir kısmının çatılı olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 3.54 : Rüstem Paşa Hanı önünde bulunan burcun çatı izi (İAE).

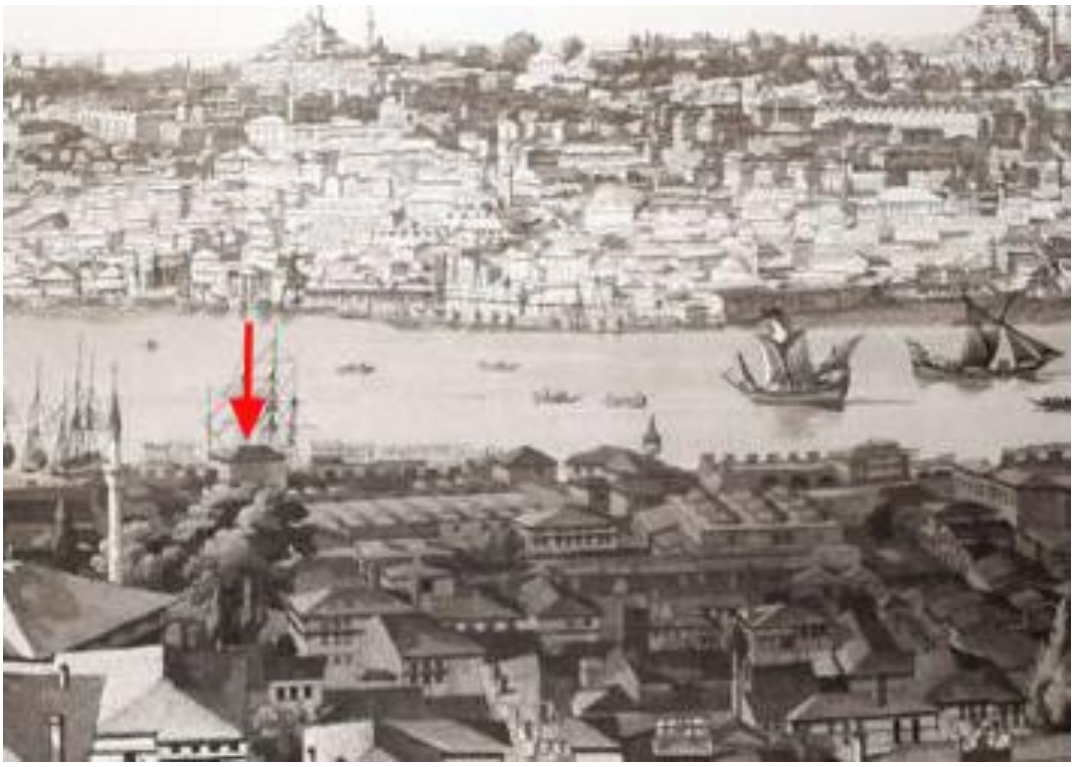

Şekil 3.55 : Barker'ın gravüründe Rüstem Paşa Hanı önünde bulunan burcun çatısı (Url-11).

Burçlarla ilgili bir başka konu, surlar ve burçlar arasındaki kot ilişkilerinin ne şekilde çözümlendiğidir. Örneğin Şekil 3.54'te bulunan fotoğrafta burcun sur içine bakan cephesinde iki küçük penceresi bulunduğu görülmektedir. Bu pencereler, orada bir

kat olduğunu vurgulamakta, diğer yandan surların seğirdim kotundan bu mekana nasıl girildiği sorusu cevaplanamamaktadır. Bu sorunun cevabı, olasılıkla tüm burçlar için farklıdır. Örneğin, Büyük Hendek Caddesi hattında bulunan burçlara bakıldığında surların burçlarla yan cepheden birleştiği görülmektedir (Şekil 3.56). Dolayısıyla burçların yan cephelerinin en az birinde bir giriş açıklığı olması gerektiği düşünülse de, ne gravür ne de fotoğraflar bununla ilgili yeterli bilgi vermektedir.

Şekil 3.56 : d'Ostoya haritasında Büyük Hendek hattındaki burçlar.

Şekil 3.56'da 2 numara ile gösterilen burcun görülebildiği 1852 tarihli bir fotoğrafta, burcun batı cephesinde seğirdim kotu seviyesinde kapıya benzer bir açıklığın yer aldığı görülmektedir. Ancak surlardaki dendanların perdelemesi nedeniyle kesin bir kanıya varılamamaktadır (Şekil 3.57).

Şekil 3.56'da 3 numara ile gösterilen burçta da 2 numaralı burçta olduğu gibi batı cephesinde seğirdim kotu seviyesinde bir kapı açıklığı bulunduğu, farklı tarihlerde çekildiği anlaşılan iki fotoğrafta görülmektedir (Şekil 3.58, Şekil 3.59). Şekil 3.58'deki fotoğrafta surların dendanları bulunmaktadır. Şekil 3.59'da ise surlar etrafında yapılaşma arttığı için dendanlar görülememekte, kapının yanında, burcun arka cephesine bitişik bir duvar görülmektedir. Bu duvar dendan gibi algılansa da Şekil 3.58'de görülen dendanın konumu ile çelişmektedir. Ancak, surların konum ve işlevi gereği dendanların Şekil 3.58'de görüldüğü gibi olması beklenir. Şekil 2.59'da görülen duvar sura bitişik bir başka yapıya ait olmalıdır.

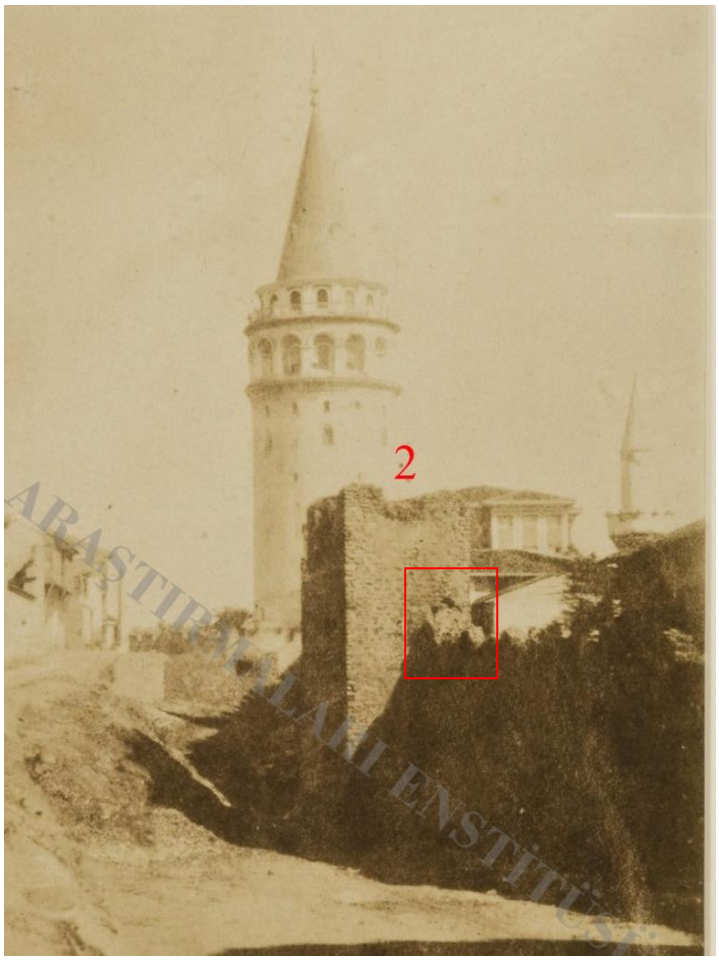

Şekil 3.57 : Büyük Hendek hattındaki 2 no'lu burç (İAE).

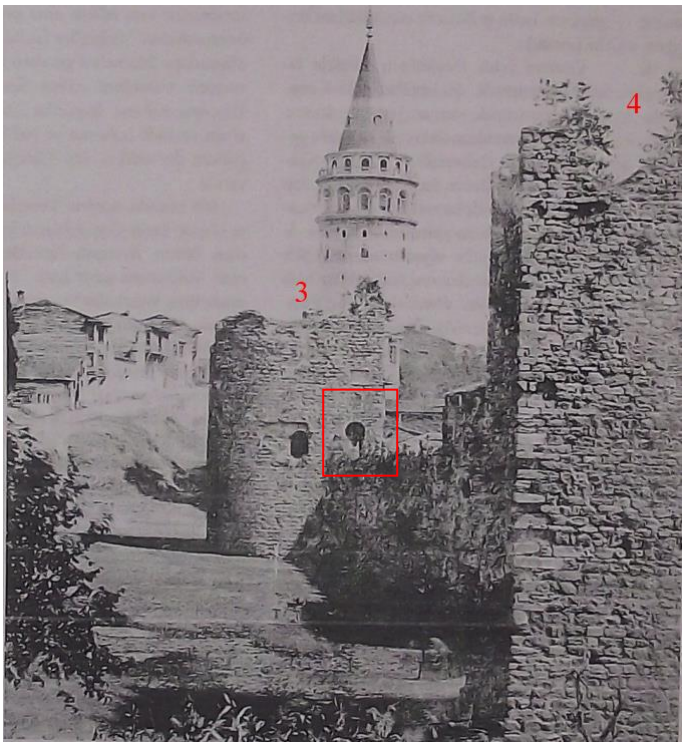

Şekil 3.58 : Büyük Hendek hattındaki 3 no'lu burç (Hür, 2010).

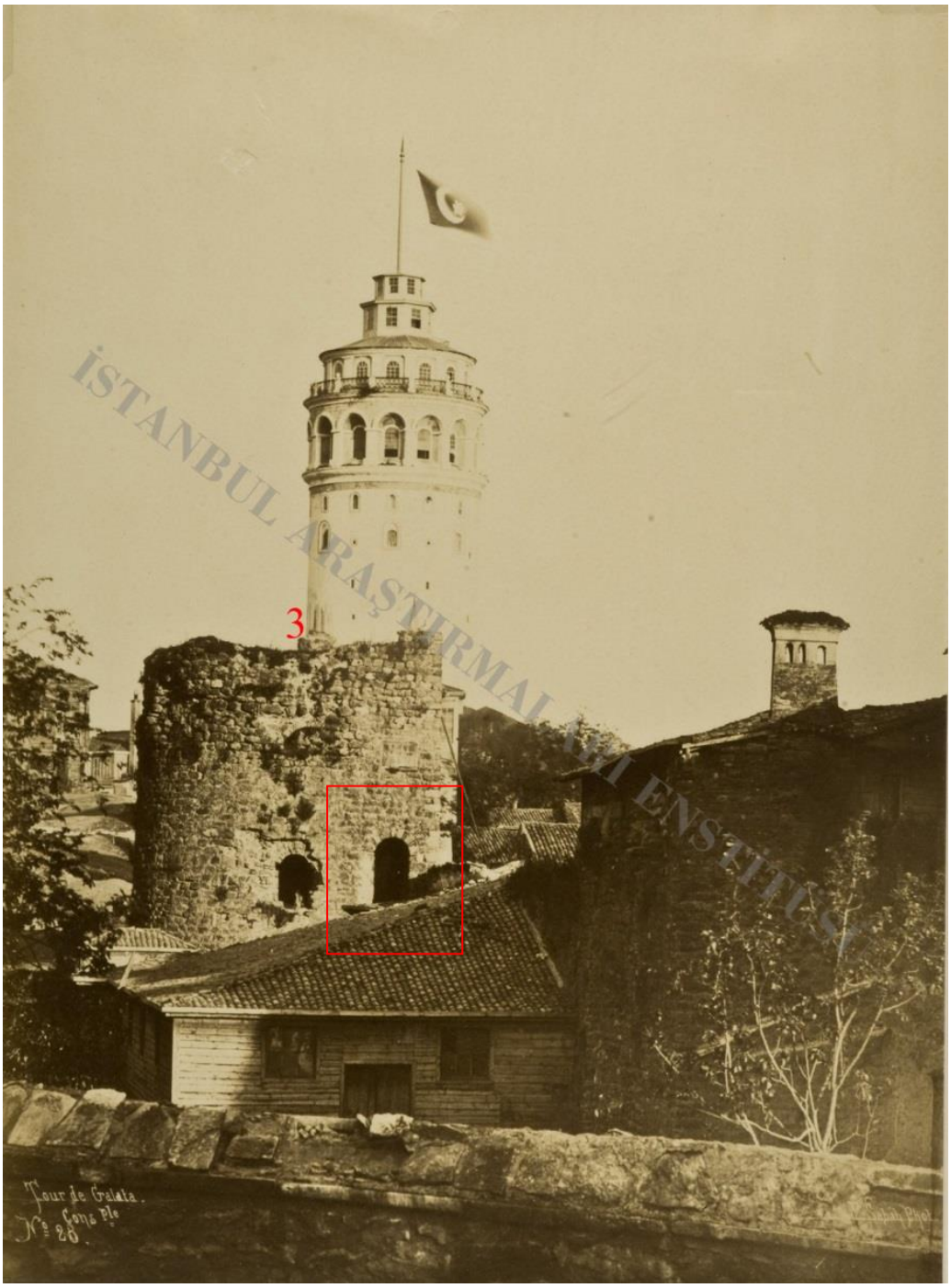

Şekil 3.59 : Büyük Hendek hattındaki 3 no'lu burç (İAE).

Lüleci Hendek Caddesi ile Yüksekkaldırım Caddesi hattında ilerleyen surların kesişim noktasında bulunan burçta ise yukarıda verilen örneklerden farklı bir durum gözlenmekte, burcun batı yönündeki iç cephesinde seğirdim kotundan girilebilecek seviyede bir kapı bulunduğu kısmen de olsa görülebilmektedir. Burada, surlar burç tarafından kesintiye uğratılmamakta, yürüme yolu burcun önünden devam etmektedir. Yüksekkaldırım yönünde aşağıya doğru inen surların bir merdiven ile seğirdim kotunun seviyesinin düşürüldüğü görülmektedir (Şekil 3.60).

Şekil 3.60 : Lüleci Hendek ve Yüksekkaldırım hatlarındaki surların kesişiminde bulunan burç (İAE).

Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne kadar inen surlar üzerindeki burçların görülebildiği Barker'ın panoramasında, buradaki surların, burçların sur içine bakan cephesine doğru indiği, ancak aralarında bir bağlantı kurulmadığı görülmektedir. Bu ilişki, burada bulunan, Galata Kulesi'nden sonraki ikinci burca ait bir fotoğrafta da belirsizlik içermektedir (Şekil 3.61, Şekil 3.62). Ancak, Bölüm 2.3'te de bahsedildiği üzere ikinci burcun arkasında sur hala ayaktadır ve Şekil 3.62'de görülen kemerli kısım, seğirdim kotundan burca girilen yer olmalıdır.

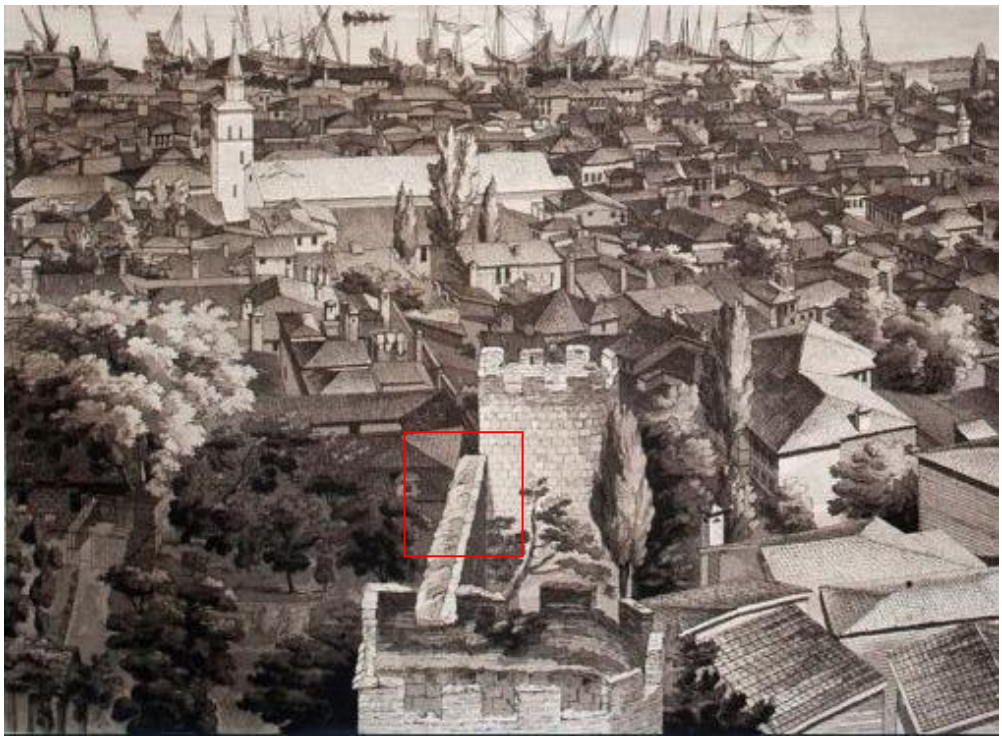

Şekil 3.61 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattında burçlar (Url-11).

Şekil 3.62 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattındaki ikinci burç ve sur ilişkisi (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

Günümüzde mevcut olan burçlar üzerinde dönemsel kullanımlardan dolayı pencere ve kapı boşlukları açılmış olsa da, sağlıklı veriler elde edilebilen görseller

incelendiğinde, burçların sur dışına bakan cephelerinde genellikle yalnızca atış delikleri bulunduğu görülmektedir (Şekil 3.63, Şekil 3.64, Şekil 3.65, Şekil 3.66).

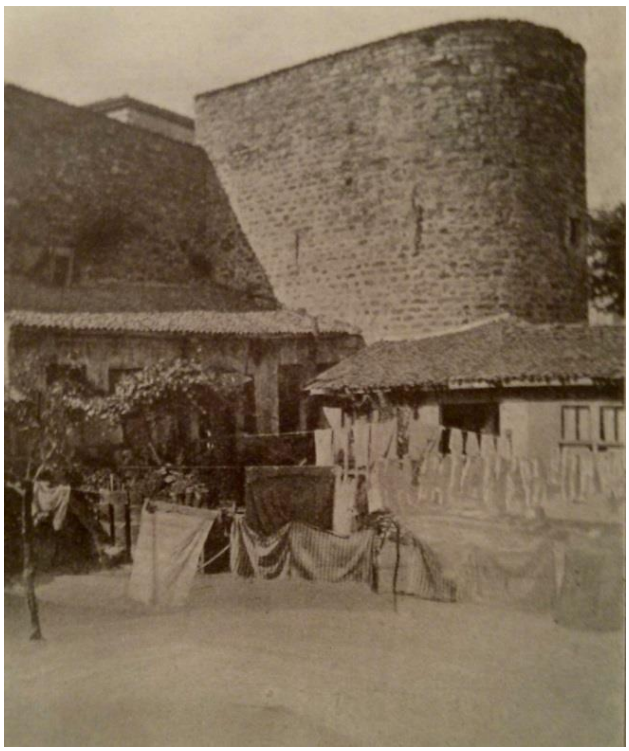

Şekil 3.63 : Galata Kulesi'nden Voyvoda Caddesi'ne doğru inen sur hattındaki ikinci burcun kuzey cephesi (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

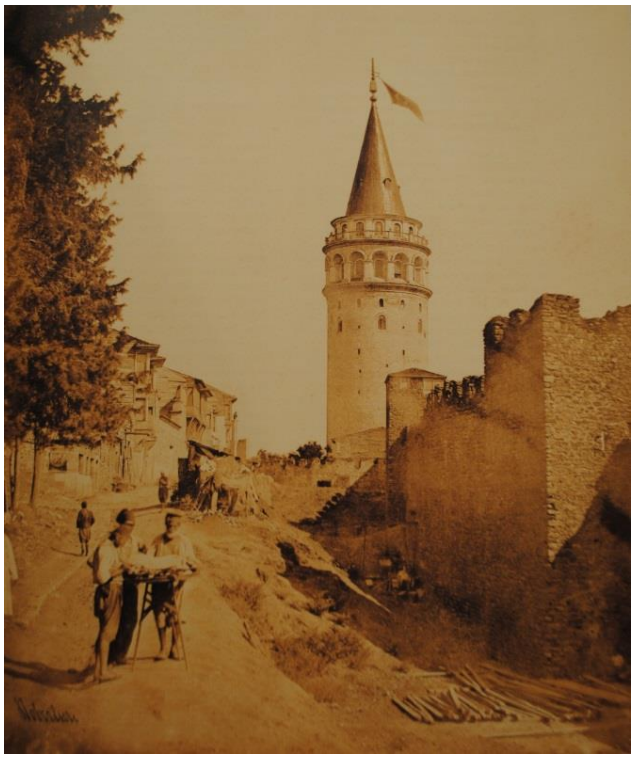

Şekil 3.64 : 1854 yılında Büyük Hendek Caddesi hattındaki sur ve burçlar (Öztuncay, 2013).

Şekil 3.65 : 1857 yılında Büyük Hendek Caddesi hattındaki sur ve burçlar (Öztuncay, 2013).

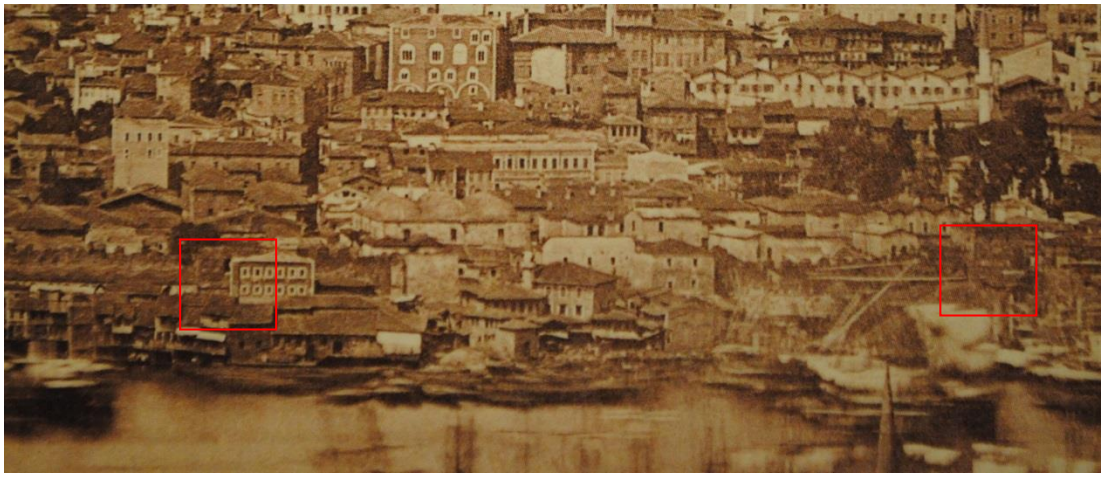

Şekil 3.66 : Yelkenciler ve Fermeneciler Caddeleri üzerindeki burçların dış cepheleri (Öztuncay, 2013).

Diğer cephelerdeki pencere boyutları ile ilgili yorum yapmak zordur. Zira mevcut verilerden pencerelerin özgünlüğü konusunda karara varılamamaktadır. Ancak, fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla sur içine bakan cephelerde büyük boşluklar

bulunabilmektedir. Robertson'ın Galata panoramasında Büyük Hendek hattından Şişhane'ye doğru inen sur hattındaki burçların iç cepheleri görülmekte ve bu cephelerde açıklıklar bulunduğu görülebilmektedir (Şekil 3.67, Şekil 3.68).

Şekil 3.67 : d'Ostoya Haritası'nda Büyük Hendek'ten Şişhane'ye doğru ilerleyen sur üzerindeki burçlar.

Şekil 3.68 : Robertson'ın panoramasında Büyük Hendek'ten Şişhane'ye doğru ilerleyen sur üzerindeki burçlar (Öztuncay, 2013).

Galata Surları'nı oluşturan kuleler arasında en önemlisi ve en görkemlisi şüphesiz Galata Kulesi'dir. Kule, Galata'nın kara tarafından gelecek tehlikelere karşı korunmasını sağlamıştır. Bizans kaynaklarında *Megalos Pyrgos* (Büyük Burç), Cenova kaynaklarında *Cristea Turris* (İsa Kulesi) olarak geçen kulenin Bizans döneminde yapıldığı ve Cenevizlerce ele geçirilip yükseltildiğine dair bir iddia olsa da, kulenin yine Galata Kulesi adıyla anılan, bugünkü Yeraltı Camii'nin yerinde bulunan Kastellion ile karıştırıldığı düşünülmektedir. Kulenin hemen altındaki Yüksekkaldırım Caddesi ile Lüleci Hendek Caddesi'nin köşesinde Küçük Kule Kapısı'nın yanındaki Aziz Nicholas Burcu üzerindeki levhada 1349 tarihi bulunduğundan, Galata Kulesi'nin yapım tarihinin de 1349 olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. (Eyice, 1969).

1445 veya 1446 yılında Galata Kulesi yükseltilmiştir. 1453'te Sultan II. Mehmed'in, kule yüksekliğinin 7.5 metre düşürülmesini emretmesinden sonra, aynı dönemde Zağanos Paşa yönetiminde onarıldığı da söylenir. 1509 depreminde Galata Kulesi ve surlarının zarar gördüğü bilinse de, hasarın ne boyutta olduğu bilinmemekte; bazı kaynaklarda Kule'nin tamamen yıkıldığı iddia edilmektedir. Temele kadar yıkılmış olmasa da; 13.20 m (2. kat) ve 17.17 m (3. kat) kotlarındaki tuğla kuşakların bu dönemde Mimar Murad bin Hayreddin idaresinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Kule, 16. yüzyılda zindan, 17. yüzyılda gemi levazım ambarı, 18. yüzyıldan itibaren de yangın kulesi olarak kullanılmıştır (Eyice, 1969).

1794 yılında meydana gelen yangında Galata Kulesi'nin kurşun kaplı ahşap çatısı ve üst kattaki iki oda, merdivenlerle birlikte tamamen yanmıştır. III. Selim, yangında zarar gören taş duvarı hasar gördüğü için yaklaşık 190 cm yıktırmış; yerine taş konsollara oturan ahşap taşıyıcılı cihannüma katı ve çatı külahı yapılmış ve ayrıca cihannüma katında birbirine dik eksenlerde yer alan dört cumba oluşturulmuştur (Anadol ve Arıoğlu, 2004). 19. yüzyıl başlarında İstanbul'a gelen Melling'in İstanbul ve Sarayburnu'nu Pera yönünden resmettiği gravüründe, Galata Kulesi detaylı bir şekilde görülmektedir. Kulenin biraz aşağısında surlara ait bir burç da görülmektedir. Bu gravürede Galata Kulesi'nin teras kısmının hemen altındaki küçük kemer dizisi de çizilmiştir (Şekil 3.69). Kule, bu dört cumbalı görünümünü II.Mahmud döneminde, 1832 yılındaki yangına kadar korumuştur. Yangından sonra ahşap cihannüma yerine kagir duvarlı bir salon ve onun üzerine yine bir cihannüma katı ve balkon yapılarak,

kule yükseltilmiştir. Külah yine ahşap yapılarak kurşun ile kaplanmıştır (Anadol ve Arıoğlu, 2004).

Son yapılan külah çatı da 1875 yılındaki fırtınada uçmuştur. Yerine yeniden çatı yapmak yerine iki ahşap kat yapılmış ve kule 1962-1963 yıllarında başlayan restorasyona kadar bu görünümünü korumuştur. 1962'de ise çatı ve döşemelerde deformasyon ve çürümeler olduğu gerekçesiyle kullanıma kapatılıp, turistik amaçlı ele alınıp restore edilmiş ve 1967 yılında yeniden hizmete açılmıştır (Anadol ve Arıoğlu, 2004).

Şekil 3.69 : Melling'in Galata gravüründe Galata Kulesi (Melling, 2012).

Galata Kulesi'nin surlar ile olan ilişkisini bugünkü durumuna bakarak anlamak kolay değildir. Ancak, haritalarda Lüleci Hendek hattında ilerleyen sur ile Voyvoda Caddesi'ne doğru ilerleyen surların Galata Kulesi'ne bitişik olduğu görülmektedir. Robertson'a ait Galata panoramasında Voyvoda Caddesi'ne ilerleyen surlar görülebilmekte, bunların Galata Kulesi ile birleştiği yerde kapı benzeri bir açıklık algılanmaktadır (Şekil 3.70). Fotoğraf yeterince detay vermediğinden kesin bir yorum yapılamamaktadır. Ancak, Galata Kulesi üzerinde yapılan incelemelerde, söz

konusu hatta bulunan surların Kule ile birleştiği tahmin edilen noktada sonradan küçültüldüğü anlaşılan sivri kemerli bir pencere bulunduğu görülmüştür. Bu pencere açıklığı, Kule'den surlar üzerine çıkılan ve sonradan küçültülen bir kapı açıklığı olabilir (Şekil 3.71). Lüleci Hendek yönünden gelen surların görüldüğü bir fotoğrafta ise, surların Kule ile birleşen kısmının yıkıldığı, kule duvarında surların izinin bulunduğu görülmekteyse de, burada kapı boşluğu bulunmamaktadır (Şekil 3.72).

Şekil 3.70 : Galata Kulesi ile Voyvoda Caddesi'ne inen surların birleşim yeri (Öztuncay, 2013).

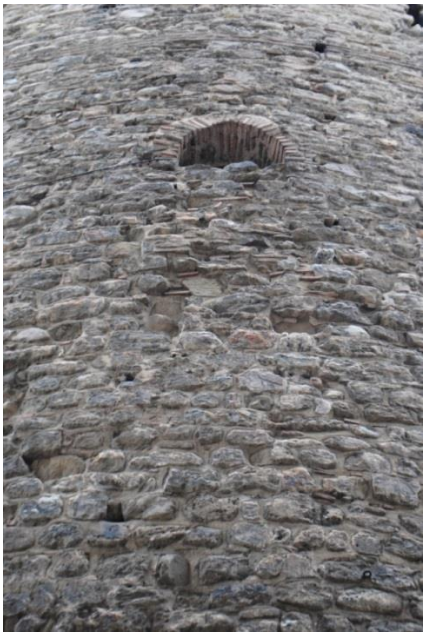

Şekil 3.71 : Galata Kulesi'nde sonradan kapatıldığı düşünülen açıklık (Sur, 2014).

Şekil 3.72 : Galata Kulesi üzerinde yıkılan sur parçasının izleri (İAE).

3.2 Cenova Surları Araştırması

Cenova, İtalya'nın kuzeybatısında bulunan bir liman kenti olup, Liguria bölgesinin de başkentidir (Şekil 3.73). Tarihi oldukça eskiye dayanan Cenova, 1005-1797 yılları arasında bağımsız Cenova Cumhuriyeti halini almış ve bu dönemde kolonileşmiştir. Gerek coğrafi konumu, gerekse önemli tarihi yollar üzerinde bulunması nedeniyle Cenova, her zaman saldırılara açık bir konumda bulunmuş ve dolayısıyla 9. yüzyıldan itibaren kent surlarıyla çevrelenmiştir.

Şekil 3.73 : Cenova'nın konumu (Google Haritalar, Url-1, 2013).

Cenova ile ilgili en eski belge, M.Ö. 117 yılından kalma *Tavola bronzea di Polcevera* (*Sententia Minuciorum*) adı verilen tunç tablettir. Bu dönemde Cenova (Genua), gücü artmakta olan bir *oppidum* (geniş, savunulan bir yerleşim)'dur ve Roma ile "*foedus aequum*" antlaşması vardır. Bu antlaşma uyarınca taraflar eşit kabul edilmiş olup, savaş durumunda birbirlerine yardımda bulunmakla yükümlüdürler. Cenova'nın gücü, daha sonarları "*municipium*" (şehir) olmasıyla daha da artacaktır. Cenova, asıl olarak Orta Çağ'da giderek kıtalararası ağların merkezi olur kentsel olarak örgütlenmesi hızlanır (Cevini ve Poleggi, 1981).

3.2.1 İlk yerleşim ve XII. yüzyıla kadar kent surları

19. yüzyılda yapılan araştırmalar, Cenova'da Orta Çağ'dan önce de fiziksel ve kentsel bir yaşam alanının var olduğunu kanıtlamıştır. Buna göre kentte, Roma Dönemi'nden kalma bir antik liman, bir tiyatro, bir amfitiyatro ve kare biçimli bir "*castrum*" bulunuyordu (Şekil 3.74). Yerleşim surlarla çevrilmişti (Cevini ve Poleggi, 1981). İlk yazılı kaynaklar MS 641'de Lombardlar tarafından yıkılana kadar kentte surların var olduğundan bahsederken, sonraları yapılan kazılarda MÖ 5. yüzyıla ait bir grup sur kalıntısı bulunmuştur (Decri, 2006).

16. yüzyılda araştırmacılar, o güne kadar yapılan kent surlarının bir listesini çıkarmışlardır. Buna göre surların tarihlendirilmeleri şu şekildedir:

1) Bilinmeyen tarih,
2) 935,
3) 1155-1159,
4) 1276,
5) 1320,
6) 1536 (Decri, 2006).

935 yılında ne yapıldığı tam olarak bilinmemekle beraber, rekonstrüksiyon yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Bunun sebebi ise 934 yılında uzun bir kuşatmadan sonra alınan Cenova için, Arapça kaynaklarda duvarlarında gedikler açıldığından bahsedilmesidir (Decri, 2006). Bu bilgi, bu tarihten önce kentte surlar bulunduğunu doğrulamaktadır (Şekil 3.75).

Cenova Surları hakkında kesin olarak bilinen tarihlerden biri 952'dir. Belgeler anılan tarihte kentte bir "*muro civitatis*" (kent duvarı) bulunduğunu belirtmektedir. X. yüzyıla ait surlara sonradan bir beşgen ve bir dörtgen kule eklendiği kaynaklarda

geçmektedir. Varlığını sürdüren ve bu döneme ait olduğu düşünülen sur parçalarından birine ait harç analizi yapılmış ve daha geç bir döneme ait olduğu tespit edilmiştir. Kaynaklarda adı geçen kapılar bulunsa da, günümüzde bu döneme ait kalıntı bulunmamaktadır (Şekil 3.76, Şekil 3.77) (Decri, 2006).

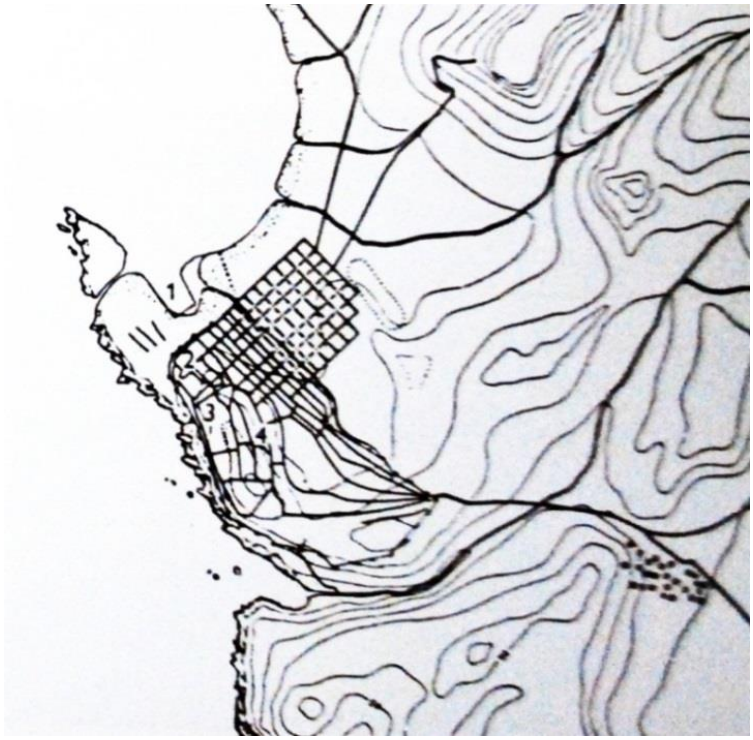

Şekil 3.74 : Cenova'nın Roma Dönemi'ndeki yerleşim biçimi (Cevini ve Poleggi, 1981).

Şekil 3.75 : XI. yüzyılda Cenova (Cevini ve Poleggi, 1981).

Cappellini (1953)'ye göre ise, bu surlar üç kule tarafından korunmuştur; bunlardan biri olan Torre degli Embriaci, değişiklik geçirmiş olmakla birlikte günümüzde hala ayaktadır (Şekil 3.78).

X. yüzyıl surları yaklaşık 1 Roma mili (yaklaşık 1.5 km) uzunluğundaydı ve 22 hektarlık bir alanı kapsıyordu. Bu surlar üzerinde 4 kapı bulunuyordu, bunlar; Porta Superana, Porta Castri, Porta Serravalle ve Porta di San Pietro idi (Cevini ve Poleggi, 1981).

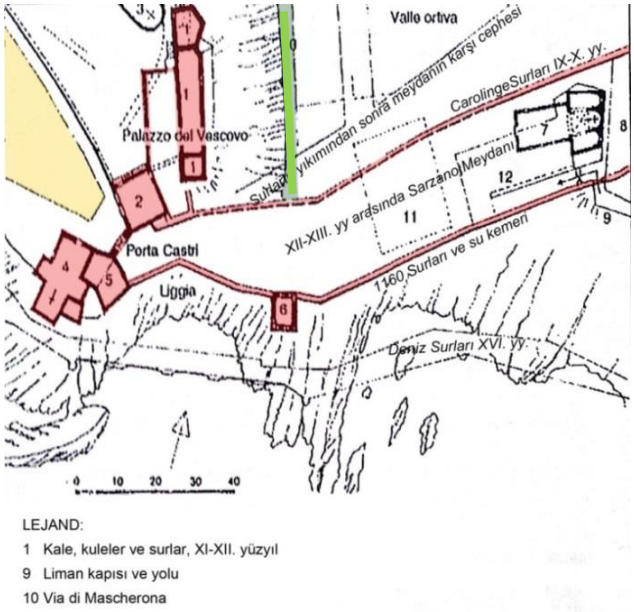

Şekil 3.76 : IX-X. yüzyıl surları ile XII. yüzyıl surlarının ve Porta Castri'nin restitüsyon çizimi (Decri, 2006; Düzenleme: Sur, S.).

Şekil 3.77 : Bölgenin günümüzdeki durumu (Google Hava Fotoğrafı, 2013).

Şekil 3.78 : Torre degli Embriaci (Sur, 2013).

3.2.2 XII-XIII. yüzyıl (Barbarossa) surları

Cenova, 11. yüzyıldan itibaren deniz ticaretinde giderek yükselmeye başlasa da, bununla beraber çeşitli politik sorunlar da yaşamaktaydı. 12. yüzyılda, Doğu'ya giden deniz yolları üzerindeki işgaller, Konstantinopolis'te çoktan bazı avantajlar elde etmiş olan Venedik ve Pisa ile rekabet ve Bizans'ın güvenini kazanma gereksinimi Cenova'yı politik olarak meşgul etmekteydi.

Bu dönemde Cenova'nın nüfus artışı ve denizcilik ve ticaretteki sıçraması, sürekli tedarik ve uzun mesafelerde trafiğin güvenliğini sağlamayı gerektirmiştir. (Cevini ve Poleggi, 1981). Dolayısıyla Cenova, yeni koloniler kurmaya başlamıştır.

1133'ten itibaren büyümeye karşılık verebilen ve kontol edilebilir kentsel tasarım için önlemler alınmaya başlanmıştır. 12. yüzyılın ortalarında kentin görünümünü önemli derecede etkileyecek iki yapılaşma vardır: *Ripa maris*[8]'in inşası ve 1155-63 yılları arasında surların yapımı (Cevini ve Poleggi, 1981).

[8] *Ripa maris*: Cenova tarihi kent merkezi ile deniz arasındaki sınırı ve Eski Liman'a bir fon oluşturan, 43 adet ticaret-konut işlevli binayı kapsayan, arkadlı, Porta dei Vacca'dan başlayarak yaklaşık 1 km boyunca devam eden yapılar topluluğu (Url-12).

1155 yılında, şehir kuzeybatı yönünde genişletilmeye başlanmıştır. Almanya İmparatoru Federico Barbarossa ile ilişkilerinin bozuk olması sebebiyle Cenovalılar surların yapımını 1158-59 yıllarında hızlandırmışlar ve surları 53 gün içerisinde tamamlamışlardır. Bu surların Barbarossa Surları olarak anılmasının sebebi de budur. Sonradan surlar hendeklerle çevrilmiş, kuleler eklenmiş ve 1163'te son halini almıştır (Cevini ve Poleggi, 1981).

Surların yapımında, eski surlar üzerinde bulunan Porta Superana'nın yeri korunmuş ve kent bu noktadan yukarıya doğru genişletilmiştir. Üçü anıtsal 8 adet kapısı bulunan surların çevre uzunluğu yaklaşık 2400 m'ye, kapsadığı alan ise 55 hektara çıkmıştır (Şekil 3.79). Anıtsal kapılar, Porta Superana (Soprana), Porta dei Vacca (Porta Santa Fede) ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan Porta Aurea'dır (Cevini ve Poleggi, 1981)..

Şekil 3.79 : 13. yüzyılda Cenova (Cevini ve Poleggi, 1981).

1276 yılında sahilde bulunan bir iskeleyi korumak için surlara ek yapılmış ve bir kule eklenmiştir (Decri, 2006). Decri (2006), aynı zamanda bu kulenin yıkımı sırasında çekilen bir fotoğrafın bulunduğunu ve fotoğrafın detaylarına bakıldığında kulenin 13. yüzyıla ait olduğunun anlaşıldığını, surlara yapılan ek kısmın ise 1531'de meydana gelen bir fırtınada zarar gördüğünü belirtmiştir.

3.2.2.1 Teknik özellikler ve korunmuşluk durumu

Günümüzde 12. yüzyıl surlarının sadece bir bölümü ve surlara ait iki kapı (Porta Superana (Soprana) ve Porta dei Vacca (Santa Fede) varlığını sürdürmektedir (Şekil 3.80). Yazılı kaynaklarda bazı sur parçalarının dışarıdan görülemeyecek biçimde bazı yapıların altında bulunduğu belirtilmektedir.

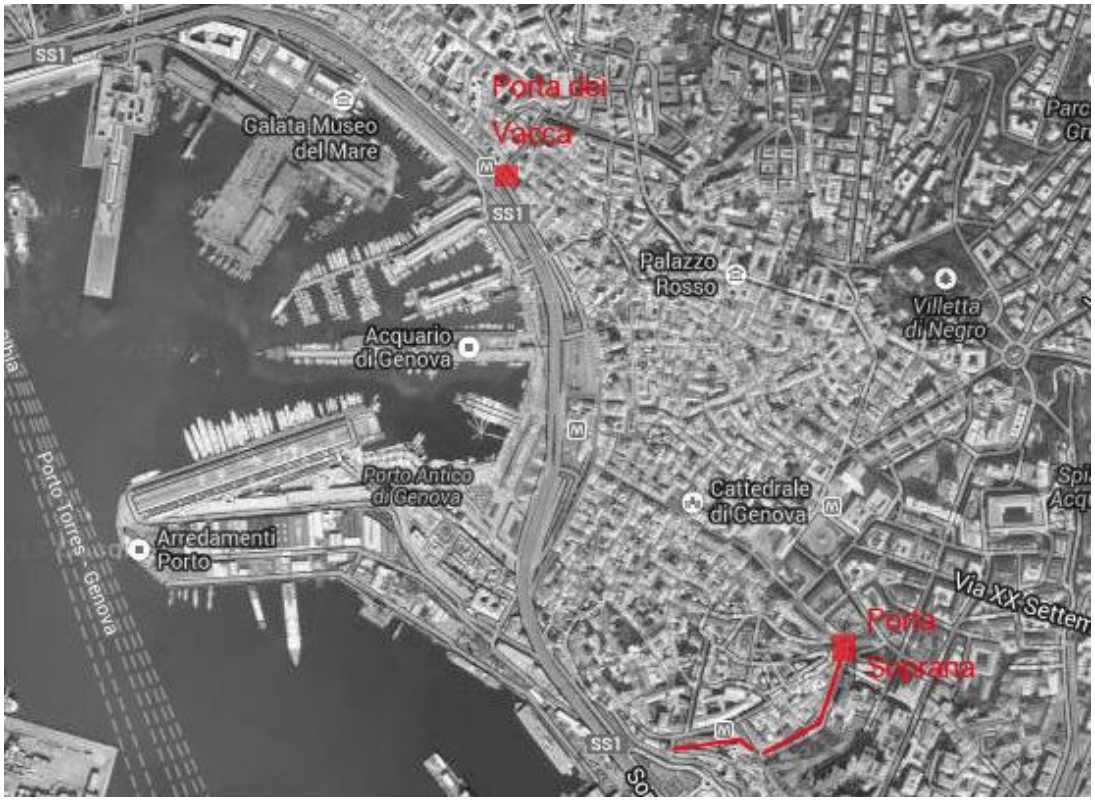

Şekil 3.80 : XII. yüzyıl surlarına ait günümüzde mevcut olan parçalar (Google Hava Fotoğrafı, Url-1, 2013).

Surların en iyi görülebildiği yerler Porta Soprana'dan itibaren başlayarak Via del Colle ve Vico sotto le Murette'dir. Her iki yerde de yapım tekniği okunabilir olmakla birlikte, Decri (2006)'den alınan bilgilerden, Vico sotto le Murette'deki surların derzlerinden örnek alınarak yapılan harç analizlerinde, 11-14. yüzyıllar arasında kullanılmış olan Ripa kumuna rastlanıldığı öğrenilmektedir.

Porta Soprana (Şekil 3.81, Şekil 3.82), halen anıtsal bir değer taşımakta olup, çeşitli dönemlerde yapılan restorasyonlar sayesinde günümüzde iyi durumdadır. Kapı, iki kule ve aralarındaki anıtsal geçitten oluşmaktadır. Kapı boşluğu dış cephede sivri kemer, iç cephede ise yarım daire kemer ile geçilmiştir. Dış cephede dekoratif, iç cephede ise taşıyıcı işlev gören, korint başlıklı sütunlar bulunmaktadır.

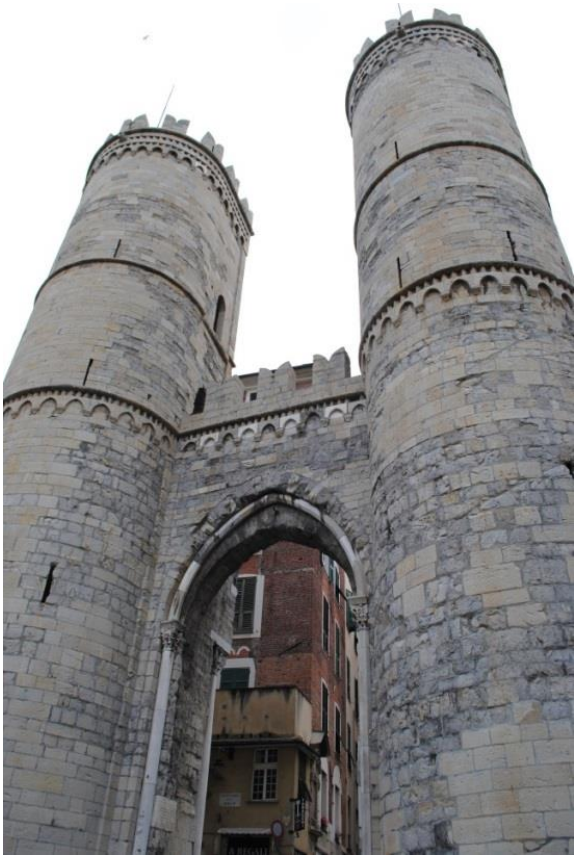

Şekil 3.81 : Porta Soprana dış cephesi (Sur, 2013).

Şekil 3.82 : Porta Soprana iç cephesi (Sur, 2013).

Şekil 3.81 ve 3.82'de görüldüğü gibi, duvarlarda kesme taş kullanılmıştır. Derz genişliği değişkenlik göstermektedir. Restorasyonlar sırasında farklı renkte taş kullanıldığından özgün strüktürü ayırt etmek mümkündür.

Şekil 3.83'teki 1882'ye tarihlenen fotoğraftan, sol kule ve kapı kısmının şimdiki durumundan çok farklı olmadığı gözlenirken, sağ kulenin bozulmuş durumda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kule hattı boyunca sur dışında yapı sırasının devam ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde ise kapının dış cephesinin etrafında bir park ve otopark bulunmaktadır (Şekil 3.84).

Şekil 3.83 : Porta Soprana iç cephesinin 1882 restorasyonu sırasındaki durumu (Decri, 2006).

Şekil 3.84 : Porta Soprana önünde bulunan otopark ve park (Sur, 2013).

Şekil 3.84'te görülebildiği gibi, günümüzde surlar sol tarafta, deniz yönüne doğru devam etmektedir. Sağ tarafta ise kuleye bitişik surların küçük bir parçası görülebilmektedir. Bu noktadaki surlar daha fazla devam etmemektedir.

Anılan kule haftanın belirli günlerinde ziyaret edilebildiği gibi, Kapı'nın hemen dışında Kristof Kolomb'un evinin bulunması nedeniyle burası yoğun bir turist çekim alanı halindedir.

Kuleden itibaren devam eden surların iç cephesinde kuleye çıkış için bir merdiven bulunmaktadır (Şekil 3.85). Merdivenin hemen altında bulunan Latince kitabede, merdivenlerin 1913 yılında yenilendiği yazmaktadır.

Surlar deniz yönüne doğru takip edildiğinde, surların hemen üzerine yapıların inşa edilmiş olduğu fark edilmektedir (Şekil 3.86). Kaynaklar, surların günümüze dek korunarak gelebilmesinde bu tutumun koruyucu bir faktör olduğunu söylemektedir.

Şekil 3.86'da sur üzerinde kılıçlamaların yer aldığı gözlenmektedir. Bu Cenova Surları'nda yaygın bir uygulama olmamakla birlikte, yer yer karşılaşılmaktadır. Burada yer alan binanın sıvasının kitabeleri kapatmayacak şekilde yapılmış olması da koruma açısından dikkat çekmektedir. Surların bu kısmında duvar örgüsünün düzenliliği göze çarpmaktadır. Taş yüzeylerinde bitkilenme, aşınma, tuzlanma ve kabuklanma ise en çok izlenen bozulmalardır (Şekil 3.87-Şekil 3.93). Surlar yer yer binaların arasında kaybolmakta, bazı noktalarda sur üzerine açılmış küçük geçitler bulunmaktadır (Şekil 3.94).

Şekil 3.85 : Porta Soprana kulesine ve sur üzerine çıkan merdivenler (Sur, 2013).

Şekil 3.86 : Sur üzerine inşa edilmiş yapı (Sur, 2013).

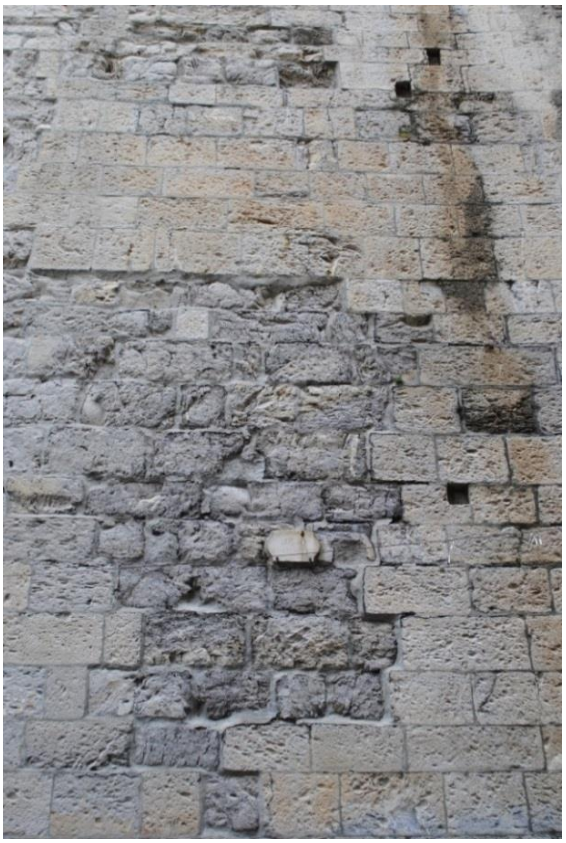

Şekil 3.87 : Yüzey kayıpları (Sur, 2013).

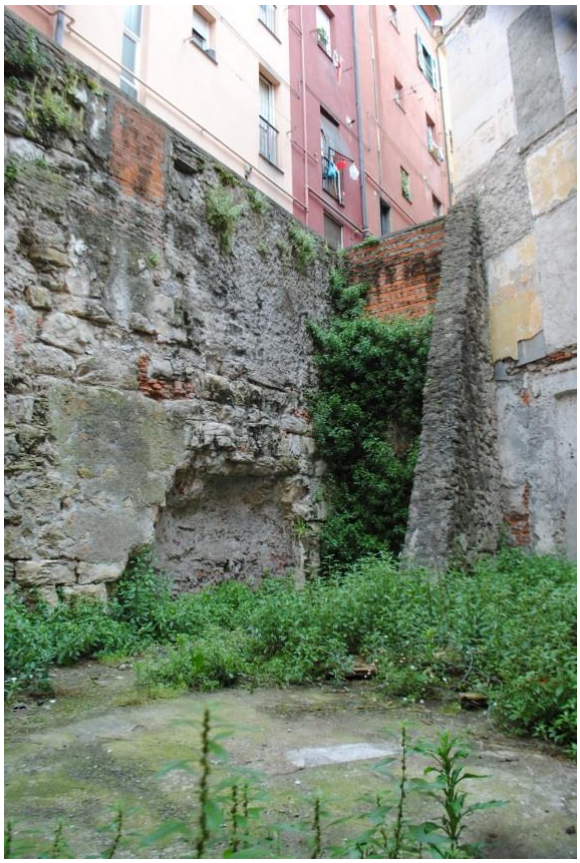

Şekil 3.88 : Bitkilenme ve eleman kayıpları görülen sur parçası (Sur, 2013).

Şekil 3.89 : Üzerinde kapı ve pencere açılmış, bitkilenme görülen sur parçası (Sur, 2013).

Şekil 3.90 : Via del Colle üzerinde bulunan bir geçit ve surlar üzerinde dendanlar (Sur, 2013).

Şekil 3.91 : Via del Colle'deki surların duvar örgüsünde görülen bozulma ve müdahaleler (Sur, 2013).

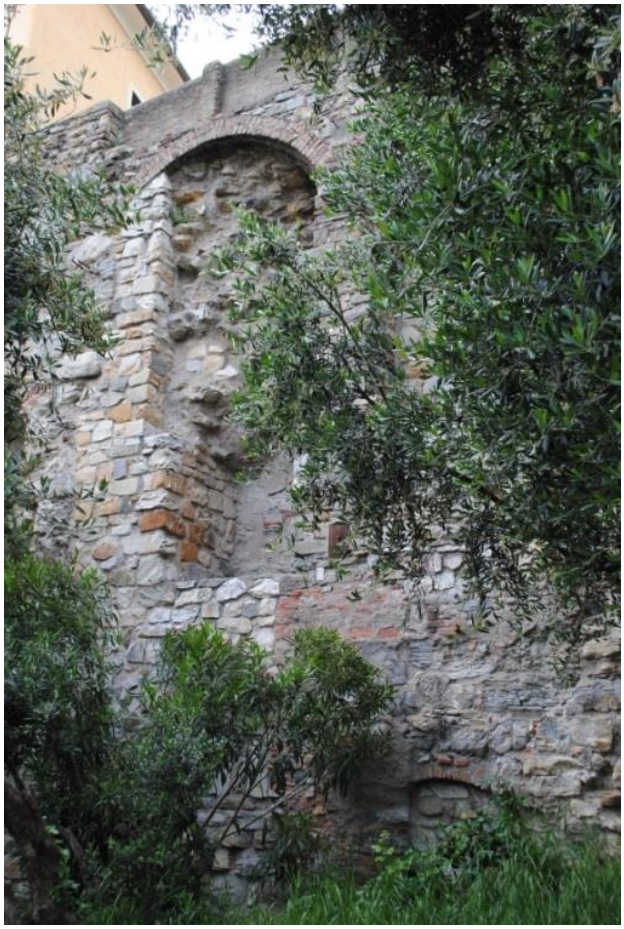

Şekil 3.92 : Sur üzerinde farklı dönemlerde yapılan müdahaleler (Sur, 2013).

Şekil 3.93 : Via del Colle sonunda surların en kesiti (Sur, 2013).

Şekil 3.94 : Sıvanmış bir sur yüzeyi ve üzerinde bulunan geçit (Sur, 2013).

Vico sotto le Murette üzerinde bulunan surların hemen üst kısmının otopark olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 3.95). Surların kısmen sıva ile kapanmasına karşın duvar örgüsünün izlenebilir olduğu yerlerde oldukça düzgün bir örgüye sahip olduğu gözlemlenebilmektedir. Burada da bitkilenmeler, derz boşalmaları, eleman kayıpları, yanlış müdahaleler tespit edilebilen bozulmalardır (Şekil 3.96).

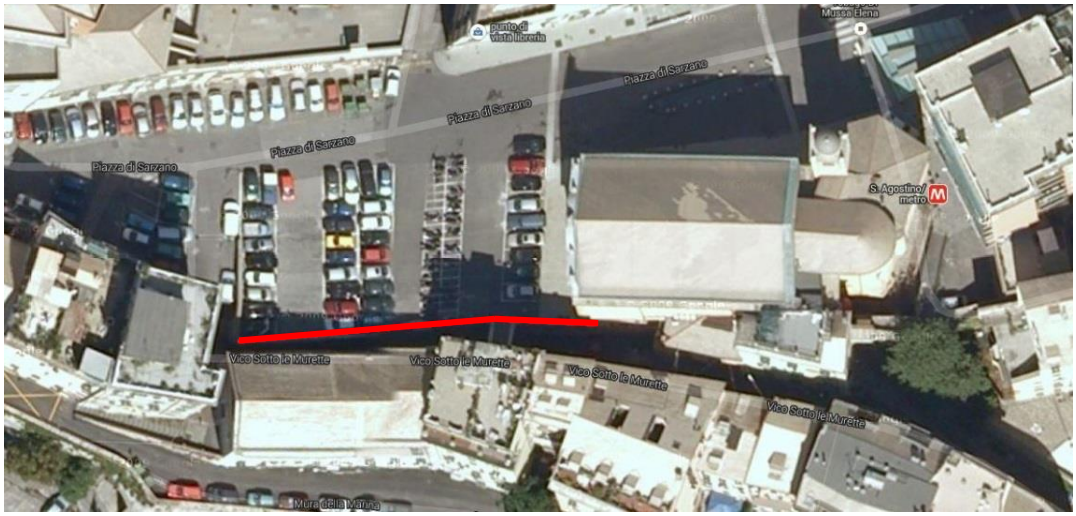

Şekil 3.95 : Vico sotto le Murette üzerinde bulunan surlar (Google Hava Fotoğrafı, Url-1, 2013).

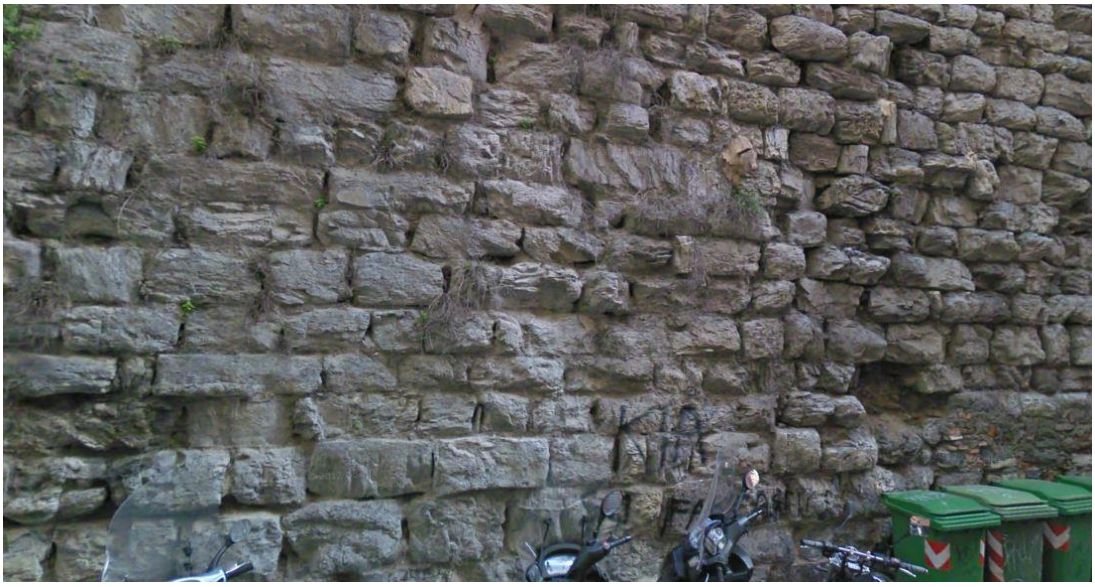

Şekil 3.96 : Vico sotto le Murette üzerinde bulunan surların fiziksel durumu (Google Sokak Görünümü, Url-1, 2009).

Via del Colle 'nin üzerindeki surların sonuna doğru görülen tuğla dolgu müdahaleler bu kısımda görülmemektedir. Buradaki duvar örgüsü tamamen yüzey kaybına uğramış kesme taş sıralarından oluşmaktadır.

XII. yüzyıl surlarından kalan son parça ise surların kuzey ucunda bulunan Porta dei Vacca (Porta Santa Fede)'dır (Şekil 3.97, Şekil 3.98).

Şekil 3.97 : Porta dei Vacca dış cephesi (Sur, 2013).

Şekil 3.98 : Porta dei Vacca iç cephesi (Sur, 2013).

Biçimsel olarak Porta Soprana ile birebir benzerlik gösteren Porta dei Vacca'nın, zaman içinde çok daha fazla müdahale görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Her iki kulesine bitişik yapılar inşa edilmiş olan kapının, bu binaların kullanımına dahil edildiği, duvarlarında açılan pencere ve kapılardan anlaşılabilmektedir. Sol kulede, yanında inşa edilmiş binanın pencerelerine uyumlu olacak şekilde üçgen ve basık kemer formunda alınlıklar yapıldığı ve özgün taş örgüsünün harçla kapatılarak taş deseni verildiği görülmektedir. Sağ kuledeki duvar örgüsünün özgün olduğu tahmin edilmektedir. Şekil 3.99'daki 2. Dünya Savaşı sırasında çekilmiş olan fotoğrafta ise, sağdaki kulenin soldaki ile aynı üslupta olduğu görülmektedir. Bu tespit, bu kulenin mevcut durumunun özgünlüğe ne kadar yakın olduğuna dair şüphe uyandırmaktadır. Yine de, Rönesans üslubunda yapılan cephe düzenlemesinin sonradan yüzeyden kazınarak temizlenmiş olabileceği ihtimali vardır.

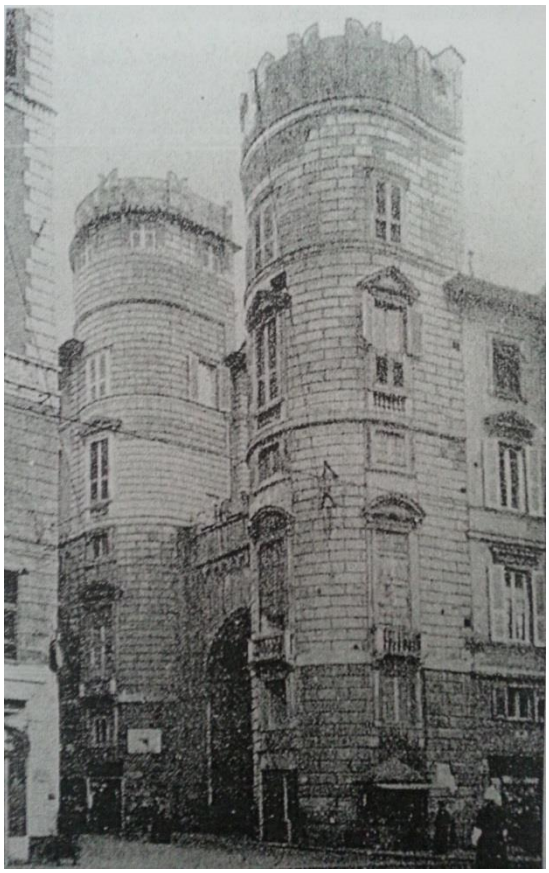

Şekil 3.99 : 2. Dünya Savaşı yıllarında Porta dei Vacca (Decri, 2006).

İki kule arasında bulunan geçitte Porta Soprana ile aynı şekilde dış cephede sivri kemer, iç cephede yarım daire kemer; dış cephede dekoratif, iç cephede ise konstrüktif mermer sütunlar kullanılmıştır. Bunların yanında kat silmesi ve bitiş silmesi detayları da aynıdır.

Geçitte ve sağ kulede tuğla dolgulu müdahaleler görülmekle birlikte, yine sağ kulede yer yer duvar yüzeyinin harç ile kapatıldığı, taş yüzeylerinde ise aşınma ve kayıplar bulunduğu gözlenmektedir (Şekil 3.100).

Şekil 3.100 : Kapı iç yüzeyinde görülen bozulmalar (Sur, 2013).

3.2.3 XIV. yüzyıl surları

XIV. yüzyıl surları, artan ticari faaliyetler nedeniyle önem kazanan eski surların dışındaki alanların koruma altına alınması gerekliliğinden inşa edilmiştir. Böylelikle, Cenova Surları bir kez daha, kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde genişletilmiştir. 1320-1327 yılları arasında öncelikle güneydoğu yönündeki surlar, ardından, kaynaklarda tarihler farklılık göstermekle birlikte, 1346-1350 yılları arasında kuzeybatı yönündeki surlar yapılmıştır (Şekil 3.101, Şekil 3.102). İncelenen kaynaklarda bu döneme ait surlar üzerine detaylı bilgi bulunamadığı gibi, bu konuda yazılı kaynakların eksikliğinden de bahsedilmektedir ve kent, kalıntılar bakımından da zengin değildir.

XIV. yüzyılda inşa edilen surların çevresi yaklaşık 4550 m uzunluğundaydı ve kapladığı alan 155 hektara çıkmıştı. Ayrıca surlara 5 yeni kapı daha eklenmişti (Cevini ve Poleggi, 1981).

Şekil 3.101 : 15. yüzyılda Cenova (Cevini ve Poleggi, 1981).

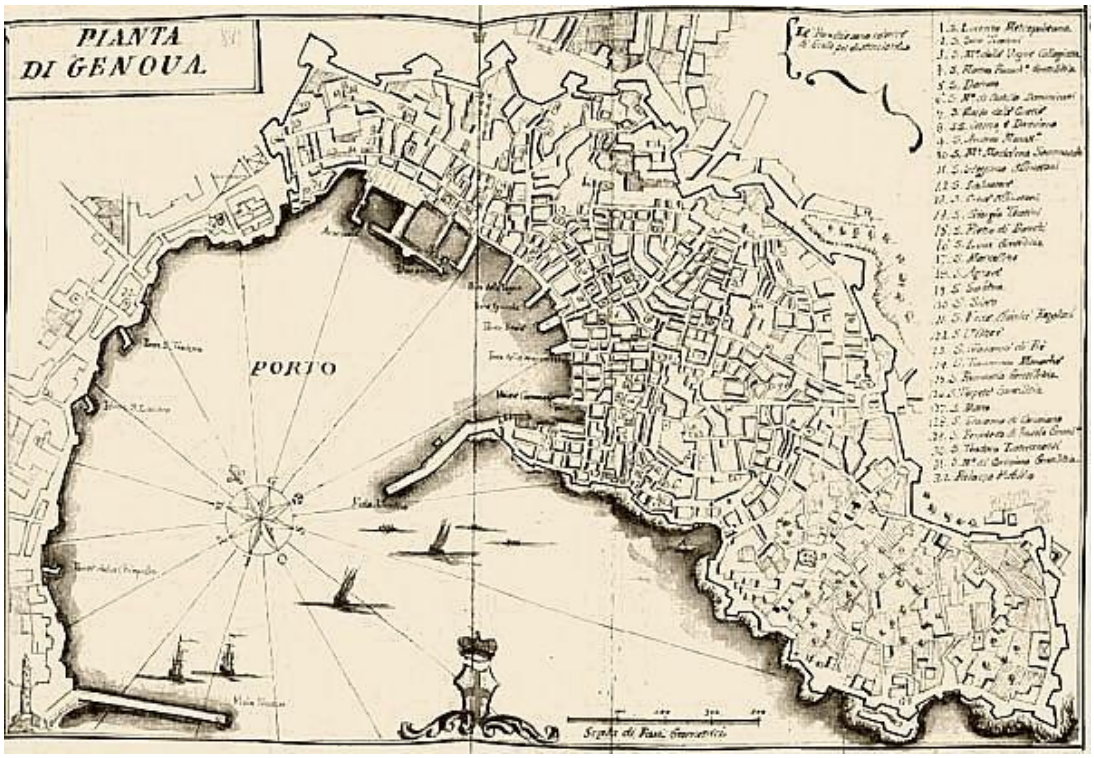

Şekil 3.102 : Francesco Maria Accinelli (1700-1777) 'ye ait, 14. yüzyıl surlarını gösteren bir Cenova haritası (Url-13).

3.2.3.1 Teknik özellikler ve korunmuşluk durumu

1345 tarihli bir belgede XIV. yüzyıl surlarının eni 1.5-1.75 m, yüksekliği 4.5-8 m olarak belirlenmiştir. Aynı belge surların 1.25 m yüksekliğinde parapeti ve 1 m yüksekliğinde mazgallı siperleri bulunduğunu ve "iyi taştan ve iyi harçtan" yapılmış olduklarını kaydetmiştir. (Decri, 2006).

1536-1537 yıllarında, Fransa Kralı'nın Cenova'ya yönelik tehdidiyle beraber, surlar onarımın ötesinde neredeyse yeniden yapılmıştır. 1536 yılına ait bir belgede Cenova Doçu Cristoforo Grimaldi Rosso'nun surların temeline ilk taşı yerleştirdiğinden söz edilmektedir (Cappellini, 1953). Dolayısıyla, 16. yüzyıl uygulaması nedeniyle 14. yüzyıl surlarından günümüze neredeyse hiçbir şey kalmadığı düşünülmektedir. Yalnızca Acquasola ve Carbonara kapılarında özgün izlere rastlanabileceği belirtilmektedir. Ancak Porta di Carbonara'ya bakıldığında fazla ayrıntıya rastlanmamaktadır (Şekil 3.103).

Bu döneme ait fazla kalıntı bulunmamasına rağmen, Cenova Surları'nın teknik ve mimari özelliklerinin anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülerek, 16. yüzyılda onarılan ve günümüzde kısmen de olsa varlığını sürdürmekte olan XIV. yüzyıl surlarının kısaca incelenmesi gerekli bulunmuştur. Bu dönem surlarının güneydoğu ucunu oluşturan, Via Mura del Prato'dan başlayarak Via Mura delle Cappuccine'ye kadar yaklaşık 550 m boyunca devam eden kısmı yerinde görülmüştür (Şekil 3.104).

Şekil 3.103 : Porta di Carbonara (Google Sokak Görünümü, Url-1, 2009).

Şekil 3.104 : XIV. yüzyıl surlarının incelenen bölümü (Google Hava Fotoğrafı, Url-1, 2013).

XIV. yüzyıl surlarının kalınlığı temelden yukarıya doğru azalmaktadır, başka bir deyişle eğimli bir yüzeye sahiplerdir. Bu dönem surlarında, surların üst kısmında tuğladan yapılmış silmeler bulunmaktadır. Kabayonu taşlardan yapılmış olan surlarda duvar örgüsü yer yer değişmekte, düzensizleşmekte, yer yer okunamamaktadır. Bazı kısımlarda derzlerin onarılmış olduğu görülmektedir. Bazı yüzeylere harç ile müdahale edilmiş olup, çokça bitkilenme gözlemlenmektedir (Şekil 3.105-Şekil 3.108).

Şekil 3.105 : Via Mura del Prato boyunca devam eden surlar (Sur, 2013).

Şekil 3.106 : Harç ile müdahale edilmiş surlar (Sur, 2013).

Şekil 3.107 : Duvar örgüsünün okunamadığı burç (Sur, 2013).

Şekil 3.108 : Bitkilenme ve yosunlanma görülen burç (Sur, 2013).

3.3 Galata Surları ile Cenova Surları'nın Karşılaştırılması

Cenova Surları'nın, Galata Surları'nın mimari ve teknik özelliklerini etkilemiş olabileceği düşüncesi, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu bölümde, bu etkilemenin ne boyutta olduğu irdelenecek, iki kentin surları arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılacaktır.

3.3.1 Mimari ve teknik özellikler yönünden karşılaştırılması

Cenova'da 17. yüzyıla kadar giderek genişleyen alanlarda surlar inşa edilmişse de, bu döneme kadar deniz surlarının bulunmadığı bilinmektedir. Galata'da ise, Cenova'dan farklı olarak deniz surları bulunmaktadır. Bunun nedeni Cenova'nın güvenli bir limana sahip olması, buna karşın Galata'nın hemen karşı kıyısında Cenevizler'in en büyük rakipleri olan Venedikliler ve Bizans İmparatorluğu'nun bulunduğu Konstantinopolis'in yer almasıdır. Galata'da bulunan Cenevizler deniz yönünden

gelecek saldırılara karşı kendilerini garanti altına almak istemişlerdir. İki kentin surları arasında gözlenen bu temel ayrım, coğrafi ve politik ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Her iki kentte de surların temel yapı malzemesini taş oluşturmaktadır. Ancak, Galata Surları'nda taş sıralarının arasında tuğla parçalarının kullanıldığı da görülmektedir. Bu uygulamaya Cenova Surları'nda nadiren rastlanmakla beraber, tuğlanın yalnızca onarım için kullanıldığı düşünülmektedir.

Surların mimarisi iki kentte farklılık göstermektedir. Galata Surları'nın 1303 ve 1349 tarihlerindeki ilk iki dönemine ait kısımlarında görülen, kemerlerle desteklenen sur mimarisi Cenova'da günümüzde mevcut olan surlarda görülmemektedir. Fakat sonraki dönemlere ait surların birbirine yakın kalınlıklarda inşa edildiği anlaşılmaktadır: Cenova'da XIV. yüzyılda yapılan surların kalınlığının 1.50-1.75 m olduğu kaynaklarda geçmektedir; Galata'da ise, kemerlerle desteklenmeyen surların 1.60-1.80 m kalınlıkta olduğu görülmüştür. Galata Surları üzerinde bulunan atış delikleri Cenova Surları'nda görülmemektedir, surlar üzerinde böyle bir mimari unsur var idiyse de günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

Cenova'da XII-XIII. yüzyıllarda yapılan Barbarossa Surları'nda, Porta Soprana'nın güneyinde surların iki kademeli olduğu görülmektedir (Şekil 3.109). İç cephede bulunan sur, dış cephede bulunan surun yaklaşık yarısı kadar yükseklikte olup, hem burada hem de dış cephede seğirdim kotu bulunmakta, üst kota merdiven aracılığıyla ulaşılmakta, kuleye de bu üst kottan giriş yapılabilmektedir. Böyle bir sistem Galata Surları'ndan günümüze kalan parçaların hiçbir yerinde görülmemektedir.

Cenova'da X. yüzyılda yapılan Porta Soprana ve XII-XIII. yüzyıllarda yapılan Porta dei Vacca anıtsal kapılarının iki yanında bulunan U planlı kuleler dışında Galata'da geçmişte var olduğu bilinen kule ya da burçların benzerleri bulunmamaktadır. Cenova'nın XIV. yüzyıl surlarında bulunan burçlar ise mızrak ucu denilen şekilde sur hattından dışarı doğru çıkma yapmakta olup, kule biçiminde değildir. Ancak, bu surlar 16. yüzyılda müdahale gördüklerinden özgün durumlarına dair yorum yapılamamaktadır. Galata'da Cenova'dakilere benzer kapı kuleleri olup olmadığı da bilinmemektedir. Mevcut haritalardan, iki yanında kule bulunan tek kapının Tophane Kapısı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.110). Ancak, artık mevcut olmayan bu kapıya

ait, günümüze ulaşabilmiş ve özgün durumunu yansıtan bir görsel veriye ulaşılamamıştır.

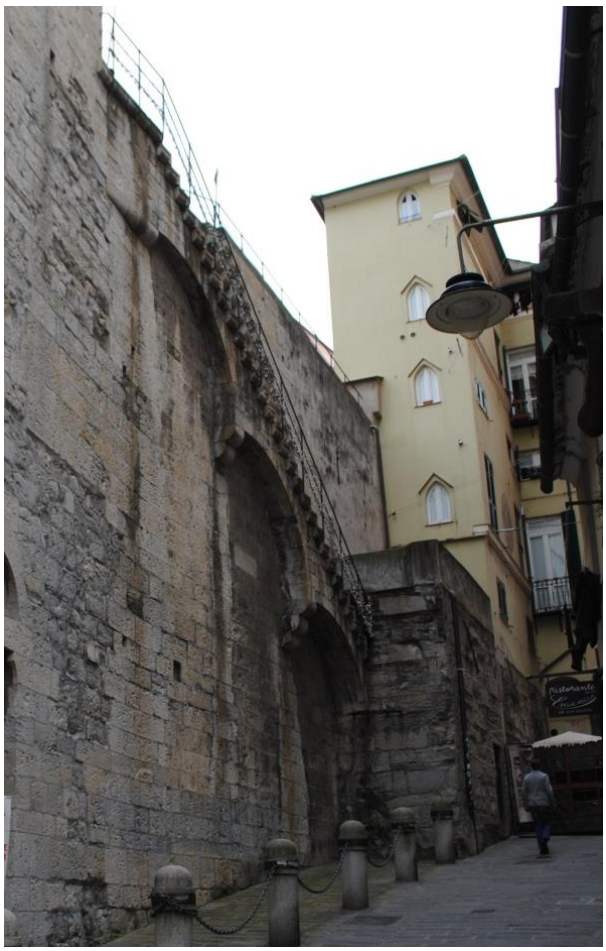

Şekil 3.109 : Cenova'da iki kademeli sur parçası (Sur, 2013).

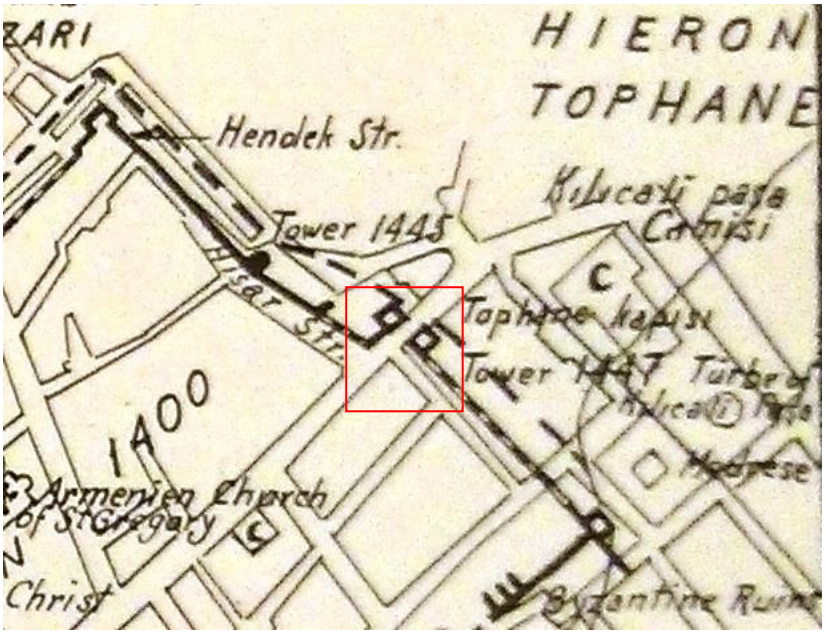

Şekil 3.110 : Mamboury Haritası'nda Tophane Kapısı (Mamboury, 1953).

Cenova'da bulunan kapı kuleleri, Galata Surları'ndan günümüze ulaşabilmiş burçlara kıyasla daha yüksek kulelerdir. Porta dei Vacca'nın özgün cephesi büyük oranda bozulmuş, etrafı yapılarla sarılmış ve mevcut mekanlar bu yapılar tarafından kullanılmakta olduğundan kulelerinin mimarisi hakkında yorum yapmakta güçlük çekilmektedir. Bu durumda yalnız Porta Soprana üzerinden değerlendirme yapılabilmektedir. Porta Soprana'nın her bir kulesinin üç girişi bulunmaktadır: Bunlardan ilki, iç cephede zemin katta bulunan kapılar; ikincisi, surların seğirdim kotu seviyesinde yan cephelerde bulunan kapılar; üçüncüsü ise seğirdim kotu seviyesinde, kuleler arasında birbirine geçişi sağlayan kapılardır (Şekil 3.111, Şekil 3.112).

Şekil 3.111 : Porta Soprana kapı kulelerinin girişleri (Sur, 2013).

Seğirdim kotu seviyesinden sonra iç cephede üst üste iki adet sivri kemerli açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklardan kulelerin içi görülmektedir. Dikkatle incelendiğinde

atış deliklerinin de kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.113). Galata'da ise bu pencerelerin yapımında her zaman tuğla kullanıldığı görülmüştür.

Şekil 3.112 : Porta Soprana kapı kulesinin seğirdim seviyesindeki girişi (Sur, 2013).

Şekil 3.113 : Porta Soprana kapı kulesi iç cephesinde bulunan açıklıklar (Sur, 2013).

Kulelerin ön cephelerinde yalnızca atış delikleri bulunmakta olup, bunlardan başka açıklık yoktur. Atış deliklerinden büyük tüm açıklıklar yan ve arka cephelerde bulunmaktadır. Kuleler üzerinde görülen tüm bu boşluklar, Galata Surları'na ait burçlarda görülebilen boşlukların işlevinin anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır.

Porta dei Vacca'nın bir kulesinde ve Porta Soprana kulelerinde görülen bir diğer özellik ise, kat silmeleri ve dekoratif küçük kemer dizileridir. Bölüm 3'te Galata Surları'na ait veriler incelendiğinde görüldüğü gibi, Galata Surları ve burçları da bir çok gravür ve çizimde bu dekoratif elemanlarla tasvir edilmiş olmasına rağmen, günümüze ulaşan kısımların neredeyse hiçbirinde bunların varlığına dair ipucu olabilecek bir bulguya rastlanmamıştır. Yalnızca Galata Kulesi'nden Bankalar Caddesi'ne inen surlar üzerindeki ilk burçta bir silme bulunmaktadır. Porta Soprana'da kapının üst kısmını oluşturan, kuleler arasındaki geçiş kısmında ve kulelerin platform seviyesinde lale biçiminde dendanlar, bunların üzerinde de atış delikleri bulunmaktadır (Şekil 3.114, Şekil 3.115). Galata Surları'nda ve burçlarında ise dendanların düz veya harpuştalı olduğu, bunların bir dizi atış deliği oluşturduğu fotoğraf ve gravürlerden öğrenilmektedir. Fakat günümüzde mevcut olan sur ve burçlarda dendanlara air bir iz bulunmamaktadır.

Şekil 3.114 : Porta Soprana kapı kulelerinde dendanlar ve dekoratif elemanlar (Sur, 2013).

Şekil 3.115 : Porta dei Vacca kapı kulesinde dendanlar ve dekoratif elemanlar (Sur, 2013).

Cenova ve Galata Surları'nda bulunan kapıların mimari ve yapısal ayrıntılarının nitelikleri hakkında detaylı yorum yapılamamaktadır. Galata Surları'ndan kalan tek kapı Harup Kapı'dır ve üzerinde armalı bir kitabesi olan, yarım daire kemerli, sade bir geçitten ibarettir. Cenova Surları'ndan kalan Porta dei Vacca ve Porta Soprana kapıları ise renkli taşlarla örülmüş, dekoratif elemanlar barındıran, anıtsal geçitlerdir. Burada da kapıların üstünde kitabeler bulunmaktadır.

3.3.2 Korunmuşluk durumu yönünden karşılaştırılması

Bölüm 3.2.1'de belirtildiği gibi, Cenova Surları'nın X. yüzyılda inşa edilen surlarından günümüze gelebilen parça bulunmamaktadır. XII-XIII. Yüzyıl (Barbarossa) Surları'nın ancak küçük bir kısmı, XIV. Yüzyıl Surları'nın ise 16. yüzyılda yeniden yapılmış hali günümüzde varlığını sürdürmektedir. Bu surlara ait resmi bir koruma kararı veya koruma planı olup olmadığına dair araştırma yapma olanağı bulunamamıştır. Cenova'da günümüzde mevcut olan sur parçaları üzerinde inşa edilmiş geç dönem yapıları, malzeme kayıpları, uygun olmayan müdahaleler, bitkilenmeler gibi bozulmalar görülmektedir. Kapı kulelerinin çeşitli restorasyonlar geçirdiği anlaşılmakta, bu restorasyonlara dair kitabeler kuleler üzerinde bulunmaktadır. Porta dei Vacca'nın kulelerinden birini özgün durumuna getirmeye

yönelik bir restorasyon çalışması yapıldığı görülmekte, ancak, yapının kullanımına dair bir düzenleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Etrafında yapı inşa edilmemiş olan Porta Soprana kuleleri ve çevresi ise turizm amaçlı düzenlenmiştir. Bu alanın girişinde, üzerinde surların güzergahının cadde ve sokak isimleri de verilerek gösterildiği detaylı bir haritanın bulunduğu bilgilendirici bir tabela vardır.

Cenova'da XIV. Yüzyıl Surları'nın büyük ölçüde yeniden yapılmış olmalarına karşın mevcut durumdaki surların iyi korunduğu görülmüştür. Bu surlarda da niteliksiz müdahaleler, bitkilenme gibi bozulmalar bulunmasına karşın, sur hattı yeşil alan olarak belirlenmiş ve buralarda oturma alanları düzenlenmiş, surlar üzerine isimleri yazılmıştır.

1864'te çıkan yıkım kararının ardından bütünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş olan Galata Surları ise oldukça ciddi tehdit altındadır. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi'nde yapılan araştırmalarda, Galata Surları'na dair genel bir tescil kararına ulaşılamamış, 1960'lı yıllardan itibaren yalnızca surların etrafındaki parseller için inşaat izni alımı sırasında başvurulması durumunda buralardaki kalıntılar için koruma kararları çıkarıldığı anlaşılmıştır. Hakkında koruma kararı çıkarılan parçalardan bazıları günümüze ulaşmamıştır. Hala mevcut olan kalıntılar arasında en iyi korunmuş olan Galata Kulesidir. Öte yandan, diğer kalıntıların iyi korunduğunu söylemek mümkün değildir. Terk edilmiş, kullanılmayan burçlar, tedbir alınmadığı ve korunmadığı için niteliklerini yitirmeye devam etmektedir. Kullanılanlar ise niteliklerine uygun olmayan işlevler için kullanılmakta olduğundan zarar görmektedir. Haliç Metro Köprüsü'nün yapımı sırasında ortaya çıkan surlar ve burç üzerinde korumaya yönelik bir çalışma henüz yapılmamıştır. Metro, Harup Kapı'nın kuzeyinde kalan sur kalıntısını delerek yer altına girmektedir. Bu nedenle burada betonarme güçlendirme yapılmıştır. Diğer sur parçaları ise genellikle yapılar arasında kalmış, civarda yaşayanların bile farkında olmadığı, oldukça bakımsız durumdaki surlardır.

3.4 Restitüsyon Önerisi

Bu bölümde, Cenova Surları ile Galata Surları'nın mimari özelliklerinin karşılaştırılması ile elde edilen veriler, Galata Surları'nın mevcut parçalarının mimari özellikleri ile görsel ve yazılı restitüsyon verileri kullanılarak, Galata Surları'nın özgün yapısının restitüe edilmesine çalışılacaktır.

Surlar hakkında kesin olarak bilinenler;

- Ana yapı malzemesinin taş olduğu, tuğlanın taş sıraları arasında kırık parça şeklinde ya da bütün halinde yer yer hatıllarda kullanıldığı,
- İlk imtiyaz döneminde (1303) çift sıra kemerli, ikinci genişleme döneminde (1349) tek sıra kemerli, daha sonraları kemersiz olarak inşa edildiği (1400 yılı genişlemesine ait surlara dair veri bulunmamaktadır),
- Duvarların kemerli ya da kemersiz olmalarına bağlı olarak kalınlıklarının 1.40-2.30 m arasında değişkenlik gösterdiği,
- Duvarların üzerinde atış delikleri bulunduğu (İlk imtiyaz bölgesine ait surlarda görülmemiştir, son genişleme dönemine ait surlar hakkında yorum yapılamamaktadır.),
- Dendanlara sahip olduğudur (Şekil B.1, Şekil B.2).

Burçlar hakkında kesin olarak bilinenler;

- Ana yapı malzemesinin taş olduğu, tuğlanın taş sıraları arasında kırık parça şeklinde ya da bütün halinde yer yer hatıllarda kullanıldığı,
- Çatılı ya da çatısız olarak inşa edildikleri, çatısız ise dendanlara sahip oldukları,
- Dörtgen veya U plan şemasına sahip olduklarıdır (Şekil B.3, Şekil B.4).

Surların ve burçların yükseklikleri ile ilgili kesin bir veri yoktur; mevcut kalıntılardan elde edilen veriler üzerinden ancak tahmin yöntemiyle bir sonuca varılabilmektedir.

Burçların cephelerinde atış delikleri, pencereler, kapılar bulunduğu anlaşılmıştır. Cenova Surları'na ait kulelerde görüldüğü gibi üst katlarda seğirdim kotundan girişe izin veren kemerli geniş açıklıklar da bulunabileceği düşünülmektedir. Buna benzer kemerler Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi hattındaki kulelerde görülmüştür.

Surlar ile burçlar arasındaki ilişkiler farklılık göstermektedir. Kimi durumlarda surların burçlarla yan cephelerden birleştiği, kimi durumlarda ise iç cepheye bitişik şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. Surlara çıkış için bazı yerlerde merdiven inşa edildiği tahmin edilmektedir. Surlardan burçların platformuna çıkışın nasıl yapıldığına ilişkin hiçbir veri elde edilememiştir. Bu durumda ya taşınabilir bir merdiven sisteminin kullanıldığı, ya da surlardan platformlara çıkış yapılmadığı, yalnızca burçların içinden platformlara çıkışın mümkün olduğu düşünülmektedir.

Bu ilişkilerin daha iyi kavranabilmesi amacıyla Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi arasındaki sur hattının bir kısmı için restitüsyon çalışması yapılmıştır (Şekil D.1-Şekil D.5). Restitüsyon çalışmasında, Mim Yapı Mimarlık'ın Prof. Dr. K. Kutgün Eyüpgiller danışmanlığında restorasyon projesini hazırladığı, 162 Ada 50 Parselde bulunan, bu çalışmada B6 Burcu olarak adlandırılan burcun ve yine bu çalışmada S13 ve S14 olarak adlandırılan sur kalıntılarının çizimleri ile Erdoğan (2011)'ın çalışmasında restorasyon projesini hazırladığı, 162 Ada 55 Parselde bulunan, bu çalışmada B7 Burcu olarak adlandırılan burcun çizimlerinden faydalanılmıştır.

Restitüsyon önerisinde, oldukça değişikliğe uğramış bu yapılarda bulunan izler doğrultusunda, Cenova'da ve Galata'da bulunan diğer kalıntıların mimari özellikleri göz önünde bulundurularak ve 19. yüzyıldan itibaren çekilmiş fotoğraflardan yararlanılarak özellikle sur-burç ilişkisi kurgulanmaya çalışılmıştır.

S13 sur kalıntısının B6 burcu ile birleştiği kısım incelendiğinde, kemerlerin yüksekliğinin 5.50 m olduğu görülür. Mevcut durumda sur parçasına bitişik yeni bir yapı inşa edilmiş durumdadır. Duvar örgüsünde, kemerlerin kilit taşı alt kotundan yaklaşık 75 cm yukarıda farklılık görülmektedir. Bu kısım, surun seğirdim kotundan yapının saçak kotuna kadar dolgu yapılmış olduğunu düşündürmektedir (Şekil 3.116).

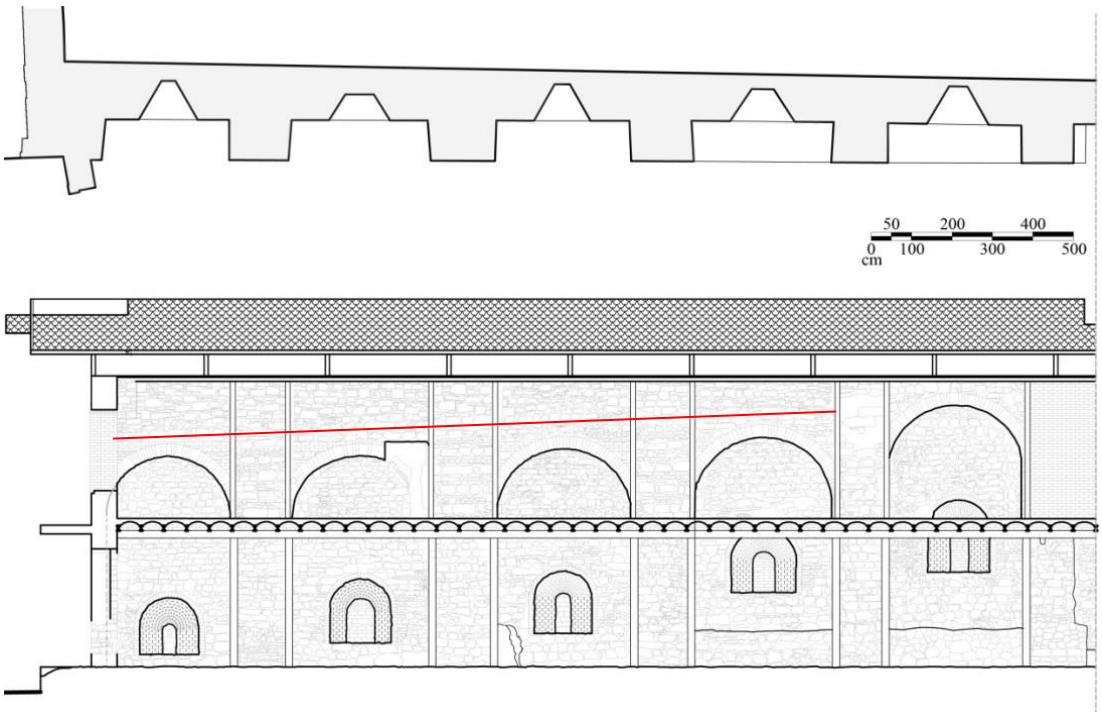

Şekil 3.116 : S13 sur kalıntısı planı ve görünüşü (MimYapı Mimarlık, 2013).

B6 burcunun güneydoğu cephesinden zemin katına giriş yapılmaktadır. Sonradan bu cephede kapı ve pencereler açıklıklarına sahip bir duvar örüldüğü anlaşılmasına karşın, önceleri zemin katta kemerli, geniş bir açıklığın bulunduğu dış cepheden ve mekan içinden görülmektedir (Şekil 3.117). Özgün durumda bu kemerli açıklıktan zemin kata giriş yapıldığı tahmin edilmektedir. Zemin katta bulunan atış deliklerinin alt kotu, kat döşemesinden 35 cm yüksektedir.

Şekil 3.117 : B6 burcu zemin kat girişinde bulunan kemer (Sur, 2014).

Mevcut durumda 3 katı ve bir de çatı katı bulunan B6 burcunun 1 ve 3. kat döşemesi volta döşeme olup, 2. kat döşemesi tonozludur. Tonozlu döşemenin özgün olabileceği düşünülse de, güneybatı, kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerinde görülebilen üst kottaki atış deliklerinin tonozun seviyesinde bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil C.1). Bu atış delikleri, mekanın içinden görülememektedir. Dolayısıyla bu tonozun ilk döneme ait olmayabileceği, sonraları köklü bir onarım sırasında inşa edilmişve atış deliklerinin tonozun inşasıyla kapatılmış olabileceği akla gelmektedir.

Bu durum dolayısıyla tonozun sonradan yapıldığı kabul edilerek ve tonoz özgün kabul edilerek iki farklı restitüsyon önerisi yapılmıştır.

Tonozun sonradan yapıldığı kabul edilerek oluşturulan birinci alternatife göre (Şekil D.1, Şekil D.2, Şekil D.5), atış deliklerinin alt kotu, S13 surunda seğirdim kotu olarak tespit edilen seviyenin yaklaşık 45 cm aşağısında kalmaktadır (Şekil 3.118). 2. kat kuzeydoğu cephesinde, S13 suru ile B6 burcunun birleştiği hizada niş benzeri kemerli bir açıklık bulunmaktadır. Mevcut döşemeden yüksekliği 1.50 m olan bu açıklığın da tonozun yapılmasıyla kısmen kapatılan, surdan burca girişi sağlayan bir kapı olabileceği düşünülmektedir. Güneybatı cephesinde de B6 burcuna bitişik olarak S14 suru üzerine inşa edilen yapıdan burç içine girişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının, burada bulunması olası görünen, sura çıkışı sağlayan özgün bir kapının yerine sonradan inşa edildiği düşünülebilir (Şekil 3.119). Seğirdim kotundan girilen kat döşemesinin de atış deliklerinin alt kotu seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 3.118 : S13 surunun seğirdim kotu olduğu tahmin edilen seviye ile atış deliklerinin ilişkisi (Sur, 2014).

Şekil 3.119 : B6 burcu güneybatı cephesi üzerinde bulunan kapı (Sur, 2014).

Tonozun özgün kabul edildiği ikinci alternatife göre ise (Şekil D.3, Şekil D.4, Şekil D.5), tonozlu döşeme üst kotu, seğirdim kotu olduğu tahmin edilen kottan 1 m yukarıdadır. Bu durumda seğirdim kotundan merdiven aracılığıyla kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde bulunan kapılardan kata giriş yapıldığı tahmin edilmiştir. Bu kat seviyesinde cephede atış delikleri görülmemekte, sonradan açılmış pencereler bulunmakta, ancak bu pencerelerin bulunması olası atış delikleri yerine açılıp açılmadığı bilinmemektedir. Dolayısıyla restitüsyon önerisinde bu katta atış delikleri gösterilmemiştir. Zemin kat için yapılan öneri, her iki alternatifte de aynıdır.

B6 burcu güneydoğu cephesinde, mevcut durumda 2. katta bulunan pencerenin, özgün kemerli bir açıklığın yerine yapıldığı ve kemerli açıklığın doldurularak kapatıldığı görülmektedir (Şekil 3.120). Bu kemerli açıklık, mekanda ışık ve hava sağlayan bir pencere görevi görmüş olmalıdır. Cenova Surları kapı kulelerinde görülen türden bir kemerli açıklık olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 3.120 : B6 burcu güneydoğu cephesinde bulunan kemerli açıklık (MimYapı Mimarlık, 2013).

S13 ve/veya S14 surundan B6 burcunun platformuna çıkış yapıldığına ilişkin yapılar üzerinde bir iz görülmemektedir. Böyle bir ilişkinin varlığına dair gravür ve fotoğraflardan da veri elde edilememiştir. Dolayısıyla, surların seğirdim kotundan burca giriş yapılan 1. kattan bir merdiven vasıtasıyla platforma çıkış yapıldığı ve platform üzerinde bir çıkış kapağı bulunduğu tahmin edilmektedir. Her iki alternatif öneride de bulunması olası bir merdivenin niteliğine dair yorum yapmak mümkün olmamış ve planlarda merdiven gösterilmemiştir.

Surlar ve burçlarda bulunan dendanların boyutlarına ilişkin mevcut kalıntılardan herhangi bir bilgi elde edilemediğinden, dendanların net olarak görülebildiği fotoğraflardan yararlanılarak restitüsyon çizimleri oluşturulmuştur.

B6 burcunun güneybatı cephesinden başlayan S14 sur kalıntısı, B7 burcunun güneydoğu cephesine paralel olarak devam etmektedir. Bir başka deyişle, sur, burcun arkasında kalmaktadır. B7 burcu içindeki tüm döşemeler muhdes ve S14 surunun güneydoğu cephesi St. Pierre Kilisesi tarafından kapatılmış olduğundan, kat ilişkilerinin yorumlanması zordur. Bu ilişkilerin incelenmesinde büyük ölçüde Erdoğan (2011)'ın çalışmasından faydalanılmıştır.

B7 burcunun güneydoğu cephesinde, mevcut zemin kat seviyesinden yaklaşık 1.50 m yukarıdan başlayan, 6 m yüksekliğinde, tuğladan yapılmış kemerli bir açıklık bulunduğu ve bu açıklığın sonraları kapatıldığı görülmektedir (Şekil 3.121). Bu açıklık, B6 burcunda da görülen kemerli açıklık gibi, özgün giriş kapısının bulunduğu açıklık olmalıdır.

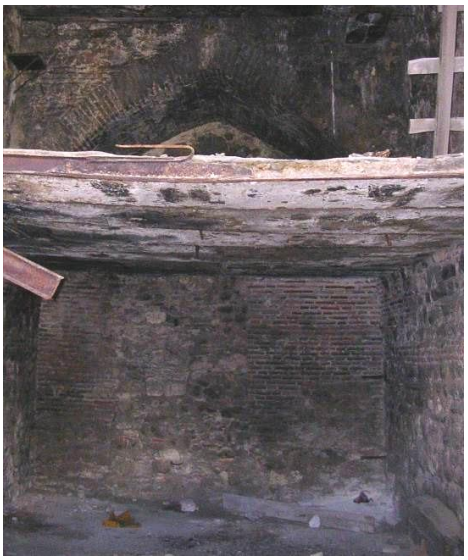

Şekil 3.121 : B7 burcu güneydoğu cephesindeki kemerli açıklık (Erdoğan, 2011).

Yine güneydoğu cephesinde, zemin kat seviyesinden yaklaşık 12 m yukarıdan başlayan, yüksekliği 2.50 m kadar olan bir başka kapatılmış kemerli açıklık bulunmaktadır (Şekil 3.122). Bu açıklık, seğirdim kotundan burca girişi sağlayan açıklık olmalıdır.

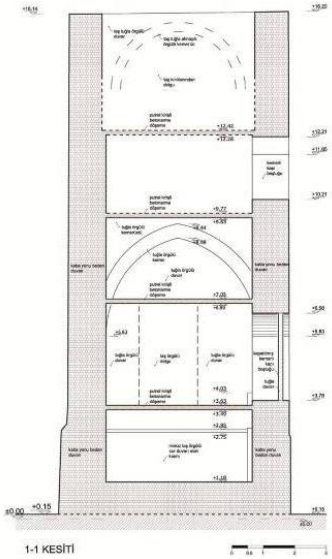

Şekil 3.122 : B7 burcu güneydoğu cephesindeki kemerli açıklıkları gösteren rölöve çizimi (Erdoğan, 2011).

Erdoğan (2011)'ın çizimlerine göre, S14 surunun arazi kotundan yüksekliği yaklaşık 10 m'dir (Şekil 3.123). Bu seviyenin özgün seğirdim kotu seviyesi olup olmadığı bilinmemekle birlikte, seğirdim kotundan girilen katın altında olasılıkla ahşap taşıyıcılı bir kat sistemi bulunduğu tahmin edilmekteyse de, eldeki veriler bu kat yüksekliğini tespit etmeye yetmemektedir.

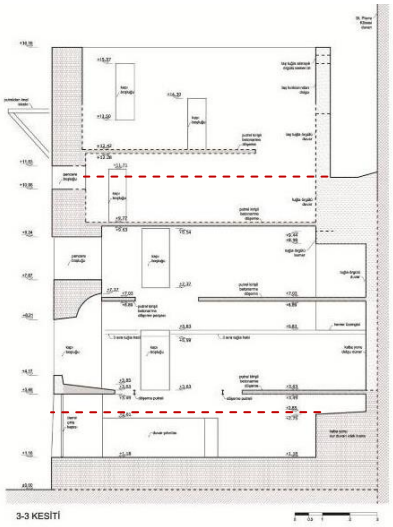

Şekil 3.123 : B7 burcunun S14 suru ile ilişkisini gösteren rölöve çizimi (Erdoğan, 2011).

Gottwald ve Mordtmann (1907)'ın çalışmasında görülen B7 burcuna ait bir fotoğrafta cephelerde atış delikleri bulunduğu görülmektedir (Şekil 3.124). Bunların seviyesi kesin olarak tespit edilmese de, S14 suru mevcut üst kotuna çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde bu pencerelerden bir iz bulunmamaktadır. Ancak restitüsyon önerisi üst kottaki atış deliklerinin seğirdim kotundan girilen katta bulunduğu yönündedir.

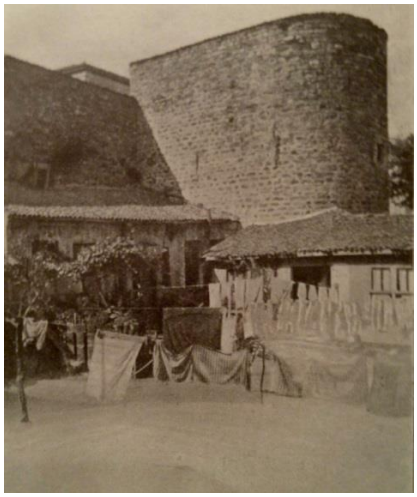

Şekil 3.124 : B7 burcunda atış delikleri (Gottwald ve Mordtmann, 1907).

B6 burcunda olduğu gibi B7 burcunun platformuna da sur üzerinden çıkış yapıldığına ilişkin yapılar üzerinde herhangi bir iz görülmemektedir ve böyle bir ilişkinin varlığına dair belge yoktur. Dolayısıyla, B7 burcunda da surların seğirdim kotundan burca giriş yapılan kattan bir merdiven vasıtasıyla platforma çıkış yapıldığı ve platform üzerinde bir çıkış kapağı bulunduğu düşünülebilir. Burada bulunması olası bir merdivenin niteliğine dair yorum yapmak mümkün değildir.

Bir başka restitüsyon denemesi ise Harup Kapı'nın bulunduğu Yolcuzade Sokak hattındaki surlar üzerinde yapılmıştır (Şekil E.1, Şekil E.2). Burada 1387 yılı genişlemesine ait surlar ile ilk imtiyaz bölgesinin köşesinde yer alan burç bulunmaktadır. Bölüm 2.3'te bu surlar S2, S3, S4; burç ise B2 olarak numaralandırılmıştır.

Restitüsyon önerisinde mevcut sur kalıntıları üzerinden alınan ölçüler esas alınmış, bunun dışında eski fotoğraflardan yararlanılmıştır. B2 burcu ile güneybatı cephesinde birleşen S3 surunun restitüsyonunda Tersane Caddesi'nin güneyinde kalan S5 sur kalıntısının ölçüleri kullanılmıştır. Her iki sur kalıntısının aynı sur hattına ait olması karşılaştırma için fırsat oluşturmuştur.

B2 burcu, yapıldığı tarihte güneybatı cephesi dışında tamamen düşman saldırı hattına açıktır. Dolayısıyla burca zeminden giriş yapılabilecek tek yer güneybatı cephesidir. Ancak, 1972 yılına ait bir fotoğrafta 4-5 metre yükseklikte, kapıya ait olabilecek bir kemer görülmüştür (Şekil 2.32). Burcun zemin seviyesinde atış deliklerinin olmadığı da göz önünde bulundurularak, giriş katının zeminden birkaç metre yüksekte olabileceği öngörülmüştür. Fakat mevcut atış delikleri bu seviyenin de üzerinde kalmakta, bu durumda atış deliklerine ulaşmak için ahşap ara kat kullanılmış olabileceği akla gelmektedir. Burcun giriş katının altı ise sarnıç işlevine sahip olabilir. Erdoğan (2011), St. Benoit Lisesi arazisinde bulunan burcun giriş katının altında böyle bir mekan tespit etmiştir.

Surların seğirdim kotundan burca giriş ise yine yalnızca güneybatı yönündeki sur yoluyla mümkün görünmektedir. Burç ile güneydoğu cephesinde birleşen S4 suru, burcun beden duvarının devamı şeklindedir. Dolayısıyla S4 surunun seğirdim kotundan burca giriş için alan bulunmamaktadır. Kuzey yönünden gelen S2 suru için de benzer bir durum sözkonusudur.

Seğirdim kotundan burca girilmesi beklenen kat günümüzde mevcut olmadığından bu katta atış deliklerinin var olup olmadığı bilinmemektedir. Dolayısıyla restitüsyon önerisinde bu katın yalnızca platforma çıkış için kullanıldığı düşünülmüştür. B6 burcunda olduğu gibi B7 burcunda da platforma çıkış için kullanılmış olması olası bir merdivenin niteliğine dair yorum yapmak mümkün olmamış ve planda merdiven gösterilmemiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Galata Surları'na yönelik bundan sonraki çalışmalarda restitüsyon sürecinde yardımcı olmayı amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda surlara ilişkin mimari ve teknik özellikler incelenmiş, birbirleriyle olan ilişkileri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Farklı dönemlerde inşa edilen surların, yapım tekniği bakımından benzerlik göstermesine karşın, mimari özelliklerinde farklılıklar bulunduğu ortaya konmuştur.

İlk imtiyaz bölgesinin 1303 yılında elde edilmesiyle inşa edilen surlar üzerinde iki sıra taşıyıcı kemer bulunduğu, ana yapı malzemesinin taş olduğu, taş sıraları arasında tuğla parçalarının kullanıldığı, sıklığı değişmekle birlikte tuğla hatıllarla desteklendiği görülmüştür. Bu dönemden günümüze kalan surlarda alt sırada bulunan kemerlerin sivri kemer olup tuğla ile, üst sırada bulunan kemerlerin ise yarım daire kemer olup bir sıra taş ve üç sıra tuğla ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bu dönemden günümüze kalan parçalarda atış delikleri tespit edilememiştir.

1349 yılında ikinci genişleme alanının ele geçirilmesiyle inşa edilen surlar üzerinde tek sıra taşıyıcı kemer bulunduğu, ana yapı malzemesinin taş olduğu tespit edilmiş olup, taş sıraları arasında parça tuğla ve/veya tuğla hatıl bulunduğu görülmüştür. Taşıyıcı kemerler yarım daire kemer olup bir sıra taş ve üç sıra tuğla ile yapılmıştır. Her kemerin içinde, tuğla ile örülmüş yarım daire kemerli bir atış deliği bulunmaktadır.

1387 yılında üçüncü genişleme alanının ele geçirilmesiyle inşa edilen surlardan günümüze gelebilen parçalarda taşıyıcı kemer bulunmadığı görülmüştür. Yapı malzemesi taştır. Tuğla kullanımı Harup Kapı üzerinde görülmektedir. Sur duvarları üzerinde tuğla ile örülmüş yarım daire kemerli atış delikleri bulunmaktadır.

1397 yılında elde edilen alanda inşa edilen surlardan günümüze gelebilen sur parçasından elde edilen veriler sınırlı düzeydedir. Yalnızca taştan inşa edildiği ve taş sıraları arasında tuğla parçaları kullanıldığı söylenebilmektedir. Kemerler, atış delikleri gibi mimari unsurlar hakkında yorum yapılması olası görülmemektedir.

1400 yılında ele geçirilen son genişleme alanında inşa edilen surlara dair ise birkaç gravür dışında veri bulunmamaktadır. Bu döneme ait burçların özelliklerine ve gravürlere bakılarak yalnızca taştan inşa edildiklerini söylemek mümkün olmaktadır.

Surların kalınlığı taşıyıcı kemerlere sahip olanlarda 2.30 m kadar iken, ilerleyen dönemlerde bu sistemin terk edilmesiyle sur kalınlığının 1.40-1.80 m'ye düştüğü anlaşılmıştır. Surların yüksekliğine dair kesin bir yargıya ulaşılamamıştır. Tüm surlarda dendanların bulunduğu anlaşılsa da, bunların yüksekliğine dair yorum yapılamamıştır. Dendanlar üzerinde de atış delikleri bulunduğu fotoğraflarda görülmüştür. Gravür benzeri kimi görsellerde dendanlar çıkma şeklinde resmedilmiş olsa da, ne mevcut kalıntılarda ne de surların görülebildiği eski fotoğraflarda böyle bir veriye rastlanmıştır. Sur seğirdim kotuna çıkışın nasıl yapıldığı sorgulanmış, bugün için tespit edilemeyen bazı noktalarda inşa edilmiş merdivenler aracılığıyla olabileceği gibi, burç içinden de çıkılabildiği sonucuna varılmıştır.

Burçların dörtgen veya U plan tipinde inşa edildiği görülmüştür. Burçlara zeminden ve surların seğirdim kotundan giriş yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu genel bir kanı olup, her burç için bunun doğru olduğunun iddia edilmesi doğru değildir. Burçların sur dışına bakan cephelerinde yalnızca atış delikleri bulunduğu tahmin edilmektedir. Daha büyük açıklıkların görüldüğü burçlar olsa da, bunların sonradan açıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, sur içine bakan cephelerde kapı ya da pencere işlevi gören büyük açıklıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Burçların çatılı veya çatısız olarak inşa edildiği, özellikle eski gravür ve çizimlerden izlenmektedir. Gravürlerde surlar gibi burçların dendanları da çıkma şeklinde resmedilmiş olsa da, fotoğraflarda ve mevcut kalıntılarda böyle bir veri bulunmamaktadır.

Surlar ile burçların ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar sonucunda, surların burçlarla yan cephelerde birleştiği ya da burca bitişik olarak kesintiye uğramadan devam ettiği anlaşılmıştır. Çatısı olmayan burçların platformlarına surlardan çıkış yapılıp yapılmadığı araştırılmış, ancak böyle bir ilişkiye dair hiçbir veriye ulaşılamamıştır. Bu durumda burçların platformuna yine burç içinden ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Ancak, burçların katlar arası ilişkilerinin nasıl kurulduğu konusunda da veriler oldukça sınırlıdır.

Galata Surları, Orta Çağ'dan günümüze kısmen de olsa ulaşmayı başarmış, İstanbul'un kültürel ve mimari mirasının önemli bir parçasıdır. İşlevini Konstantino-

polis'in Osmanlılar'a geçmesiyle beraber kaybeden ve Batılılaşma hareketleri sonucu büyük kısmı yıkılan surlardan kalan parçalar hakkında, 1960'lı yıllardan itibaren Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun aldığı kararlar bulunmaktadır. Bu kararlar daha çok inşaat izni hakkında olup, surlar etrafında inşa edilecek yapıların sura yaklaşma sınırı ve yüksekliğini belirlemekle yetinmiştir. Koruma kararı alınan surların bir kısmının ne yazık ki günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Galata Surları hakkında genel, belirli ve uygulanmakta olan bir koruma kararı yoktur. Dolayısıyla surlar günümüzde hala zarar görmekte ve mimari özelliklerini yitirmeye devam etmektedir. Galata Kulesi bir turist çekim merkezi olmasına ve kültür turizmine katkı sağlamasına karşın, surların geri kalanı bir anlamda görmezden gelinmektedir. Halihazırda hakkında detaylı bilgi edinmekte zorlanılan Galata Surları'nın bir an önce koruma altına alınması, daha fazla zarar görmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Alan çalışmaları sırasında, surların etrafında hatta kimi zaman burç içinde yaşayan yapı sahiplerinin duyarlılığının oldukça sınırlı olduğu fark edilmiştir. Surların çevrelediği alanın neredeyse tamamı ticaret bölgesidir. Surların etrafı genellikle niteliksiz ticaret yapıları ile çevrilmiş ve kulelerin içi depo, çöplük ya da ticarethane olarak kullanılmaktadır. Bu durum, 700 yıllık geçmişi bulunan bu anıtsal yapıya gereken önemin gösterilmediğinin açık bir ifadesidir. Galata Surları'nın tekil olarak değil, bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak korunması gerektiği henüz dile getirilmemektedir.

Surların kamuoyu nezdinde görünürlük kazanması için, UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde bulunan Galata Kulesi ile birlikte değerlendirilmesi, kültür turizmine kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, sur güzergahında uygun noktalara yerleştirilecek harita ve tabelalar ile gerekli vurgunun yapılması ve surlar hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır. Benzer şekilde, eskiden surların bulunduğu hatlarda geçmişin izlerini yaşatmak amacıyla tasarım çalışmaları yapılabilir. Surların bulunduğu alanlarda mevcut durum elverdiği ölçüde yeşil alan düzenlemeleri yapılmalı, sur çevresinde bulunan niteliksiz yapılar temizlenmeli, kulelere uygun işlevler verilerek yaşatılmaları sağlanmalıdır (Şekil F.1).

Surların ve burçların restorasyonları ivedilikle yapılmalıdır. Ancak, onarımlarda hassasiyet gösterilerek, kesin olarak bilinmeyen noktalarda varsayıma dayalı uygula-

malar ve surların özgün olduğu düşünülen durumuna uygun restore edilmesi gibi hatalardan kaçınılmalıdır. Tarihi dokuyla uyumlu modern tasarım süreçlerinin restorasyona dahil edilmesi de düşünülebilir. Böylelikle Galata Surları'nın çağdaş restorasyon/koruma kuramı çerçevesinde onarılarak İstanbul'un kültürel yaşamına yeniden dahil edilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Akın, N. (2002). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Anadol, K. ve Arıoğlu, E. (2004). Galata Kulesi, *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, c.1, s.151-173, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.

Arseven, C. E. (1989). Eski Galata ve Binaları, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.

Başgelen, N. (2010). Galata ve Beyoğlu, *John Freely'nin Gözünden İstanbul*, s.191-209 Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Cappellini, A., (1953). Le mura della Città di Genova, Estratto dal "*Bollettino dell'Instituto Storico e di Cultura dell'arma del Genio*" Fascicoli N.1-2, s.41-42, Roma.

Cevini, P. ve Poleggi, E. (1981). Genova, Gius Laterza & Figli Spa, Roma-Bari.

Cezar, M. (1991). Yerleşim Sorunu ve Sosyo-Kültürel Durum, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, s.69, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları: 55-56, İstanbul.

Çeçener, B. (1994). İstimlakler, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c:4, s.272-275, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.

De Launay, M. (1864). Notices sur les Fortifications de Galata. *Journal de Constantinople,* 1 Aralık 1864, no:4538.

Decri, A. (2006). Le fortificazioni in città e il loro destino stratigrafia urbana a Genova, *Archeologia dell'architettura,* n.XI, (supplemento annuale di "Archeologia Mediovale"), s.27-52.

Desimoni, C. (1874). I quartieri dei Genovesi a Costantinopoli nel secolo XII, *Giornale Ligustico di Archeologia, Storia e Belle Arti,* c:1, s.137-180, Genova.

Desimoni, C. (1876). I quartieri dei Genovesi a Costantinopoli nel secolo XIII, *Giornale Ligustico di Archeologia, Storia e Belle Arti,* c:3, s.217-274, Genova.

Eldem, E. (2010). Galata, *İstanbul Ansiklopedisi*, s.401-407, NTV Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, B. B. (2011). Galata Kent Surları ve Koruma Önerileri, , İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Eyice, S. (1969). Galata ve Kulesi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (2006). Ortaçağ'da ve Ceneviz İdaresinde Galata, *Eski İstanbul'dan Notlar*, s.169-183, Küre Yayınları, İstanbul.

Flandin, E. (2010). İstanbul (L'Orient) 19. Yüzyıl, Profil Yayıncılık, İstanbul.

Fleet, K. (2009). Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Freely, J. (2013). *Varoşlar*, Evliya Çelebi'nin İstanbul'u, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Genim, S. (2004). Lygos, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul: Beyoğlu'nun Yerleşim Tarihi, *Geçmişten Günümüze Beyoğlu*, c.1, s.17-70, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.

Gottwald, J. ve Mordtmann, A. D. (1907). Die Stadtmauern von Galata, Historische Bilder vom Bosporus, Konstantinopel.

Göncüoğlu S. F. (2009). Bir Semt-i Meşhur Tophane Değişimin ve Yıkımın Hikayesi, s.6, İstanbul Şehri Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul.

Gülersoy, Ç. (1984). Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri, c.1, s.101, İstanbul Kitaplığı, İstanbul.

Gyllius, P. (1997). İstanbul'un Tarihi Eserleri, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Hür, A. (2010). Cenevizliler, *İstanbul Ansiklopedisi,* s.294-297, NTV Yayınları, İstanbul.

İnciciyan, P. Ğ. (1956). VIII. Asırda İstanbul, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2013). Sultan II. Abdülhamid Devri Harita ve Planlarında İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü (2007). Charles Eduard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları, yay. haz. İrfan Dağdelen, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

İstanbul İtalyan Kültür Merkezi (1995). Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kömürciyan, E. Ç. (1988). İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul.

Kuban, D. (2010). İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Lewis's Illustrations of Constantinople (2011). yay. haz. Işıl Ateş, Denizler Kitabevi, İstanbul.

Mamboury, E. (1953). The Tourists' İstanbul, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.

Melling, A. I. (2012). İstanbul ve Boğaz Kıyılarına Pitoresk Seyahat, Denizler Kitabevi, İstanbul.

Millas, A. (2006). Pera the Crossroads of Constantinople, Militos Editions, Atina.

Müller-Wiener, W. (2002). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Oberhummer, E. (1902). Konstantinopel unter Sultan Suleiman dem Grossen, München.

Okur, E. (2010). Galata Surları'nın Yıkım Süreci, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Öztuncay, B. (2013). Robertson: Osmanlı Başkentinde Fotoğrafçı ve Hakkâk, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.

Sauvaget, J. (1934). Notes sur la colonie génoise de Péra, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris.

Schiffer, R. (1999). *Panoramic views of İstanbul*, Oriental Panorama: British Travellers in 19th Century Turkey, Editions Rodopi, Amsterdam-Atlanta.

Schneider A.M. ve Nomidis M.Is. (1944). Galata, Topographisch-Archaeologischer Plan mit Urlauterndem Text , İstanbul.

Schneider A.M. ve Nomidis M.Is. (1946). Galata au Moyen-Âge avec Ses Six Enceintes Successives, *Tirage à part de la Carte Extraite de l'Arap Cami Ou Eglise Saint-Paul à Galata*, İstanbul.

Ülkekul, C. (2013). Pîrî Reis ve Türk Kartograflarının Çizgileriyle XVI., XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İstanbul, Boyut Yayınları, İstanbul.

Ünsal, B. (1969). İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,* c:2, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Üsdiken, B. (1999). Tarih İçinde Pera, *Pera'dan Beyoğlu'na 1840-1955*, s.10-33, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul.

Yerasimos, S. (2000). The founding of Galata, *Constantinople: İstanbul's Historical Heritage*, s.131-133, Ullman Publishing, Postdam.

Yetişkin Kubilay, A. (2010). İstanbul Haritaları 1422-1922, Denizler Kitabevi, İstanbul.

Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı. Alındığı tarih: 01.12.2014, adres: http://www.beyoglu.bel.tr/download/KENTSEL_SiT_ALANi_U.i.P.pdf.

Hasluck, F. W. (1905). Dr. Covel's Notes on Galata, *The Annual of the British School at Athens*, c:11, s.50-62. Alındığı tarih: 06.12.2013, adres: http://www.jstor.org/stable/30096313.

Mitler, L. (1979). The Genoese in Galata: 1453-1682, *International Journal of Middle East Studies*, Sayı:10, s.71-91, Cambridge University Press, adres: http://www.jstor.org/stable/162479.

Url-1

< *https://www.google.com/maps/*>, alındığı tarih: 22.10.2013, 05.12.2013.

Url-2

<*http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/TabulaPeutingeriana.jpg*>, alındığı tarih: 09.10.2013.

Url-3

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/91/Map_of_Constantinople_%281422%29_by_Florentine_cartographer_Cristoforo_Buondelmonte.jpg>, alındığı tarih: 05.11.2014.

Url-4

<http://prints.rmg.co.uk/art/497760/A-chart-of-Constantinople>, alındığı tarih: 19.11.2014.

Url-5

<http://www.gtbyzance.com/images/pages/map.jpg>, alındığı tarih: 19.11.2014.

Url-6

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Matrakçı_Nasuh_-_İstanbul.jpg>, alındığı tarih: 22.02.2014.

Url-7

<http://www.vintage-maps.com/en/Antique-Maps/Asia/Turkey/Muenster-Turkey-Constantinople-Istanbul-1550::807.html>, alındığı tarih: 05.06.2014.

Url-8

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:İstanbul,_1629_(Kitab-ı_Bahriye).jpg>, alındığı tarih: 15.11.2013.

Url-9

<*http://historiccities.huji.ac.il/turkey/istanbul/maps/jaspar_isac_before_1654_istanbul.html*>, alındığı tarih: 26.10.2014.

Url-10

<https://www.raremaps.com/gallery/detail/37036/Plano_Topografico_De_Constantinopla_y_De_Las_Poblaciones_Adiacentes_1783/Lopez.html>, alındığı tarih: 12.11.2014.

Url-11

< www.librairie-pingel.com>, alındığı tarih: 05.05.2014.

Url-12

<http://urbancenter.comune.genova.it/spip.php?rubrique4105>, alındığı tarih: 22.10.2013.

Url-13

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Genova_-_Mappa_antica.jpg>, alındığı tarih: 17.09.2013.

EKLER

EK A: Panoramalar
EK B: Tipolojik Veriler
EK C: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi Sur Hattı Rölöveleri
EK D: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi Sur Hattı Restitüsyon Önerileri (Alternatif -1 ve Alternatif-2)
EK E: Yolcuzade Sokak Sur Hattı Restitüsyon Önerisi
EK F: Galata Surları Koruma Önerisi

EK A

Şekil A.1: Henry Aston Barker'ın İstanbul panoraması, 1801 (Url-11).

Şekil A.2: James Robertson'ın İstanbul panoraması, 1854 (İAE).

Şekil A.3: James Robertson'ın Galata panoraması, 1854 (Öztuncay, 2013).

EK B

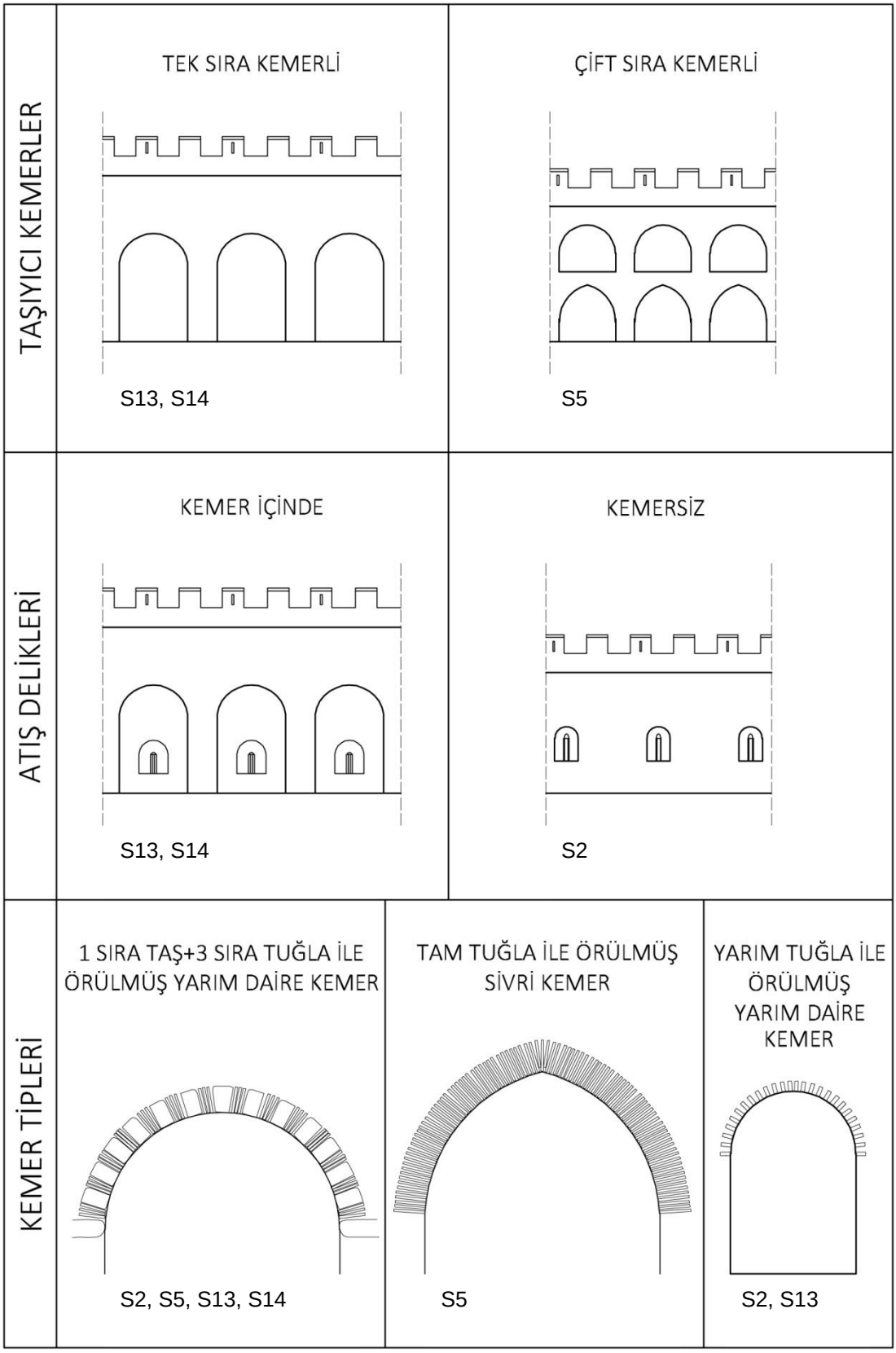

Şekil B.1: Mevcut surların tipolojisi.

Dönem	Yapı Malzemesi		Yapım Sistemi									
			Taşıyıcı Kemer				Atış Deliği			Duvar Örgüsü		
	Taş	Tuğla	Tek Sıra	Çift Sıra	Yok	Bilinmiyor	Var	Yok	Bilinmiyor	Yığma Taş	Tuğla Hatıl
İlk İmtiyaz Dönemi (1303)	■			■					■	■	■
İkinci Genişleme (1349)	■	■	■				■			■	
Üçüncü Genişleme (1387)	■				■		■			■	
Dördüncü Genişleme (1397)	■	■				■			■	■	?
Beşinci Genişleme (1400)	■	?				■			■	■	?

Şekil B.2: Dönemlere göre surların yapı malzemesi ve yapım sistemi analizi.

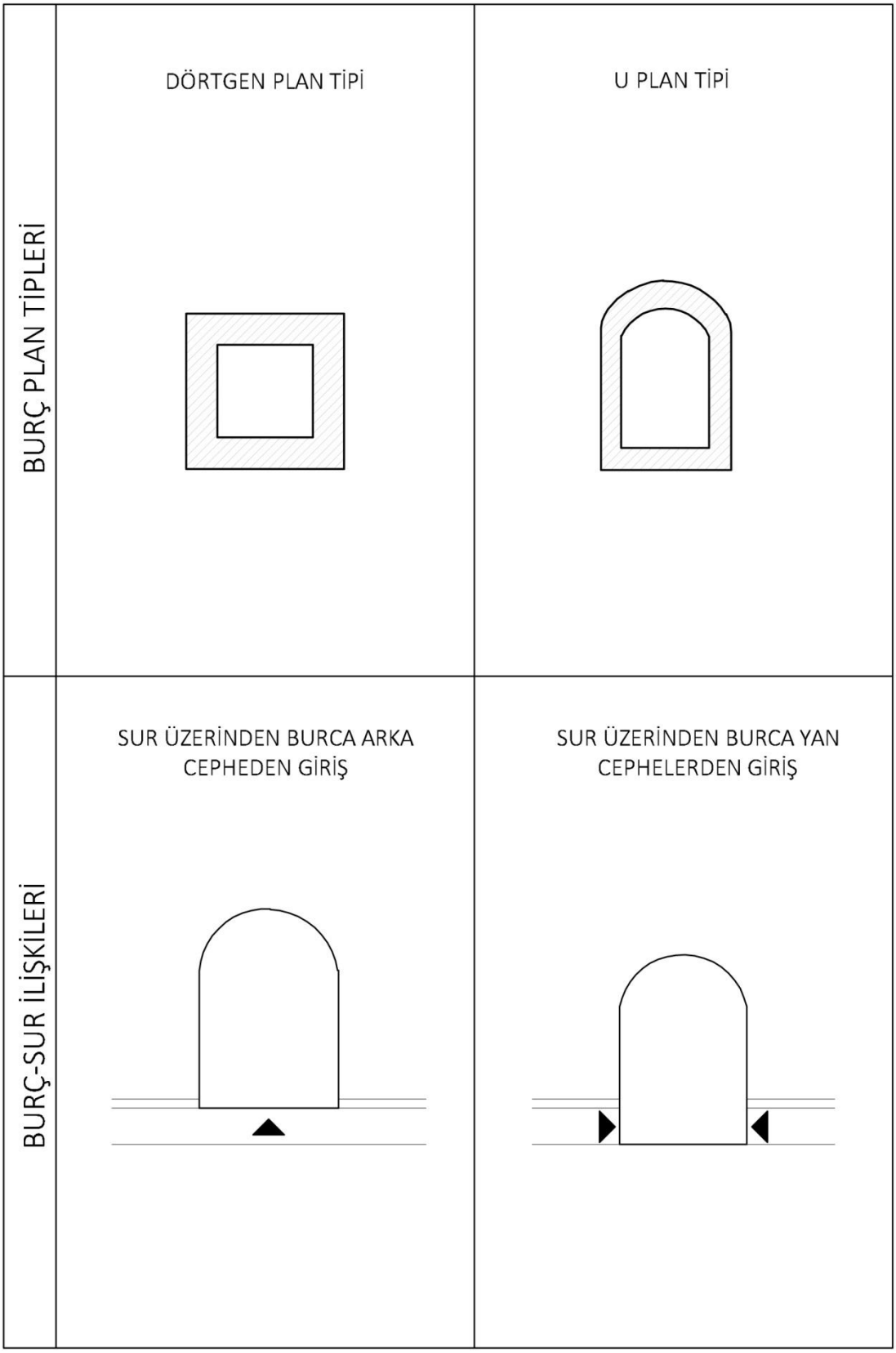

Şekil B.3: Burç tipolojisi.

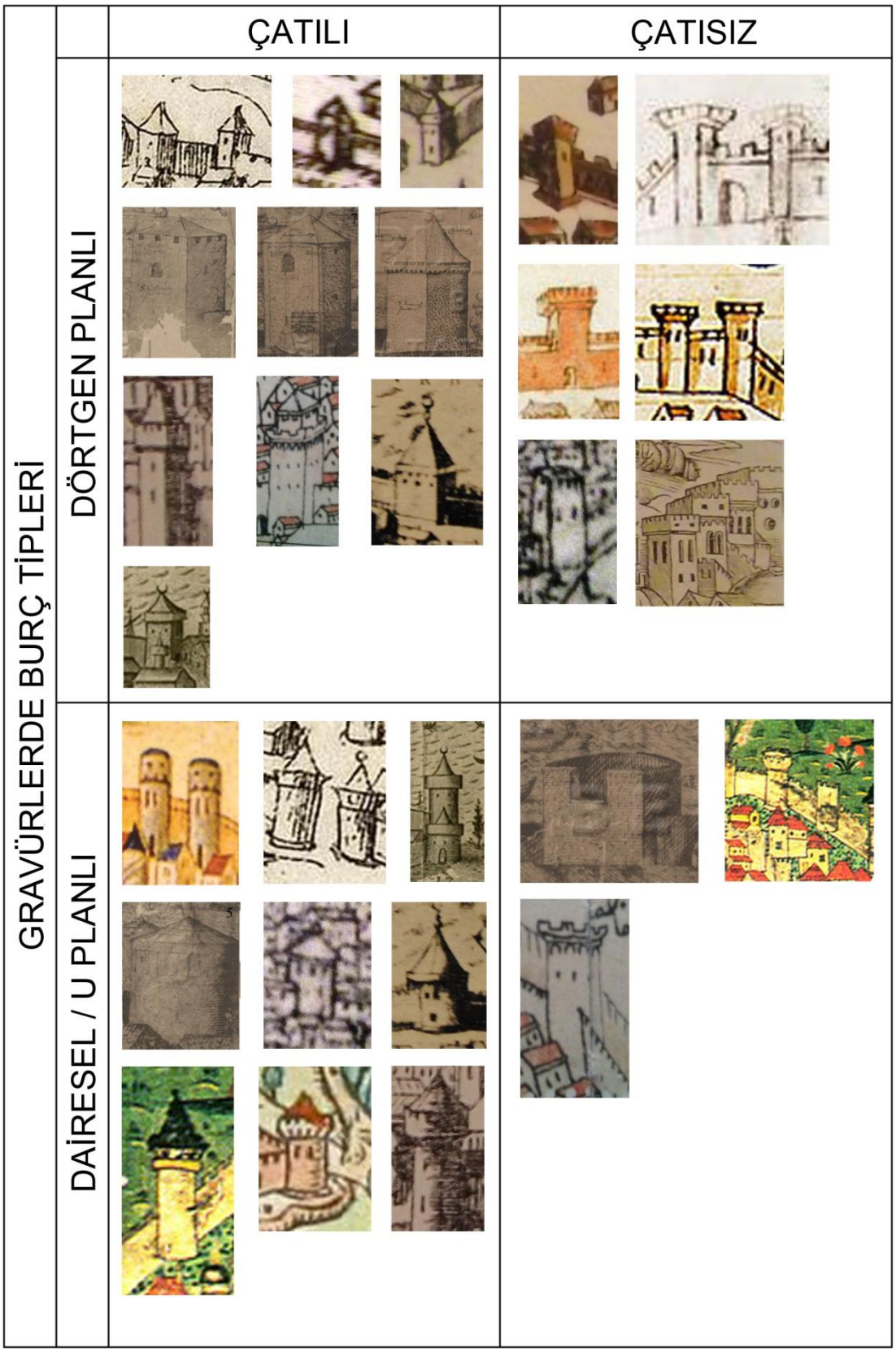

Şekil B.4: Gravürlerde görülen burç tipleri.

EK C

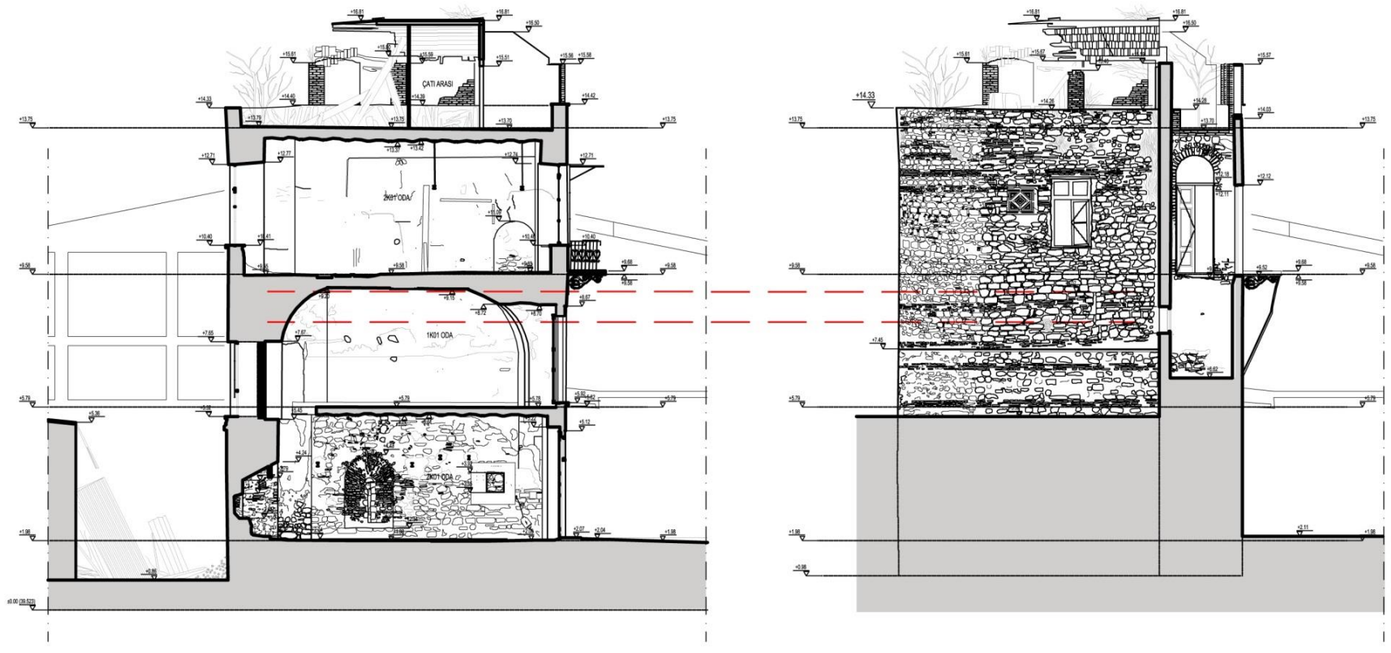

C.1: B6 burcu boy kesit ve kuzeybatı görünüşü (üstte), boy kesit ve güneybatı görünüşü (altta) (MimYapı Mimarlık, 2013).

EK D

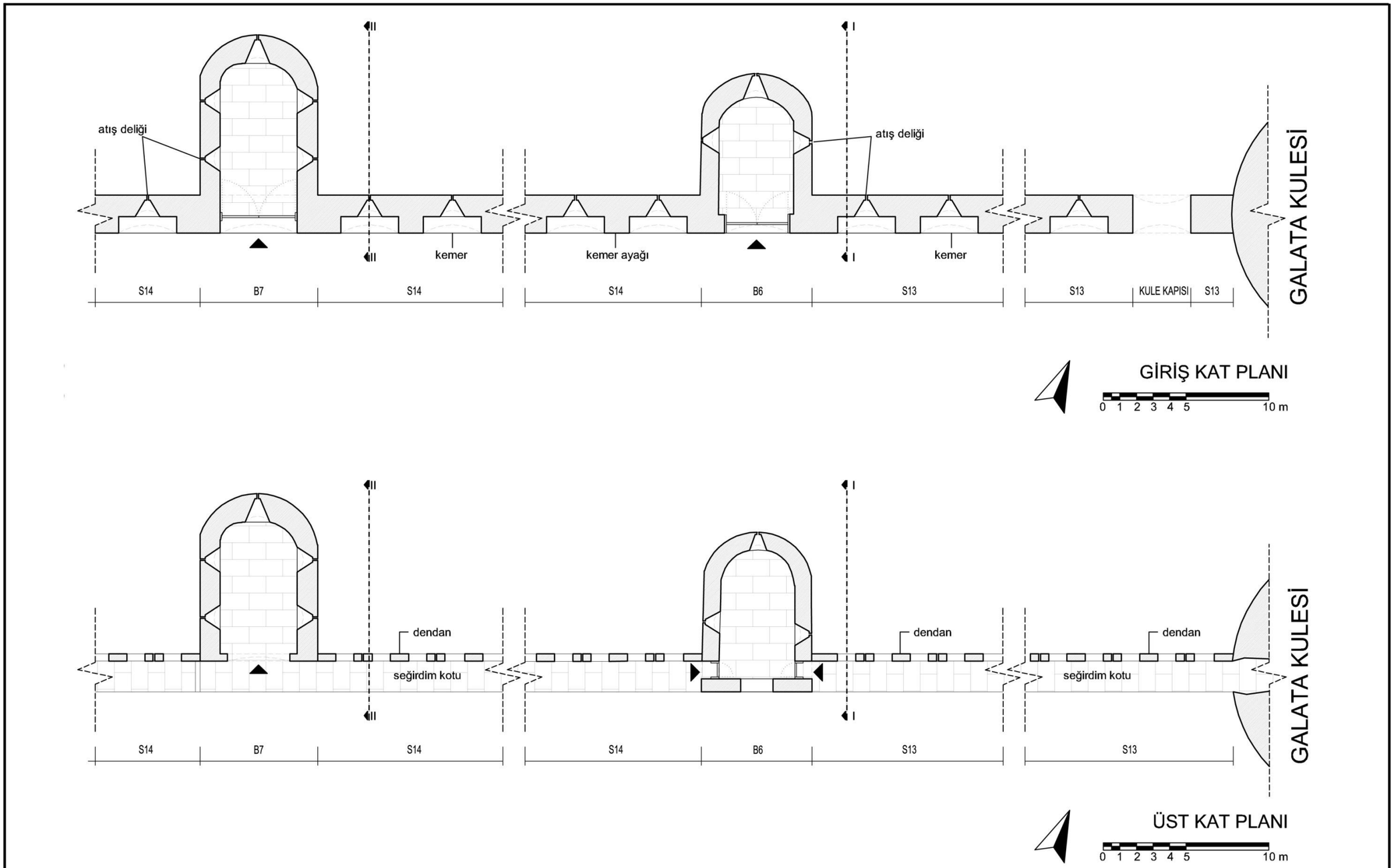

Şekil D.1: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon planları, Alternatif-1.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN: PROF. DR. K. KUTGÜN EYÜPGİLLER HAZIRLAYAN: MİMAR SELİN SUR

PAFTA ADI: GALATA KULESİ-VOYVODA CADDESİ SUR HATTI RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Şekil D.2: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon plan ve görünüşü, Alternatif-1.

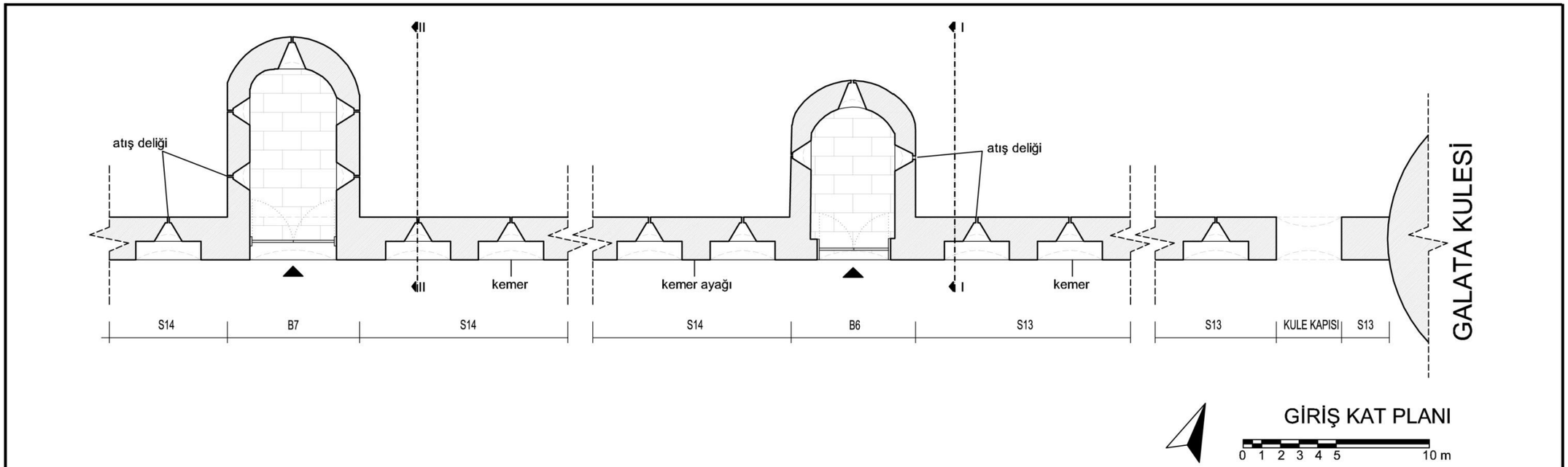

Şekil D.3: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon planları, Alternatif-2.

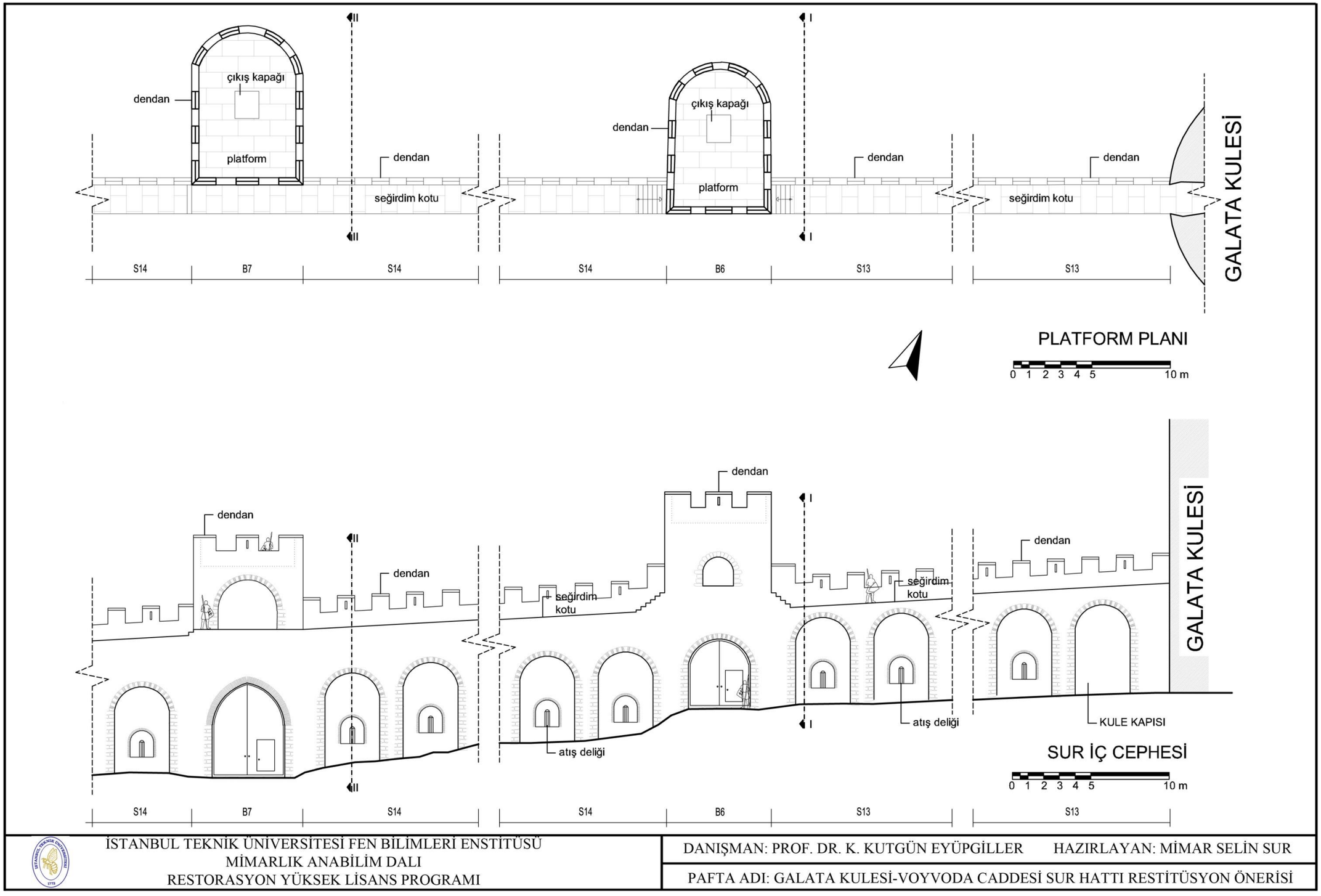

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN: PROF. DR. K. KUTGÜN EYÜPGİLLER HAZIRLAYAN: MİMAR SELİN SUR

PAFTA ADI: GALATA KULESİ-VOYVODA CADDESİ SUR HATTI RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Şekil D.4: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon plan ve görünüşü, Alternatif-2.

Şekil D.5: Galata Kulesi-Voyvoda Caddesi sur hattı restitüsyon kesitleri.

EK E

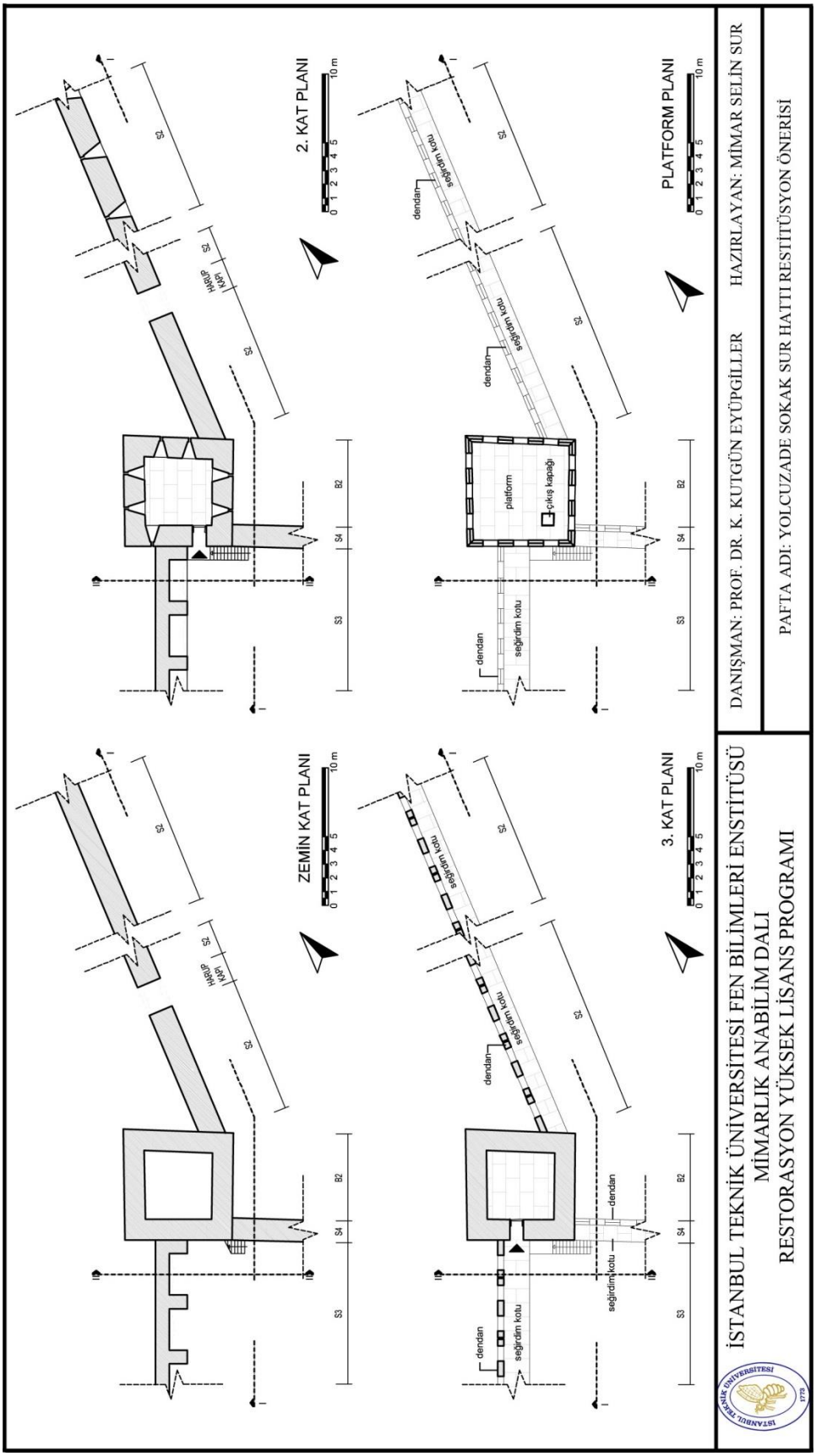

Şekil E.1: Yolcuzade Sokak sur hattı restitüsyon planları.

Şekil E.2: Yolcuzade Sokak sur hattı restitüsyon kesitleri.

EK F

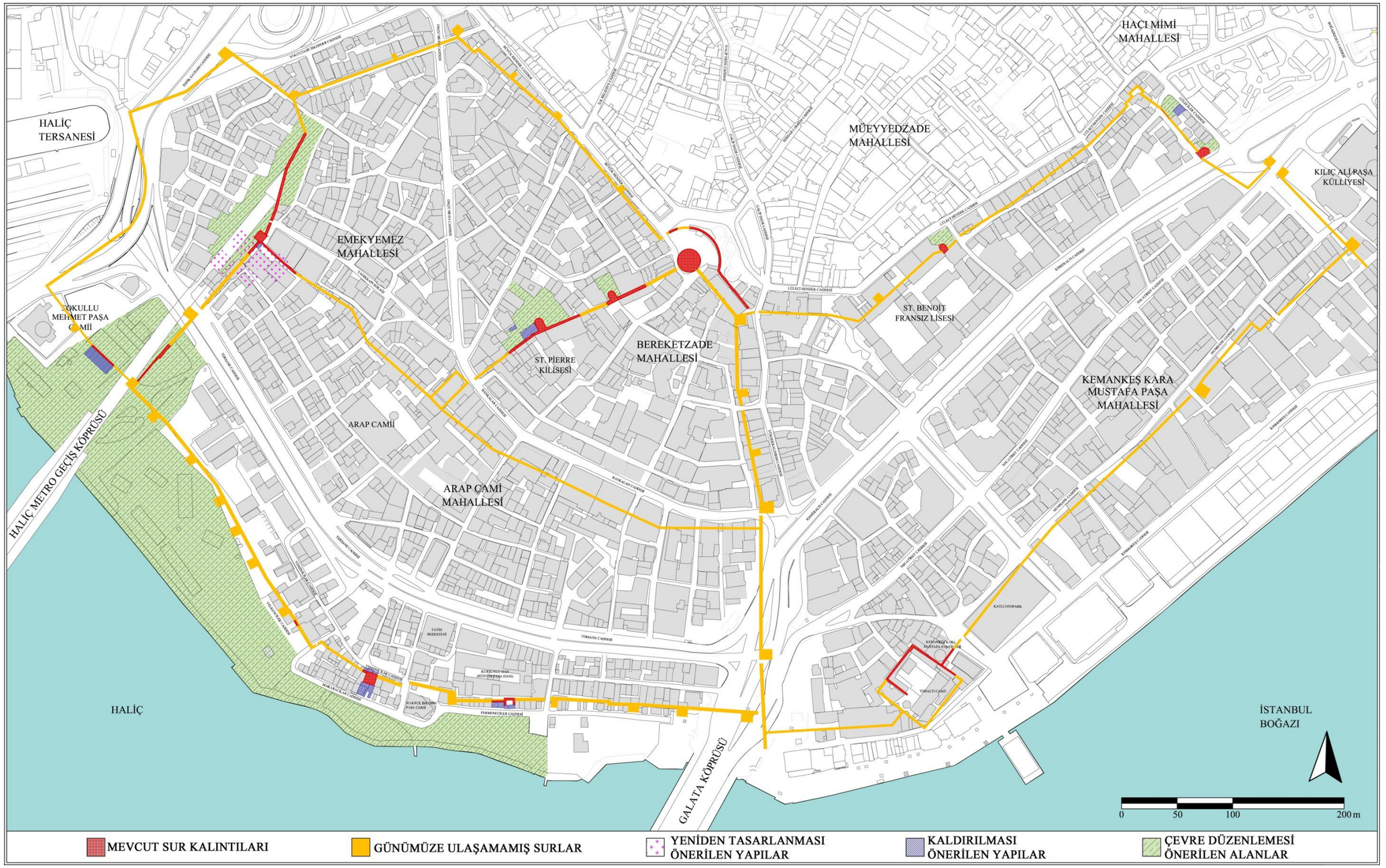

Şekil F.1: Galata Surları hattı koruma önerileri.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Selin Sur

Doğum Tarihi ve Yeri: 1988-Bolu

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2011- Yıldız Teknik Üniversitesi
  Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİMLER:

2014 - Milas/Labranda Antik Kenti Kazısı

2014 - Galatahan Tur. İnş. Tic. San. Ltd. Şti.
Karaköy Adalet Hanı Restorasyonu Şantiyesi

2012 - Pelin Çelik Mimarlık ve Restorasyon Bürosu
Yıldız Sarayı Harem Kapısı ve Limonluk Serası Restorasyon Projesi
Göreme Açıkhava Müzesi Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise, Pantakrator Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi Restorasyon Projeleri

2011 - MT Mimarlık